

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS VĒSTURES KATEDRA

Vēstures studiju maģistra programmas
2. kursa students
Pauls Gailītis
(stud. apl. Nr. pg08012)

VIDZEMES BRUŅNIECĪBAS KAPITULĀCIJA 1710.GADĀ UN TĀS NOZĪME

Maģistra darbs

Darba zinātniskais vadītājs
Profesors Dr. hist. Gvido Straube

Rīga MMX

Saturs

Ievads.....	2
Avotu un literatūras apskats.....	6
Avoti.....	6
Literatūra.....	10
1.Vidzemes bruņniecības kapitulācijas vēsturiskais konteksts.....	18
1.1 Vidzemes bruņniecības politiskie mērķi.....	18
1.2 Starptautiskās situācijas raksturojums.....	18
1.3 Rīgas aplenkums un tā sekas.....	24
2.Kapitulācija.....	28
3.Preambula.....	35
3.1. Preambulas saturs.....	35
3.2. Preambulas politiskā nozīme.....	37
3.3 Preambulas sastādīšanas apstākļi.....	38
4.Akorda punkti.....	39
4.1. Autonomija – ticības brīvība un kārtas tiesības.....	43
4.2. Tiesu sistēma.....	45
4.3. Zeme.....	47
4.4. Citas prasības, kas attiecas uz kara apstākļiem.....	54
Nobeigums.....	56
Pielikums.....	58
Vidzemes bruņniecības kapitulācija 1710.gada 4. jūlijā.....	59
Vidzemes bruņniecības privilēģiju cariskā ģenerālkonfirmācija 1710.gada 30.Sept.....	69
Avotu un literatūras saraksts.....	71
Anotācija.....	74
Annotation.....	75

Ievads

1710.gada 4. jūlijā Latvijas un Igaunijas vēsturē notika ļoti būtisks pavērsiens, toreiz Zviedrijai piederošā Vidzemes guberņa¹ tika pievienota Krievijai. Tas notika šīs zemes dižciltīgo korporācijai – Vidzemes bruņniecībai Rīgas aplenkuma rezultātā padodoties Krievijas cara Pētera I pilnvarotajam pārstāvim ģenerālfeldmaršalam Borisam Petrovičam Šeremetjevam (Шереметевъ). Dižciltīgā Vidzemes bruņniecība un muižniecība² padevās ar Kapitulāciju³ jeb Akorda Punktiem⁴. Viņi to varēja darīt, jo viņus uztvēra par pilntiesīgiem zemes priekšstāvjiem. Paši uz sevi viņi attiecināja titulu *tēvzemes tēvi un taisnības sargi*⁵, tātad patiesajie un vienīgajie valdnieki Vidzemes provincē. Viņu senči *izglāba* šo zemi no *nekrīstīga barbarisma* un iekārtoja *kristīgu pārvaldi*.⁶ Šajā zemē atradās viņu īpašumi, kurus, pēc viņu pārlicības, kā algu bija nopelnījuši viņu senči, un tas bija goda apliecinājums un materiālās labklājības avots. Nebija tā, ka zviedru varas gados viņi būtu mierā ar Kārļa XI (1660 – 1697) izvesto politiku muižu redukcijas jautājumā, tas nozīmēja viņu īpašumu zaudēšanu, tāpēc par pilnīgu lojalitāti pret Zviedriju runāt nevar, drīzāk par cīņu pret šo politiku. Aizstāvēt Vidzemes dižciltīgo privilēģijas uzņēmās spilgta un pretrunīgi vērtēta personība - Johans Reinholds fon Patkuls (Patkul), taču pats 1707.gadā par valsts nodevību un savvērestības organizēšanu tika sodīts ar nāvi un savas politikas rezultātu – Zviedrijas sakāvi un Vidzemes muižnieku muižu restitūciju nepiedzīvoja.

17.gadsimtā, sekojot idejai par centralizētu valsti absolūta monarha varā, daudzās valstīs bija jāpārvar milzīgas grūtības cīņā ar aristokrātiju šīs absolūtās monarhijas sasniegšanai. Šāda pārvaldes forma ļāva mobilizēt daudz lielākus resursus valsts attīstības labā nekā tas bija iespējams sadrumstalotas aristokrātijas pārvaldītā valstī. Zviedrijas varas gados Vidzemes province bija pakļauta centralizētai un savam laikam modernai valstij, tajā veica ne vien administratīvus un infrastruktūras uzlabojumus (fortifikāciju būves lielākajās pilsētās, pasta satiksme, krogu tīkls gar ceļiem, ceļu uzlabojumi, zemes kartēšana un citi sasniegumi), bet šis laiks ir devis arī garīgus sasniegumus, piemēram, pirmie Bībeles

¹ Ar Vidzemi tiek saprasta teritorija, ko 1629.gadā no Polijas iekaroja Zviedrija, to veido mūsdienu Latvijas centrālā daļa un Dienvidigaunija.

²Tituls kapitulācijas dokumenta virsrakstā.

³ Kapitulācija nozīmē padošanos kara apstākļos. Tekstā tā būs sastopama ar lielo un mazo burtu. Tur, kur runa ir par šo padošanos apliecināšanu dokumentu, tur lietots lielais burts, tādejādi izceļot šī dokumenta īpašo nozīmi, bet, kur minēts process, tur lietots mazais burts.

⁴Kapitulācijas dokuments sastāv no atsevišķiem punktiem, kurus saskaņo ar pretējo pusi. Viena puse izvirza prasību, otra atbild, tātad tie ir *saskaņotie* punkti, jeb Akorda Punkti, Arī *Akorda Punkti* rakstīti ar lielo burtu.

⁵ Zutis J. Baltijas jautājums. Latvijas Valsts izdevniecība: Rīga, 1951.- 25.lpp. Saskaņā ar karalienes Kristīnes 1643. gada 6.jūnija rezolūciju, tika izveidota Landrātu kolēģija. Šajā amatā ieceltie sevi titulēja par *Patres patriae et defensores justitiae*, taču būtībā par zemes aizbildņiem sevi uzskatīja visi dižciltīgo seno dzimtu pēcteči, kuru senči piedalījās kristietības ieviešanā Livonijā.

⁶ Vārdi kursīvā no Kapitulācijas preambulas, kas apliecina viņu pašu uzskatus par savi.

tulkojumi latviešu un igauņu valodā. Vidzemes muižniecība nevēlējās vai nespēja saskatīt ieguvumus, ko absolūtisma politika spētu dot valsts attīstības labā, viņu tēvzeme un valsts bija Vidzeme un viņu ideāli bija aristokrātiski un protestantiski. Jebkuras reformas viņu pārvaldītajā provincē viņi uztvēra kā jaukšanos viņu kompetencēs. 17.gs. beigās tas iezīmēja asu konfliktu karaļa un Vidzemes muižnieku attiecībās. Muižu redukcijas dēļ viņi jutās apzagti vēl jo vairāk tāpēc, ka blakus Vidzemi atradās Polijai pakļautā Kurzeme, kur Vidzemes dižciltīgo kārtas brāļi baudīja pilnīgu varu savos īpašumos, tāpēc viņi skatījās uz pakļautību Polijai ar zināmām simpātijām. Vidzemes muižniecība vai pareizāk sakot radikāli un kareivīgi noskaņotākā daļa no viņiem, vadoties pēc saviem ideāliem, uzsāka cīņu, kas vainagojās ar uzvaru. Tas bija Patkuls, kurš saformēja koalīciju pret Zviedriju, bet pēc tam viņa politikas turpinātājs bija Gerhards Johans fon Lēveovolve (Löwenwolde), kurš, līdzīgi kā Patkuls, pārgāja cara dienestā. Cara labvēlības, vai pašu muižniecības pārstāvju cīņas rezultātā, tika gūta uzvara, nonākot Krievijas sastāvā, muižnieku kārta varēja baudīt agrāk nebijušu privilēģētu stāvokli. Viņi atguva savā īpašumā muižas, drīkstēja tās pārvaldīt bez jebkādiem ierobežojumiem, spriest tiesu, nemaksāt nodokļus, pārdot lauksaimniecības ražojumus, ko saražoja zemnieki - nealgoti darbspēks, kam vajadzēja atstrādāt klaušās savas tiesības uz dzīves platību un pārtiku, kā arī ieguva pilnīgu teikšanu pār Vidzemes luterisko baznīcu. Tātad vienai kārtai pavērās izcilas iespējas sasniegt nebijušu labklājību. Viņu labklājības pieminekļi vēl šodien atrodami Latvijas laukos un pilsētās, tās ir viņu muižu ēkas, kas celtas 18. un 19.gs. Dēļ šīs neierobežotās varas un labklājības, ko baudīja tikai dižciltībai piederīgie, kas deva ļoti mazu labumu zemei un 18. gs. iedzina dziļākā nabadzībā zemniecību, pievienošanās Krievijai tiek vērtēta negatīvi, tautas apziņā, lai gan atrodoties Krievijas sastāvā, Baltijā iestājās miera periods uz vairāk kā 200 gadiem, un latvieši un igauņi noformējās kā nācijas.

Līdz šim ir bijuši daudzi un dažādi raksti un pētījumi par Vidzemes bruņniecības un muižniecības vēsturi, taču samērā maz ir pievērsta uzmanība dokumentam - Vidzemes bruņniecības un muižniecības Kapitulācijai, kas apliecina Vidzemes pakļaušanos Krievijai un nosaka uz kādiem noteikumiem. Šī dokumenta - analīze arī ir darba mērķis. Kapitulācija nozīmēja Vidzemes bruņniecības pakļaušanos Krievijas caram, bet vēl ne Zviedrijas varas juridisku izbeigšanos. Vidzemes juridisku nonākšanu Krievijas sastāvā noteica tikai 1721. gadā ar Ništates miera līgumu starp Krieviju un Zviedriju, kas šo valsts piederību noteica uz „mūžīgiem laikiem”⁷. Tātad faktiski no 1710.gada līdz 1721. gadam Vidzeme vēl skaitījās Zviedrijas sastāvā, kaut gan šo provinci pārvaldīja Krievija.

⁷ Vārdi Ništates miera līguma preambulā. Sk. internetā (21.04.2010)
http://www.histdoc.net/nystad/nystad_title.html

Darba uzdevumi ir noskaidrot:

- kas noveda pie Rīgas aplenkuma stāvokļa un sekojoši Vidzemes bruņniecības kapitulācijas un kā tas praktiski notika;
- kapitulācijas akta tiesisko būtību;
- kāpēc tika izvēlēta tieši šāda padošanās forma;
- kas ir preambula un kāpēc tā bija vajadzīga;

kā arī:

- izanalizēt Akorda Punktu saturu un izprast to nozīmi;
- mēģināt noskaidrot, kāpēc tieši šādi punkti tika uzrakstīti, visbeidzot
- iztulkot kapitulācijas dokumentu latviešu valodā.

Darba struktūra izveidota tematiski, sākot ar nodaļu par kapitulācijas vēsturisko kontekstu, pēc tam otrajā nodaļā pievēršoties paša kapitulācijas fakta juridiskās būtības noskaidrošanai, bet tālāk nodaļas sakārtotas atbilstoši paša kapitulācijas dokumenta daļām. Trešā nodaļa preambula un ceturtnā Akorda Punkti.

Pirmajā nodaļā „Vidzemes bruņniecības kapitulācijas vēsturiskais konteksts” raksturota politiskā situācija, kuras rezultātā Vidzemes province nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Mēģināts izprast Vidzemes dižciltīgo politiskos mērķus un ideālus, aprakstīts Rīgas aplenkums, kura rezultātā pilsēta ar tur ielenktajiem minētajiem dižciltīgajiem un garnizonu bija spiesta kapitulēt. Otrajā nodaļā, kā jau darba uzdevumos minēts, aprakstīts, kas ir kapitulācija no starptautiski tiesiskā viedokļa un vai Vidzemes bruņniecības padošanās dokumentam ir kāds sakars ar starptautiskajām tiesībām un visbeidzot, kāpēc tika izvēlēta šāda padošanās forma. Trešajā nodaļā analizēta dokumenta preambula, kas norāda uz izņēmuma statusu šim padošanās aktam iepretim pārējiem diviem – Rīgas un ģenerālgubernatora Stromberga padošanās dokumentiem. Preambulas parasti pievieno dažādiem starptautiskiem dokumentiem, vai ligumiem, lai paskaidrotu tā sastādītāja(u) nodomus, gribu un vēsturiskos apstākļus, kāpēc tiek radīts šis dokuments. Tāpēc autors uzskatīja par vajadzīgu pievēst uzmanību šai ievada daļai. Ceturtnajā nodaļā analizēti Akorda Punkti un to nozīme. Autors veicis punktu tematisku klasifikāciju, no kā arī izriet apakšnodaļu tematika. Pielikumā ir atrodams autora tulkots Kapitulācijas dokumenta teksts latviešu valodā., kā arī 1710.gada 30. septembra Vidzemes bruņniecības privilēģiju cariskās ģenerālkonfirmācijas tulkojums.

Šīs tēmas izvēli noteica autora interese par agrājiem jaunajiem laikiem un izšķirošiem vēsturiski politiskiem jautājumiem Latvijas un Baltijas reģiona vēsturē. Šogad aprit arī 300 gadi kopš darbā aprakstītā notikuma.

Avotu un literatūras apskats

Avoti

Šī darba nosaukums ir „Vidzemes bruņniecības Kapitulācija 1710.gadā un tās nozīme”, tātad sekojoši galvenais avots ir pati Kapitulācija saukta arī par Akorda Punktiem.⁸ Šis dokuments tika sastādīts Vidzemes bruņniecības uzdevumā, tātad sākotnēji vāciski un vēlāk tulkots krieviski, taču, kad tas ir sākts sastādīt un, kad radies tulkojums krievu valodā, nav precīzi zināms. Vācu teksts vai vismaz pamatprasību tekstuālā redakcija varēja rasties jau 1699.gada augustā, kad Johans Reinholds fon Patkuls (Patkul) Vidzemes bruņniecības delegēts ar Polijas karali Augustu II noslēdza formālu *kapitulāciju*, kas noteica Vidzemes nākotnes konstitūciju.⁹ Tātad, kad poļi/ sakši 1700.gada februārī iebruka Vidzemē preventīvos nolūkos padošanās gadījumā jau varēja būt gatavi padošanās noteikumi. Laika gaitā dokuments varēja tikt papildināts un mainīts. Pēdējās redakcionālās izmaiņas varēja tikt pievienots 1710.gada maijā/jūnijā vai pēdējās divās pamiera dienās pirms Kapitulācijas parakstīšanas 4. jūnijā. Iespējams, jau pie padošanās sarunām bija gatavs arī eksemplārs krievu valodā.

Vācu valodā dokumentu sauc gan par *Kapitulāciju*, gan *Akorda Punktiem*¹⁰, krieviski sastopams tikai nosaukums *Akorda Punkti*¹¹ (Par dokumenta tiesisko būtību sk. 2. nod. „Kapitulācija”). Nav zināms arī teksta autors, taču tas noteikti ir bijis ar atbilstošām teoloģiskām un juridiskām zināšanām. Iespējams, autori ir vairāki. Kapitulācijas sarunas ar Krievijas ģenerālfeldmaršalu Šeremetjevu veda sešu personu delegācija, ko bija ievēlējuši Rīgā esošie bruņniecības pārstāvji: Landmaršals Georgs Reinholds fon Tīzenhauzens (Tiesenhausen), Klods fon Jurgensburgs (Jurgensburg), landtāga viceprezidents fon Švānbergs (Schwahnderg), kapteinis Gustavs Magnuss Patkuls (Pattkull), barons Johans Alberts fon Mengdens (Mengden), asesors Otto Kristofs Rihters (Richter). Pēc būtības Kapitulācija ir līgums, tātad tā ir radusies divu pušu kompromisa rezultātā. Tai vajadzēja noteikt Vidzemes provinces autonomiju Krievijas impērijā, garantēt Vidzemē luteriskās konfesijas saglabāšanu, tiesu sistēmas saglabāšanu un vietējo dižciltīgo tiesības uz zemi savā īpašumā. Dokuments bija spēkā visā Vidzemē, ar to saprotot tās četrus apgabalus: Rīgas,

⁸ Die Capitulationen der livländische Ritter – und Landschaft und der Stadt Riga vom 4.Juli 1710./ hrsg. von Carl Schirren. Dorpat: E.J.Karow, 1865. (Turpmāk: Capitulationen) (Skat. atsauci Nr. 4.)

⁹ Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword: Johann Reinhold Patkul's polemical writings// Die baltischen Länder und der Norden/ hrsg. von M. Laur und E. Küng. Tartu: Akademiine Ajalooselts, 2005. - p.325.

¹⁰ Capitulation der Livl. Ritterschaft vom 4. Juli 1710. Einer Edlen Ritter und Landschaft bei vorstehender Übergabe und Übergabung der Province Liefland beliebte Accords – Puncten.

¹¹ 4 июля. Аккордные пункты, заключенные в лагерь под Ригою между Шляхетством и Земством Княжества Лифляндскаго и Генераль-Фельдмаршаломъ Графомъ Шереметевымъ.

Cēsu, Pērnavas un Tērbatas. Tas attiecās uz Vidzemes bruņniecību, taču atsevišķos punktos paustas rūpes arī par citām kārtām tai skaitā zemniecību.

Ar avotu krājuma „Die Capitulationen der livländische Ritter – und Landschaft und der Stadt Riga vom 4. Juli 1710.” palīdzību, kur pirmo reizi publicēti Kapitulāciju vācu teksti, K. Širrens atgādina, kā Vidzeme nonāca Krievijas impērijas sastāvā, viņš aicina neaizmirst modernās Krievijas dibinātāja - cara Pētera I dotos solījumus par ticības brīvību, vācu tiesībām un vācu valodu administrācijā. Tātad šis avotu publikācijas izdošana 19.gs. 60.gados, ir skaidrojama ar zināmu nolūku, atgādināt par šādu dokumentu spēkā esamību. Publikācijas mērķauditorija nebija vis krievu ierēdņi vai valdība, bet paši Baltijas vācieši. To apliecina tas, ka vairums dokumentu jau bija publicēti iepriekš krievu valodā Pilnīgajā likumu krājumā (Полное Собрание законов Российской Империи), tātad publikācija nevarēja attiekties uz krieviski lasošo auditoriju. Pirmo reizi Vidzemes bruņniecības Kapitulācija publicēta 1830. gadā krievu valodā Pilnīgā likumu krājuma I sērijas 4. Sējumā kā 2279. dokuments.¹² Širrena publikācijā dokumenti atlasīti pēc principa vienā izdevumā apkopot ne vien tos dokumentus, kas noteica Vidzemes pievienošanu Krievijai¹³, bet arī ar tiem tematiski saistītos dokumentus.¹⁴ Nekādu tendenciozitāti šajā dokumentu atlasē saskatīt nevar, jo šie dokumenti ir objektīvi saistīti ar 1710.gada Rīgas un Vidzemes bruņniecības Kapitulācijām.

Otrs avots, kas izmantots šajā darbā, ir K. Širrena 1865. gadā izdotie landtāgu recesi no 1681. līdz 1711.gadam.¹⁵ Tie ir landtāgu darba kārtībā esošo jautājumu apspriežu pieraksti. Šādus pierakstus veica, lai būtu rakstisks apliecinājums par to, kas katrā landtāgā apspriests un kādi lēmumi pieņemti. Avota mērķauditorija sākotnēji bija pati muižniecība, kam laiku pa laikam varēja rasties nepieciešamība pārbaudīt landtāga apspriedēs pieņemtos lēmumus vai atcerēties kāda jautājuma lemšanas gaitu. Notikumu rekonstrukcijai Rīgā aplenkuma laikā tika izmantoti recesi no 1710.gada janvāra līdz lūlijam.¹⁶ Saprotams, ka recesos netika pierakstītas visas apspriedes, bet tikai oficiālās. Pats recesu krājuma autors savas publikācijas priekšvārdā raksta, ka recesu apkopojums nav pilnīgs.¹⁷ Starp transkribētā teksta rindkopām viņš dažkārt pieraksta turpinājumu saviem vārdiem, it kā sniedzot kopsavilkumu. Laika posms, par kuru autors ir izvēlējis publicēt muižniecības sanāksmju

¹² ПСЗР No. 2279. http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php (Skatīts - 13.04.2010).

¹³ Vidzemes bruņniecības Kapitulācija 1710.gada 4. jūlijā, 1710.gada 30.septembra cariskā ģenerālkonfirmācija, 1710.gada 12. Oktobra cariskā rezolūcija un 1721. gada Ništates miera 9., 10., un 11. pants.

¹⁴ Sigismunda Augusta privilēģija, Stromberga 1709. gada mandāts, Šeremetjeva 1709.gada mandāts, Rīgas Kapitulācija, Stromberga Kapitulācija u.c.

¹⁵ Die Rezesse der livlaendischen Landtage aus den Jahren 1681 bis 1711/ hrsg. von Carl Schirren . Dorpat: Karow, 1865. (Turpmāk: Recesse).

¹⁶ Recesse - S.302 – 363.

¹⁷ Turpat – S. III - IV

tikšanās protokolus, ir laiks, kad Vidzemes dižciltīgie cīnījās pret Kārļa XI absolūtismu un muižu redukciju, kā arī Ziemeļu kara gadi, kas noslēdzas ar bruņniecības pakļaušanos Krievijai. Širrena izvēlētais laika posms, par ko apkopoti recesi, nav nejaušs. Lasītājam, vēstures pētniekam, lasot recesus, vajadzētu vilkt paralēles ar 19.gs. 60. gados arvien izjūtamo rusifikāciju. Secinājumu izdarīšanu Širrens atstāj lasītāja ziņā.

Pats avotu publikāciju sastādītājs Karls Širrens bija viens no ievērojamākajiem baltvācu 19.gs vēsturniekiem. Viņš bija vēstures profesors Tērbatas universitātē, kur no 1863. Līdz 1869.gadam pasniedza Krievijas vēsturi. Viņu vērtēja kā Baltijas patriotu, kas cīnījās par tās kulturālo identitāti un Baltijas autonomijas respektēšanu Krievijas impērijā.¹⁸ Ar savām avotu publikācijām viņš vēlējās atgādināt pašiem baltiešiem viņu vēstures epizodes un mudināt uz savu tiesību aizstāvību un nepakļaušanos cara valdības reformām Baltijā, kas pārkāpj Akorda Punktus.

Par avotu vēl jāuzskata arī Sigismunda II Augusta privilēģija *Privilegium Sigismundi Augusti*.¹⁹ Tas ir latīņu valodā sastādīts dokuments, kurā ietverti Livonijas ordeņa muižniecības pakļaušanās noteikumi Polijas – Lietuvas valdniekam Sigismundam II Augustam. Privilēģijas teksts pirmo reizi tulkots latviešu valodā 1914. gadā Jāņa Krodznieka darbā „Iz Baltijas vēstures” III sēj.²⁰ Privilēģijas prasības Polijas karalim iesniedza Ordeņa valsts bruņniecības delegācija, kuras galvenais pilnvarotais un, iespējams, arī teksta autors bija Livonijas diplomāts, tiesību doktors Remberts Geilshems (Reimpertum Gilzemium), 1561.gada 28.novembrī, Sigismundam II Augustam atrodoties Viļņā, kur viņš vienojās ar Livonijas ordeņa mestru Gothardu Ketleru par Pakļaušanās līgumu.²¹ Dokumenta mērķis bija stādīt Polijas karalim priekšā Livonijas bruņinieku privilēģijas, ko viņi vēlētos saglabāt un iegūt, pakļaujoties Polijai. Vidzemes muižniecība šo dokumentu uzskatīja par savu privilēģiju stūrakmeni.²² Ir viedoklis, ka patiesībā šo privilēģiju varētu saukt tikai par priekšlikumu Polijas karalim, kuru Livonijas muižniecībai par sliktu viņš nekad neparakstīja un Seims neratificēja.²³ Majestātes steidzīgās aizbraukšanas dēļ, šis dokuments esot palicis neparakstīts. Valsts kanclers Nikolajs Radzivils esot apņēmis to rediģēt un pēc tam parakstītu paņemt līdzī uz Rīgu nodošanai pēc piederības, kas nekad nenotika vai arī parakstītais dokuments nezināmu apstākļu un iemeslu dēļ pazuda. Polijas karalis Sigismunds III Vāsa privilēģijas tekstu esot licis izņemt no Dāvida Hitreja *Chronicon Saxoniae* otrā

¹⁸ <http://www.ostdeutsche-biographie.de/schica01.htm> (skatīts 06.04.2010.)

¹⁹ Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums. - Rīga: Juridiskā koledža, 2006. – 71. – 81.lpp. (Turpmāk: Sigismunda augusta privilēģija)

²⁰ Krodznieks J. Iz Baltijas vēstures. III sēj. – Rīga, 1914. – 89. – 101.lpp.

²¹ Turpat - – 67.lpp.

²² Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. Rīga: Zvaigzne, 1992. – 95.lpp.

²³ Švābe A. Sigismunda Augusta privilēģija. Latviešu konversācijas vārdnīca. 19.sēj. – Rīga: A.Gulbis, 1939. – 38605 – 38610.sl.

izdevuma, bet 1599. Gadā, bet poļu revīzijas komisijai bruņniecība varējusi uzrādīt tikai norakstu. Sigismunda Augusta privilēģijas adresāts bija ordeņa vasaļu korporācija, līdz ar Livonijas ordeņa sekularizāciju un agrākā mestra Ketlera proklamēšanu par Kurzemes hercogu, ordeņa vasaļi zaudēja jebkādu politisku lomu. Kurzemē un Zemgalē turpmāk viņi kļuva par hercogistes kārtu, bet uz Vidzemes bruņniecību un muižniecību privilēģija arī vairs nebija attiecināma, jo Vidzeme, tāpat kā Kurzeme, bija viena Polijai pakļauta teritorija ar savu atsevišķu pārvaldi un bruņniecības organizāciju, lai gan šī korporatīvā organizācija vēl nebija nekādā veidā tiesiski noformējusies kā juridiska persona. Līdz ar to, pat ja privilēģija bija parakstīta, tad tai vairs nebija adresāta ne Vidzemē, ne Kurzemē. To vēl vairāk izskaidro fakts, ka 1570. gadā priekš Kurzemes bruņniecības un muižniecības tika izdota speciāla Gotharda privilēģija, ko ratificēja. Šī Gotharda privilēģija pēc satura līdzinājās Sigismunda Augusta privilēģijai.²⁴ Tātad, ja reiz vajadzēja Kurzemes bruņniecībai izdot speciālu privilēģiju ar līdzīgu saturu, tad tas norāda, ka tā bija domāta jaunam tiesiskam adresātam, nevis vairs vecajai ordeņa bruņniecībai. Būtībā Sigismunda Augusta privilēģijas spēkā esošu, parakstītu oriģinālu nekad neviens cits valdnieks izņemot, iespējams, pašu Sigismundu II Augustu, nebija redzējis, pat ja mēs pieņemam, ka tas tika parakstīts un tāpēc tā nebija uzskatāma par spēkā esošu. Būtībā Sigismunda Augusta privilēģija ieguva pilntiesīgu likuma spēku tikai 1710.gada 30.septembrī, kad cars savā ģenerālkonfirmācijā to atzina. Tiesību vēsturnieks Valdis Blūzma, iebilst līdz šim pastāvējušajam viedoklim latviešu historiogrāfijā, ka privilēģija nav bijusi spēkā. Šis dokuments tomēr varētu būt bijis Sigismunda Augusta apstiprināts, jo citādi Gothards Ketlers nebūtu uz to atsaucies savas 1570.gada privilēģijas tekstā, kā arī Dāvids Hitrejs nebūtu savā 1593. gada Saksijas hronikā licis privilēģijas projektu.²⁵ Protams, cita lieta, ka vēlāk neviens Polijas un Zviedrijas valdnieks to neatzina.

„Latvijas tiesību vēstures avotu” 2. sējumā ietvertais Sigismunda Augusta privilēģijas teksts ļāva izprast muižniecības tiesisko argumentāciju muižu īpašumtiesību sakarā. Kapitulācijas preambulā galvenā prasība ir atzīt Sigismunda Augusta privilēģijas spēkā esamību un tas ir jautājums, kas padara Vidzemes bruņniecības padošanās noteikumus īpaši kontradikcionālus, jo pats Sigismunda Augusta privilēģijas tiesiskais statuss līdz Pēteris I to apstiprināja ir neskaidrs. Bez Sigismunda Augusta privilēģijas satura iepazīšanas nevarētu runāt par Vidzemes bruņniecības prasību izpratni.

²⁴ Švābe A. Sigismunda Augusta privilēģija...1939.. – 38605 – 38610.sl. ; Blūzma V., Apsītis R.,Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti. 2. Sējums... - 67. – 68.lpp.

²⁵ Turpat: 38605 – 38610.sl; Turpat : 67. – 68.lpp.

Literatūra

Vēstures literatūrā dokumentam, kas noteica Vidzemes tiesisko statusu Krievijas impērijā uz vairāk kā 200 gadiem, līdz šim pievērsta lielākoties pastarpināta uzmanība. Tā pieminēta un atsevišķi aspekti analizēti dažādos darbos, taču ne viss dokuments kopumā. Pats Karls Širrens, kas to pirmo reizi publicēja 1865.gadā, nekādus komentārus nepiedāvā, ja neskaita viņa politisko rakstu - „Vidzemes atbilde”²⁶. Viņš liek avotam runāt pašam par sevi.

Savā pētījumā izmantoju trīs veida literatūru – vācu, vācbaltiešu un latviešu, kā arī 17.gs. sākuma holandiešu jurista, filozofa un teologa Hogo Grocija (Hugo Grotius) monogrāfiju.²⁷

Vācbaltiešu literatūru var iedalīt divās grupās: tā, kas sarakstīta 19.gs. un 20.gs. pirmajā pusē līdz Otrajam pasaules karam²⁸ un tā, kas sarakstīta pēc kara un aizceļošanas līdz mūsdienām²⁹. No latviešu literatūras par šo jautājumu rakstījuši tikai daži autori: A. Švābe, E. Dunsdorfs, J. Zutis un T. Zeids. Latvijas literatūru varētu klasiski iedalīt: pirmās brīvvalsts laika literatūrā, trimdas literatūrā, padomju literatūrā un mūsdienu literatūrā.

Līdzšinējā literatūra par Balitiju 17. un 18.gs., lai kādu autoru sarakstīta tā arī būtu, tika izmantota tikai faktu materiāla pilnveidošanai, jo no tiesību vēstures viedokļa Akorda Punkti gandrīz nemaz nav agrāk pētīti. Literatūras apskatā ir iekļautas tikai svarīgākās literatūras vienības, kas palīdzēja darba tapšanā. Tās sakārtotas hronoloģiskā secībā pēc izdošanas gada.

Kā pirmais jāmin 17.gadsimta sākuma holandiešu jurista, filozofa un teologa Hugo Grocija sarakstītais darbs, kurš sastāvēja no trīs daļām - *De Jure Belli ac Pacis* (Par kara un miera tiesībām).³⁰ Tas pirmo reizi tika izdots Parīzē 1625.gadā. Grocija monogrāfiju šī pētījuma autors izmantoja, lai iepazītos ar 17. un 18.gs. sākumā pastāvējušajām starptautiskajām tiesībām vai izpratni par tām, par to runāts 2.nodaļā par Kapitulāciju. Grocija darbam bija paliekošs iespaids uz starptautisko tiesību attīstību, un tas aizsāka diskusiju par tiesībām kara laikā un kā valstīm kārtot savas attiecības. Pat, ja Grocija darbs bija pazīstams karavadoņiem un valdniekiem vai vienalga, kam, kas bija atbildīgas par kara vešanu, tad tam bija tikai ieteikuma raksturs. Grocija monogrāfija sākotnēji sarakstīta latīniski, bet vēlāk tulkota vairākās valodās.

²⁶ Schirren C. Livländische Antwort an Herren Juri Samarin. Leipzig, 1869.

²⁷ Grotius H. On the Law of War and Peace. Cambridge: 1853.

²⁸ C. Schirren, J. Eckardt, W. von Bock, T. von Bunge, A. von Transche Roseneck, E. Seraphim, A. von Tobien u.c.

²⁹ R. Wittram, G. von Pistolkors, J. von Ungern – Sternberg u.c.

³⁰ Grotius H. On the Law of War and Peace.

Ļoti nozīmīgs darbs, kur aplūkotas Baltijas muižnieku privilēģijas un viņu dzīve 18.gs., ir latviešu padomju vēsturnieka Jāņa Zuša „Baltijas jautājums XVIII gadsimtā”. Tas ir viens no viņa ievērojamākajiem darbiem. Sākotnēji tas iznāca 1946. gadā krievu valodā³¹ un 1951. gadā latviski.³² Viņš savā darbā izmantojis Krievijas arhīvos atrodamos dokumentus par Baltiju, jau publicētos avotus un īpaši daudz atsaucas uz Pilnīgo likumu krājumu. Baltijas pievienošanu Krievijai un tās attīstību 18.gs., kā viņš pats raksta ievadā, viņš apskata no PSRS tautu kopīgiem vēstures likteņiem un Krievijas 18. – 19.gs. politiskās vēstures ietvaros. Šāda pieeja, pēc J. Zuša domām, nodrošina latviešu un igauņu vēsturniekiem vienīgi pareizo izpratni.³³ Tomēr nevarētu teikt, ka J. Zuša darbā viscaur jūtama dogmatiska pieeja. Viņa skatījums no Krievijas vēstures konteksta sniedz salīdzināšanas iespējas, bet ne vienmēr viņa salīdzinājumi ir adekvāti. Zutis uzskata Baltijas vācu privilēģijas par latviešu un igauņu lielāko nelaimi.³⁴ I nodaļā „Baltijas vāciešu privilēģiju izcelšanās un šķiriskā būtība” viņš apraksta kā izveidojās Baltijas provinču bruņniecības korporācijas un pārvaldes institūcijas sākot no Livonijas ordeņa un bīskapiju vasaļiem līdz 17.gs. beigām. Muižnieku privilēģiju pastāvēšanas galvenā jēga, spriežot pēc Zuša vēsturiskā apraksta, bijusi nepieciešamība noturēt pilnīgu varu pār zemniekiem un pēc iespējas tos paverdzināt. To, protams, nevar noliegt, bet šāds skatījums ir pārāk vienveidīgs un varbūt pat paviršs. Lai gan I nodaļas nosaukums liecina, ka J. Zutis lasītājam atmaskos šķiru cīņu, jāsecina, ka tā nav viņa mērķis. J. Zutis gan attēlo Baltijas muižniekus kā savtīgu un pat nežēlīgu šķiru, kam interesē tikai un vienīgi materiālie labumi un zemnieku arvien lielāka ekspluatācija, taču tas ir tipisks viedoklis ne tikai marksistu autoru darbos, pie kuriem noteikti pieder arī Zutis, bet arī pirmās brīvvalsts autoru darbos un trimdas literatūrā. Iespējams, tas nav nepareizi norādīt uz šo netaisnību, ko savās privilēģijās izkopa Baltijas muižnieki, taču tā ir tendence latviešu vēstures literatūrā, tātad J. Zutis kā padomju vēsturnieks, nebūtu vērtējams kā izteikti marksistisks vai padomju ideoloģijai uzticīgs, bet šajā muižniecības vērtējumā neizceļas. Zuša pieejā var gan saskatīt tādu tendenci, ka viņš mēģinājis atrast krievu un Krievijas pozitīvo lomu Latvijas vēsturē. Viņš, piemēram, pretstata Baltijas muižniekus krievu muižniekiem, apgalvodams, ka tie vienmēr ir bijuši nevis savas dzimtas vai guberņas patrioti, bet pirmkārt valsts patrioti. Iesaistīšanās citas valsts dienestā Krievijā vienmēr tiktu uzskatīta par valsts nodevību pretstatā Rietumeiropai. Baltijas muižnieki pēc Žuša domām reprezentēja un sargāja kārtas korporatīvās noslēgtības, feodālā separātisma ideālus un personiskā līguma principu starp valdnieku un vasaļiem. J. Zutis Baltijas muižniekos saskata zināmu nodevību pret valsti, tie vienmēr iestājušies pret valstu centralizācijas

³¹ Зутис Я. Остзейский вопрос в XVIII веке. Рига : ВАПП, 1946.

³² Zutis J. Baltijas jautājums. Latvijas Valsts izdevniecība: Rīga, 1951.

³³ Turpat: 5.lpp.

³⁴ Turpat: 6.lpp.

mēģinājumiem.³⁵ Šāds salīdzinājums ir pārdomu vērts, taču Baltijas muižniekiem nevar pārnest, ka viņi nebūtu bijuši savas zemes patrioti. Pats par sevi saprotams, ka viņi sevi redzēja savādāk arī būdami Krievijas pavalstnieki. Viņu tēvzeme pirmkārt bija viņu province. Šajā sakarā J.Zuša nodoms ir saprotams, viņš centās atrast pozitīvu pretstatu Baltijas muižniecībai, taču diez vai negatīvais Baltijas muižniecībā bija viņu korporatīvā noslēgtība un personīgā līguma attiecības ar valsts valdniekiem. Turklāt, vai krievu muižniecība un tās attieksme pret valsti tiešām būtu paraugs? Tās vienkārši bija vēsturiskās attīstības rezultātā radušās attiecības. Ja kāda province tiek pievienota citai valstij, tad vienmēr ir jautājums, uz kādiem noteikumiem un kādos apstākļos. Tāpēc nevar pārnest Baltijas muižniecībai, ka viņi nesaplūda savos ideālos un attieksmē pret valsti ar krievu muižniecību.

Otrajā nodaļā „Dzimtbūšanas reakcija un Baltijas vāciešu privilēģijas XVIII gs. pirmajā ceturksnī” J.Zutis izdala piecas grupas ar juridiskajiem aktiem, kas noformēja Vidzemes un Igaunijas pāriešanu Krievijas varā:

1) „universāles” jeb „mandāti”. Tie ir uzsaukumi visiem iedzīvotājiem, solot noteiktus labumus, ja tie pāries krievu pusē. Tikai viens no šiem uzsaukumiem saglabājies un iespiests Pilnīgajā likumu krājumā (ПСЗРИ);

2) Kapitulācijas, ko parakstīja Zviedrijas un Krievijas militārpersonas. Šīs Kapitulācijas bija īstas militārās Kapitulācijas, pēc starptautisko tiesību prakses, kas attiecas uz karaspēka aiziešanu;

3) Vidzemes un Igaunijas bruņniecību un pilsētu Akorda Punkti;³⁶

4) Pētera I žēleatības grāmatas (cariskā ģenerālkonfirmācija un cariskā rezolūcija);

5) 1721.gada Nīštates miera līgums, kura 9. 10. un 11. punkts attiecās uz Baltijas autonomiju.³⁷

J.Zutis dod arī ieskatu 19. gs. politiskajā strīdā starp slavofiliem un baltiešiem par pēdējo privilēģiju juridisko statusu. Kopumā jāsecina, ka J.Zuša analīze ir viena no plašākajām, kāda vispār sarakstīta par Baltijas muižnieku privilēģijām un kārtu un pilsētu Kapitulācijām.

³⁵ Zutis J. Baltijas jautājums...– 35. - 36.lpp.

³⁶ J. Zutis attiecībā uz Vidzemes un Igaunijas bruņniecību padošanās dokumentiem lieto krievu tulkojumā atrodamo terminu *Akorda Punkti*, taču tekstā plašāk nepaskaidro izvēli par šī termina lietojumu. Citur viņš šīs padošanās nosauc arī par Kapitulācijām. (49.lpp.)

³⁷ Turpat: – 47.lpp.

Starptautisko stāvokli pirms Lielā ziemeļu kara, tā laikā un pēc kara ļoti plaši ir analizējis Reinhard Vitrams (Reinhard Wittram) (1902 – 1973), taču Kapitulācijas no tiesību vēstures viedokļa minimāli. R. Vitrams ir viens no ievērojamākajiem baltvācu izcelsmes vēsturniekiem 20. gs. Vēsturi studējis Rīgā, Jēnā un Tībingenē. Līdz 1945. gadam bijis nacionālsociālisma atbalstītājs un tāpat piederējis pie konservatīvā spārna baltvācu uzskatos. Pēc Otrā pasaules kara savus uzskatus Vitrams nožēlojis un darbojies Getingenes universitātē Austrumeiropas vēstures katedrā. Viņa darbs par Pēteri I ir viens no viņa ievērojamākajiem darbiem.³⁸ Viņš dod plašu politiskās situācijas raksturojumu Ziemeļu kara cēloņiem. atsevišķa nodaļa ir veltīta Vidzemes un Igaunijas iekļaušanai Krievijas impērijā.³⁹ Par Akorda Punktiem viņam ir īsi komentāri. Viņš pat nepieļauj šaubas par to, ka Vidzemes bruņniecība varētu nebūt tiesīga stāties līguma attiecības ar caru, pamana, piemēram, tādu īpatnību, ka nekur Vidzemes kapitulācijā nav tieši ierakstīts, ka vācu valodai jābūt oficiālajai administratīvajai valodai.⁴⁰ Vidzemes bruņniecības Kapitulācijas ievadu arī viņš ir pamanījis kā vērā ņemamu fenomenu, kas piešķir dokumentam svinīgumu (bringt hier mit einer gewissen Feierlichkeit zum Ausdruck).⁴¹

Nākamais autors, kas būtu jāpiemin Vidzemes bruņniecības Kapitulācijas interpretācijā, ir Edgars Dunsdorfs (1904 – 2002) un viņa grāmata „Latvijas vēsture 1710. – 1800”⁴². Dunsdorfs ir latviešu trimdas vēsturnieks, dzīvojis Austrālijā – Melnburnā, rakstījis par ļoti plašu jautājumu loku. Minētais darbs bija izdevums sērijā „Latvijas vēsture”, kuras sarakstīšanā piedalījās arī citi pazīstami trimdas autori.⁴³ Vadošie trimdas vēsturnieki, dzīvojot brīvajā pasaulē, uzskatīja par savu pienākumu izdot Latvijas vēstures sēriju latviskā garā, un uzsverot latvisko Latvijas vēsturē, bez svešu ideoloģiju spiediena. Lielā mērā viņu devums līdz mūsdienām nav pārspēts un aizvietots ar jaunākiem pētījumiem. Viņi, dzīvojot trimdā, pildīja savu pienākumu pret savu profesiju un aprakstīja savas tautas likteņgaitas tā, kā to uzskatīja par pareizu. Trimdā nebija pieejami daudzi Latvijas vēstures avoti, tāpēc šie vēsturnieki izmantoja ASV un Eiropas arhīvus un tur atrodamos materiālus par Latvijas vēsturi, kā arī līdz šim izdotās avotu publikācijas. Zināmā mērā tā bija viņu priekšrocība, jo Latvijā rakstošajiem autoriem nebija pieejami ārzemju arhīvi un bibliotēkas.

Dunsdorfs lieto terminu *Kapitulācija* un nepievērš uzmanību šāda dokumenta veida tiesiskajai nozīmei. Viņš atzīst, ka ar laikmeta garu pilnīgi saskanēja Pētera I pieeja – līgt par

³⁸ Wittram R. Peter I Czar und Kaiser. Erster u. Zweiter Band. Vandenhoech und Ruprecht: Gottingen, 1964.

³⁹ Wittram R. Die Unterwerfung Livlands und Estlands. Das herzogtum Kurland// Peter I Czar und Kaiser. Erster Band. Vandenhoech und Ruprecht: Gottingen, 1964.

⁴⁰ Turpat: S.347.

⁴¹ Turpat: S.347.

⁴² Dunsdorfs E. Latvijas vēsture, 1710 - 1800. [Stokholma]: Daugava, 1962.

⁴³ A. Johansons, I.Šterns, A. Švābe, A. Spekke, A.Šilde

Kapitulāciju tikai ar vācu virskārtu, pilnīgi ignorējot tautu – latviešus un igauņus.⁴⁴ Dunsdorfa problemātikas centrā, apskatot šo Kapitulāciju, ir latviešu un igauņu beztiesiskais stāvoklis. Viņš atsaucas uz ģenerālgubernatoru P. Albedinski, kurš 19.gs. vidū uzskatījis, ka padošanās dokuments neattiecas uz latviešiem un igauņiem, jo tauta vācu virskārtai nedeva nekādas pilnvaras. Tādejādi E. Dunsdorfs apšaubā Kapitulācijas kā dokumenta spēkā esamību, jo ne vien tauta nedeva dižciltīgo kārtai pilnvaras, bet nedeva arī tiesības pakļauties Krievijai.⁴⁵ Šāds arguments tomēr nav korekts, jo 18.gs. sākumā nevarēja būt ne runas par to, ka tauta dod pilnvaras saviem priekšstāvjiem rīkoties tautas vārdā, turklāt to viņš pats arī savā darbā iepriekš bija apgalvojis, ka tas saskanēja ar laikmeta garu.⁴⁶ Nedrīkst aizmirst par 17. un 18.gs. muižnieku argumentāciju, kas pausta arī Akorda Punktu preambulā, ka vācu dižciltību uzdoties par zemes *tēviem* un likumīgajiem pārstāvjiem, ir deleģējis pats Dievs un līdz ar to šī vācu virskārta uzdodas par zemes un tās *seno iedzīvotāju* aizbildņiem.⁴⁷ E. Dunsdorfs apšaubīdams Vidzemes dižciltīgo stāšanos līguma attiecības ar caru, aizrāda, ka Pēterim I bija izdevīga šī fikcija, ka Vidzemes bruņinieki reprezentē valsts varu.⁴⁸ Šeit E. Dunsdorfam var piekrist, ka Pēterim I bija izdevīgi pieņemt, ka Vidzemes bruņniecība ir tiesīga pārstāvēt zemes intereses. Taču jautājums, vai to var saukt par fikciju? Līdz tautas vēlētiem parlamentiem, tās bija dažādas dižciltības un monarhi, kas reprezentēja valsts varu vai Vidzemes gadījumā Vidzemes provinci. Līdz ar to Vidzemes bruņniecība 17. un 18.gs. nebija izņēmums. E. Dunsdorfs gan pamatoti raksta, ka Kapitulācijas subjekts ir juridiski neeksistējoša bruņniecības korporācija, jo tai nebija matrikulas, taču formāli šī korporācija pastāvēja.⁴⁹ Šeit jāpiebilst, ka 1710.gadā neviens nepārbaudīja šīs korporācijas juridisko statusu un to arī neapšaubīja. E. Dunsdorfs ir pamanījis arī terminoloģisko nekoncekvenci padošanās dokumentā. Vidzemes bruņniecības korporācija sevi sauc par: *Edle Ritter und Landschaft, Ritterschaft, Ritter – und Landschaft, Adel, Corps der noblesse*, prezumējot korporatīvu iekārtu.⁵⁰ Runājot par Kapitulāciju, attiecībā uz to, kāpēc Pēteris I bija tik vēlīgs pret baltiešiem, E. Dunsdorfs skaidro ar Pētera I tiešanos uz rietumiem un līdz ar to Baltija viņa acīs pārstāvēja Rietumeiropas kultūru.⁵¹ Tas nav nepareizi, bet galvenais, kāpēc Pēteris I tomēr vienojās ar Baltijas bruņniecībām bija nepieciešamība nodrošināties pret Polijas karaļa Augusta II pretenzijām uz šīm provincēm.

⁴⁴ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture 1710 - 1800...16.lpp.

⁴⁵ Turpat 17.lpp.

⁴⁶ Sk. atsauci Nr. 36.

⁴⁷ Capitulationen – S.35.- 36

⁴⁸ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture 1710 - 1800...- 42.lpp

⁴⁹ Turpat: 47.lpp

⁵⁰ Turpat: 47.lpp

⁵¹ Turpat: 56-57.lpp.

Teodors Zeids savā avotu apskatā „Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti”⁵² arī raksta par Akorda Punktiem. Viņš dod avota kritiku un tā recepcijas vēsturisko pārskatu. Viņa grāmata kopumā palīgīdzeklis un orientieris vēstures studentiem. Viņš aizrāda uz A. von Tobiena un citu baltvācu vēsturnieku tēzi, ka Pēteris I esot Vidzemi nevis iekarojis, bet ieguvis līgumu ceļā. T. Zeids raksta, ka līgumus varēja noslēgt tikai tad, kad zviedru garnizons bija kapitulējis un muižniecībai un pilsētai būtu jāpieņem arī daudz smagāki noteikumi, ja tikai uzvarētājs cars to būtu gribējis.⁵³ T. Zeidam ir taisnība, ka pirmajam vajadzēja kapitulēt ģenerālgubernatoram un armijas virspavēlniekam Strombergam. Taču to, ka muižniecībai varēja iznākt pieņemt smagākus noteikumus, var apšaubīt, jo no valsts pārvaldes teorijas viedokļa jauno pavalstnieku tiesiska nospiešana būtu netālredzīga, bet, protams, neiespējama. Makjavelli māca, ka: „*ir trejādi veidi, kā paturēt valstis: pirmais ir tās izpostīt, otrs – doties tur dzīvot, trešais – ļaut tām dzīvot pēc viņu likumiem, saņemot nodevas un ieceļot tur valdību no nedaudzām personām, kas rūpējas, lai valsts paliek draudzīga.*”⁵⁴ Protams, dažādus uzskatus un pārdomas, kas ir motivējušas kādu valdnieku izvēlēties tādu vai citādu politiku, ir grūti sataustīt un mēģinot to darīt, vēsturnieks vairāk nodarbojas ar hipotētiskiem pieņēmumiem. Jāņem vērā, ka Pētera I noslēgtās vienošanās ar Augustu II prasīja iekaroto provinču nodošanu Polijai. Bruņniecības brīvprātīgā padošanās nozīmēja viņu pašu vēlēšanos pievienoties Krievijai un šādos apstākļos nebūtu iespējams stāties ar zemes valdošo kārtu līgumtiesiskās attiecībās, neatzīstot tās tiesības būt par zemes oficiālajiem pārstāvjiem. Līdz ar to ja mēs pieņemam, ka tā bija cara žēlastība pret Vidzemes un Igaunijas bruņniecībām, tad mums ir arī jāatzīst, ka tai varēja būt politisks aprēķins, lai šīs zemes būtu lojālas pret jauno valdību un lai izvairītos no līgumsaistību pildīšanas ar trešajām personām. T. Zeids savā avota kritikā neanalizē atsevišķus punktus un to nozīmi, ne arī Kapitulācijas preambulu.

Jaunākais raksts par Kapitulācijām un baltiešu privilēģijām ir Jirgena. fon Ungerna Šternberga raksts, kas bija publicēts žurnālā „Latvijas vēsture”.⁵⁵ Pats Ungerns Šternbergs ir baltvācu izcelsmes vēsturnieks, kurš savā zinātniskajā darbībā pamatā orientējas uz seno laiku vēsturi, īpaši Romu. Viņa interešu lokā ir arī Baltijas jautājumi, taču to varētu saukt par gadījuma rakstura interesi, kas saistīta ar viņa izcelsmi. Viņš ir izanalizējis kapitulācijas jautājumu Eiropas kontekstā un secinājis, ka šāda 17. un 18. gs. starptautiskajās tiesībās pazīstama kapitulācijas prakse, kad kapitulējošajam subjektam atstāj viņa vecās privilēģijas, bija pazīstama jau senajā Grieķijā un Romā, un Baltijas kārtu, un pilsētu Kapitulācijas nebija

⁵² Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. Rīga: Zvaigzne, 1992.

⁵³ Turpat 185.lpp.

⁵⁴ Makjavelli N. Valdnieks. – Rīga: Tapals, 2007. – 32.-33.lpp.

⁵⁵ Ungerns – Štēnbergs. J. fon. Kā notiek kapitulācija? Baltiešu kapitulācijas Pēterim I Eiropas kontekstā. // Latvijas vēsture. – 2002. – Nr. 4(48).

unikālas uz Eiropas fona. Taču Ungerns - Šternbergs kļūdās, jo Baltijas kārtu Kapitulācijas bija unikālas. Pilsētu Kapitulācijas gan nebija unikālas, tādas tiešām notika visā kristīgajā pasaulē izplatītajā tiesību telpā un uzvarētājs parasti atstāja zaudētājam viņa vecās tiesības, brīvības un privilēģijas, ja viņš padevās brīvprātīgi. Raksta autors piemin gadījumu, kad Septiņkalnes firsts un landtāgs padevās Austrijas ķeizaram Leopoldam 1686. gadā ar Blāzendorfās līgumu. Tajā tāpat garantēja vecās kārtības saglabāšanu Septiņkalnei. Vēlāk, 1688.gadā, ķeizars pieņēma Septiņkalnes kārtu uzticības zvērestu Vīnē.⁵⁶ Ungerns – Šternbergs secina, ka tas liecina par kapitulācijas sarunām. Varbūt pēc formas šis padošanās akts arī atgādināja kapitulāciju tāpat kā 1561. gada Livonijas bruņniecības padošanās Polijas karalim Sigismundam II Augustam ar Padošanās līgumu, taču neviens no gadījumiem netika saukts par kapitulāciju. Ungerns Šternbergs nešaubās, ka Vidzemes bruņniecība, kā dižciltīgo kārtas organizācija, zemes pārstāvji, bija tiesīgi kapitulēt Krievijai. Viņš savā rakstā, atsaucas uz austriešu vēsturnieku Oto Brunneru (Otto Brunner), kurš raksta, ka tikai „zemes un valdnieka” sarunu un savstarpējās vienošanās ceļā praktiski tika veidota politika.⁵⁷ Tas patiešām tā bija, jo laikmeta izpratnē dižciltība bija tā, kas bija tiesīga politiski pārstāvēt kādu zemi. Nobeigumā Ungerns Šternbergs atzīst, ka vēlāk 19.gs. otrajā pusē, kad Baltijas vācieši joprojām turējās pie „vecajām labajām tiesībām”, viņi neizprata jaunā laika vajadzības. Šo privilēģiju aizstāvji nostājās gan pret valsts centralizācijas tendencēm, gan latviešu un igauņu politiskajām pretenzijām.⁵⁸

Visbeidzot šī pētījuma tapšanā tika izmantoti „Latvijas tiesību vēstures avoti 1. un 2. sējums”⁵⁹. Tās ir tiesību vēstures avotu publikācijas un tulkojumi latviešu valodā ar komentāriem. 1. sējums aptver laika posmu no 10. līdz 16.gs., bet 2. sējums 16. līdz 18.gs. 2. sējumā ir atrodamī Pārdaugavas hercogistes, Inflantijas, Zviedru Vidzemes un Kurzemes hercogistes tiesību avotu tulkojumi latviešu valodā⁶⁰, to starpā Sigismunda II Augusta privilēģija⁶¹, 1561. gada Pakļaušanās līgums (Pacta Subordienis), 1683. gada Zviedrijas kara artikuli, dokumenti, kas tika izmantoti šajā pētījumā. Vēstures avotu publikācijas ir ļoti noderīgi izdevumi pētnieciskajā darbā, īpaši ņemot vērā, ka latviešu valodā ir pieejams ierobežots skaits tiesību aktu. Avotu publikācijas ievada autors raksta, ka tika atlasīti tādi avoti, lai sniegtu pēc iespējas vispusīgāku priekšstatu par 16. līdz 18.gs. laikmeta tiesībām

⁵⁶ Ungerns – Šternbergs. J. fon. Kā notiek kapitulācija?...- 14.lpp.

⁵⁷ Turpat: 15.lpp.

⁵⁸ Turpat: 17.lpp.

⁵⁹ Lazdiņš J., Blūzma V., Santa Osipova, Latvijas tiesību avoti 1. Sējums. – Rīga, 1998.; Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums. - Rīga: Juridiskā koledža, 2006.

⁶⁰ Tulkojuši Ē. Jēkabsons, I. Koškins, D.Pliksa, I. Rūmniece, V.Blūzma.

⁶¹ Šajā avotu izdevumā publicētajā tekstā izdarīti redakcionāli labojumi, piemērojot to mūsdienu pareizrakstības un gramatikas prasībām.

Latvijas teritorijā.⁶² Tomēr ne visi avoti publicēti pilnībā, no Kurzemes statūtiem sniegts tikai pilns virsrakstu rādītājs un no Vidzemes luteriskās baznīcas Satversmes publicēts galvenokārt satversmes nodaļas, kas laulības tiesībām. Ievadā teikts, ka, lai publicētu šos apjomīgos avotus, būtu nepieciešama atsevišķa publikācija, lai iekļautu šos dokumentus pilnā apjomā.⁶³ Attiecībā uz avotu atlasī jāpiebilst, ka tā varētu būt bijusi plašāka, piemēram, iekļaujot Rīgas kapitulāciju zviedriem 1621.gadā, 1629.gada Altmarkas pamieru, kas izbeidza poļu – zviedru karu, kā arī Vidzemes 1647. gada landtāga kārtību.

Mūsdienās Akorda Punktiem vairs nav nekādas politiskas aktualitātes un paveras iespēja tos izvērtēt pēc būtības. Līdz šim literatūrā Baltijas muižniecība kritizēta par tās nomācošo ietekmi uz zemniecību, taču nākotnē ir iespējas izvērtēt tās darbību no dažādiem citiem aspektiem, piemēram, no juridiskā viedokļa.

⁶² Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums...8.lpp.

⁶³ Turpat: 9.lpp.

1. Vidzemes bruņniecības Kapitulācijas vēsturiskais konteksts

1.1 Vidzemes bruņniecības politiskie mērķi

Vidzemes bruņniecības un muižniecības attiecībās ar Zviedrijas valsts varu 17.gs. beigās izveidojās konflikts, tāpēc tā vēlējās tikt vaļā no Zviedrijas nomācošās varas. un viņu lojalitāte bija nosacīta. Neapmierinātību ar savu politisko un ekonomisko statusu veicināja arī fakts, ka zviedru Vidzemei blakus atradās Kurzeme, kur muižnieki baudīja salīdzinoši daudz brīvību un Kurzeme bija lēņatkarībā no Polijas. Vidzemes muižniecība varēja ar skaudību noraudzīties uz Kurzemes muižniecību, kur katrs muižnieks bija likumdevējs savā muižā un neviens neapšaubīja viņa īpašuma tiesības uz viņa muižu. Pēc Vidzemes muižnieku uzskatiem, viņiem bija atņemtas viņiem taisnīgi piederošās un mantotās īpašuma tiesības, kuras bija garantētas 1561. gadā Viļņā Polijas karaļa Sigismunda II Augusta izdotajās privilēģijās ordeņa valsts bruņniecībai, kaut arī neviens Polijas un Zviedrijas karalis pēc Sigismunda II Augusta tās neatzina. Privilēģijas teorētiski paredzēja: Luteriskās baznīcas saglabāšanu, bruņniecības tiesības uz administratīvajiem amatiem, autonomu tiesu sistēmu, muižnieku tiesību atzīšanu brīvi rīkoties ar lēņu muižām pēc saviem ieskatiem, (būtībā alodificēt Livonijas laikā izlēnotās muižas, tātad atzīt tās par privātām muižām), lēņu muižu mantošanas tiesību paplašināšanu atbilstoši Ziemeļigaunijas un Rīgas arhibīskapa valsts noteiktajai kārtībai, muižnieku atbrīvošanu no muitas nodokļiem, kara dienesta izpildi atbilstoši muižnieku iespējām, muižnieka mantas atsavināšanu vienīgi uz tiesas sprieduma pamata, medību un meža izstrādes tiesības, alus brūvēšanas un pārdošanas tiesības, nemaksājot akcīzi, zemnieku personiskās atkarības no muižniekiem atzīšanu.⁶⁴ Tās bija tiesības, ko muižu īpašniekiem vai valdītājiem sāka apšaubīt Zviedrijas karalis Kārlis XI. Vēl jo vairāk tika pārskatītas viņu tiesības uz bijušajām ordeņa muižām, kuras viņi uzskatīja par savu senču nopelnītām kā algu. Tika veikta muižu redukcija, pilnīga zemju apzināšana ar kartēšanas palīdzību un precīza nodokļu aprēķināšana, kā arī muižu piešķiršana īpašumā Zviedrijas valstsvīriem. Bruņniecība vēlējās visu reducēto muižu restitūciju, tātad īpašuma vai valdījuma tiesību atjaunošanu, kā tas bija pirms zviedru reformām, kā arī Sigismunda Augusta privilēģiju atzīšanu. Iebrūkot Vidzemē 1701. gadā un nākamajos gados to postot, Pēteris I bija apsolījis atzīt Sigismunda Augusta privilēģiju kā spēkā esošu, ko nebija izdarījis neviens poļu un zviedru valdnieks un restituēt muižas.⁶⁵

1.2 Starptautiskās situācijas raksturojums

Ja kāda zeme maina savu valstisko piederību vai politisko iekārtu vienmēr ir svarīgi kā un kāpēc tas notiek. Tā arī Vidzeme 18.gadsimta sākumā piedzīvoja šādas pārmaiņas. 17. un

⁶⁴ Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti.2. Sējums.. - 67. – 68.lpp.

⁶⁵ Capitulationen – S.29. -31.

18.gs. Krievijas tieksmi uz iekarojumiem noteica dažādi iemesli, taču vispirms tai bija nepieciešama pieeja pie jūrām, lai varētu izdevīgi tirgoties ar Eiropu. Krievija bija teritoriāli milzīga valsts ar neiedomājamu attīstības potenciālu, kuru tā nespēja izmantot, jo būtībā bija atšķirta no Eiropas gan ekonomiski, gan politiski. 17.gs. beigās Krieviju sāka pārvaldīt cars Pēteris I (1672. – 1725.), kurš bija savos uzskatos izteikti orientēts uz Eiropas civilizācijas sasniegumiem un tās kultūras ieviešanu Krievijā. 1697.gada pavasarī cars devās savā lielajā ceļojumā uz Eiropu. Un 25. martā pie Neihauzenes tagadējās Vestselīnas Igaunijā cars šķērsoja robežu. Vidzeme bija pirmā nekrievu zeme ko Pēteris I ieraudzīja. Caram Rīgā ļoti nepatika. Kaut gan krievu delegācija Rīgā tika uzņemta ar pienācīgu ceremoniju un izmitināta kādā namā, kur jau agrāk sūtņus izmitināja, šis nams bijis par šauru un daļai no delegācijas vajadzēja atgriezties Krievijā. Pats cars dzīvojis kopā ar citiem 60 delegācijas biedriem. Vēlāk gan ģenerālgubernators Dālbergs (Dahlberg) licis priekš majestātes iekārtot speciālus apartamentus. Taču citādi apstākļi bijuši spiedīgi. Pat priekš krievu delegācijas zirgiem trūka pārtikas un nācies šos zirgus apēst un daļu pārdot. Tā kā Daugavā sākās arī ledus iešana, tas nozīmēja, ka tālāk ceļot nebija iespējams līdz nevarēs pārcelties pāri upei, tāpēc ciemiņiem nācās īsināt laiku un atrast sev kādas nodarbes. Cara uzturēšanās laikā Rīgas aizsargvaļņi bija celtniecības stadijā. Tie bija vieni no modernākajiem Eiropā. Tā bija arī pirmā Eiropas aizsargbūve, ko Pēteris ieraudzīja. Te nu bija iespēja aizpildīt laiku visu izpētot. Pats cars ar palīgiem sāka mērīt aizsarggrāvju dziļumu un pierakstīt visu, ko novēro. Ģenerālgubernators Dālbergs to uzzinājis lika piekomandēt krievu viesiem pavadoņus un stingri tos uzmanīt, lai nekas tāds vairs neatkārtotos. Izrādās tas sagādāja caram neaizmirstamu aizvainojumu.⁶⁶ Dālbergs uzskatīja, ka šis gadījums liek būt piesardzīgiem un lika paātrināt aizsargbūvju celtniecību. Trīs mēnešus pēc cara aizbraukšanas 1. Jūlijā ģenerālgubernators ziņoja karalim: „...mūsu varenais un neapmierinātais kaimiņš, krievs, ir savus uzticamos attiecībā uz draudiem saklausījis ar visu varu viņš vēlas uz to tiekties savu pēdu pie Baltijas uzlikt, lai vēl ērtāk ar ķīniešiem, indiešiem un persiešiem tirdzniecību ar saviem izdevīgajiem draugiem holandiešiem un angļiem nostabilizētu.”⁶⁷ Tā paša 1697.gada septembrī Zviedrijas sūtnis Londonā grafs Bonde ziņoja, ka cars dažām personām ir izteicies, ka viņš grib iegūt dažas ostas pie Baltijas. Bonde ziņoja arī, ka cars plānojis revidēt attiecības ar Zviedrijas karali.⁶⁸ Tātad Pēteris I jau sen loloja sapni par pieeju Baltijai un vēl pirms savienības izveides starp Krieviju, Poliju un Dāniju. Starptautiskais stāvoklis 1697. gadā viņam vēl neļāva uzbrukt Zviedrijai. Vispirms vajadzēja atrast sabiedrotos, sagatavoties karam un noslēgt mieru ar Turciju. Cik ļoti liela nozīme šai pieejai pie jūras bija

⁶⁶ Wittram R. Peter I...- S.135 – 142.

⁶⁷ Turpat: citēts pēc: A. Feuereisen, a.a.O. S.297.(nach dem Ratsprotokol).

⁶⁸ Turpat: S.196. – 198.

Pētera I apziņā un cik ļoti viņš vēlējās padarīt Krieviju kā eiropiešu zemi, apliecina kaut vai tas fakts, ka pēc Ingrijas iekarošanas viņš lika celt jaunu galvaspilsētu, kas juridiski vēl atradās citā valstī.

Laikā, kad veidojās starptautiskā koalīcija pret Zviedriju Vidzemes un Igaunijas muižniecības attiecībās ar Zviedrijas karali bija nobriedis iekšpolitisks konflikts sakarā ar Kārļa XI absolūtisma politiku un muižu redukciju. No vienas puses cars pats bija ieinteresēts vest karu pret Zviedriju, tāpat arī viņa sabiedrotie, īpaši Dānija⁶⁹, taču nevar noliegt Vidzemes dižciltīgā un Zviedrijas ienaidnieka un Polijas karaļa padotā Johana Reinholda fon Patkula lomu, kurš palīdzēja Polijai, Dānijai un Krievijai satīties aliansē.

Vienīgais, kāpēc Poliju interesēja iesaistīties šajā aliansē bija Vidzemes un Igaunijas iegūšana. Rēķinoties ar tā brīža Zviedrijas militāro varu, tas būtu neprāts no Polijas puses vienai pašai uzbrukt Zviedrijai. Fakts, ka šo aliansi ar Patkula starpniecību pret Zviedriju iniciēja tieši Polija, kurai pret Zviedriju bija visnereālistiskākās pretenzijas, ņemot arī vērā tās jau tā lielo teritoriju, šķiet dīvains. Vai tiešām Polija uzskatīja, ka karot ar Zviedriju par Vidzemi un Igauniju ir tā riska vērts? 1699.gadā J.R.f.Patkuls bija pārliecinājies savu priekšnieku Augustu II iebrukt Vidzemē. Polijas savienību ar Dāniju Patkuls jau bija noorganizējis, tāpēc atlika vēl šai savienībai pieslēgt Krieviju. Patkuls bija sagatavojis memoriālu, ko 1699.gada 5. oktobrī caram nodeva Polijas ģenerālis Karlovics.⁷⁰ Šī memoriāla mērķis bija nodrošināt, ka cars nepretendē uz Vidzemi un Igauniju, bet samierinās ar Karēliju un Ingriju. Tur bija uzsvērts komerciālais ieguvums, ko Krievija gūtu no pieejas Baltijas jūrai.⁷¹ Taču, kāpēc cars šādam plānam piekrita nav skaidrs, ņemot vērā, ka viņš cerēja uz Vidzemi un Igauniju? Iespējams viņš tajā brīdī vēl tiesām domāja, ka apmierināsies ar Karēliju un Ingriju vai arī vienošanās ar Poliju viņam ļāva iegūt sabiedroto daudz nedomājot par saistību ievērošanu nākotnē.

Attiecībā uz Vidzemes muižniecību Ernsts Serafims raksta, ka tā bija labvēlīga un uzticējās Patkula darbībai un 1699.gada februārī deva viņam speciālu instrukciju, lai viņš vienotos ar Polijas karali, par veco, Patkulam labi zināmo, bruņniecības privilēģiju apstiprināšanu. Bruņniecība vēlējās caur Patkulu darīt zināmu Polijas karalim, ka labprāt kļūtu par tā subjektu un pārvaldītu šo zemi kā lēni.⁷² Patkuls Augustam II uzsvēra Vidzemes muižniecības neapmierinātību ar Zviedrijas pārvaldi, ko Polija varētu izmantot, lai iegūtu sev sabiedrotos. Augustam II vajadzēja apsolīt, ka Vidzemes muižnieku privilēģijas tiks

⁶⁹ Dānija ar Zviedriju ir jau vēsturiski sāncenši, turklāt Dānija turēja uz Zviedriju naidu par Skoni un sacentās ar flotēm.

⁷⁰ Wittram R. Peter I...- S.214. – 215.

⁷¹ Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword: Johann Reinhold Patkul's polemical writings// Die baltischen Länder und der Norden/ hrsg. von M. Laur und E. Küng. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2005. - p.323.

⁷² Seraphim E. Livländische Geschichte II Band. Verlag von Franz Kluge, Reval – 1904. S.501.

saglabātas, jo tie joprojām atceroties to, ka Polija šīs privilēģijas neievēroja starp 1561 un 1605.gadu.⁷³ 1699.gada 24. augustā Patkuls ar Polijas karali noslēdza formālu „kapitulāciju”⁷⁴, kas noteica nākotnes konstitūciju Vidzemei. Tā bija iecerēta kā Polijas lēnis, ko pārvaldītu tikai vietējā bruņniecība.⁷⁵ Patkula līgumu ar bruņniecību (minēto instrukciju) vajadzēja publiskot pēc Rīgas iekarošanas, lai apliecinātu bruņniecības lojalitāti Polijai.⁷⁶ Šādas vienošanās gan var dēvēt par tīri propagandiskām, lai pārliecinātu Vidzemes muižniecību novērsties no Zviedrijas.⁷⁷ Iespējams, šis „Kapitulācijas” teksts kalpoja par pamatu 1710.gada Vidzemes bruņniecības Kapitulācijai caram.

1699.gada 11. novembrī Pēteris I satikās ar Karlovicu un Patkulu un parakstīja Preobraženskas vienošanos par uzbrukumu Zviedrijai. Pieņemot, ka Patkulam izdevās saformēt šo koalīciju, tas ir vērā ņemams politisks panākums. Vajadzēja tikai kara iemeslu. Polijai par kara iemeslu noderēja Olīvas miera līguma neievērošana no Zviedrijas puses un Vidzemnieku ciešanas zem zviedru absolūtās despotijas jūga. Šie argumenti tika minēti, iespējams, paša Patkula sarakstītā pamfletā *Justae Vindiciae*, kas tika publicēts gan latīniski, gan vāciski un bija domāts plašākai Eiropas sabiedrībai. Pamfletā tika apgalvots, ka tā ir morāla nepieciešamība palīdzēt Vidzemei tikt vaļā no saviem apspiedējiem. Vēlāk iznāca vēl kāds Patkula sastādīts plakāts⁷⁸, kurā tika apgalvots, ka Vidzeme ir atņemta Polijai netaisni un vardarbīgi un to vajag likumīgi paņemt atpakaļ.⁷⁹

Cars kara pieteikumu Zviedrijai sākotnēji pamatoja ar slikto uzņemšanu Rīgā 1697.gadā. P. Pīrimāe raksta, ka tā bija pirmā reize, kad Maskavija pamato karu pret citu valsti. Patkuls par to uzzinājis secināja, ka tāds pamatojums neatbilst laikmeta starptautiskajām tiesībām un ir jāsūta cits daudz spēcīgāks izskaidrojums ārvalstu galmiem. Tāpēc 1700. gadā iznāca sakšu sūtņa Krievijā barona Johana Langena (Langen), iespējams, Patkula uzdevumā, sarakstīts raksts, kur karš jau bija pamatots kā Zviedrijas rīkota savvērestība pret Krieviju un tās sabiedrotajiem, piemēram, Polijas kūdīšana uz kopīgu karu ar Krieviju un mēģinājumi novērst Krievijas mieru ar Otomāņiem. Tātad karš tika pamatots

⁷³ Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword:... p.325. citēts no „Unmassgeblichen Bedenken über das dessen, Schweden zu bekriegen, und was mann zu solchen Zweck vor messures nehmen müste. Grodnau den 1.jan 1699; item Warschau den 7.April 1699.” Published in [J.Bernoulli] Joh.Reinhold von Patkul's [...] Berichte an das Zarische Cabinet in Moskau [...] vol II, Berlin 1795, S.237 – 266.

⁷⁴ Tai nebija nekāda sakara ar to, kas ir *Kapitulācija* no starptautisko tiesību viedokļa. Šis dokuments ko Patkuls noslēdza bija kaut kas līdzīgs nodoma paušanai.

⁷⁵ Turpat: - p.323. citēts no Wittram R. Patkul und der Ausbruch des Nordischen Krieges, in: Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philosophisch-Historische Klasse (1952),pp.201-232.

⁷⁶ Seraphim E. Livländische Geschichte...S.501.

⁷⁷ Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword:... p.325.

⁷⁸ Par plakātiem sauca valdības rīkojumus.

⁷⁹ Turpat: p.326.

kā paš aizsardzība. Tur bija arī skaidri izteikts Krievijas prasības pēc Karēlijas un Ingrijas, bet ne Vidzemes un Igaunijas.⁸⁰

Ziemeļu kara pirmā fāze liecināja, ka Patkula plāns ir bankrotējis. Uzbrūkošie sakši pie Rīgas tika atvairīti, kā arī 1700.gada novembrī pēc neveiksmes Narvas kaujā Pēteris I saprata, ka, lai sacenstos ar Zviedriju vajadzīgas reformas armijā un kara vešanā. Pēc krievu sakaušanas 1701.gadā Kārlis XII devās vajāt sakšus, bet pa to laiku Pēteris I rada iespēju iebrukt Igaunijā un Vidzemē. Tā bija izdevība, kas radās Kārļa XII tuvredzības dēļ un cars šo izdevību izmantoja. Jādomā, ka Pēteris I, vismaz ārēji, izturējās godīgi pret Preobraženskas vienošanos ar Augustu. Viņš pats vairākas reizes bija apstiprinājis, ka atstās Vidzemi un Igauniju Polijai. R.Vitrams raksta, ka cars neesot domājis šīs provinces paturēt, bet tikai izpostīt, lai Zviedrija zaudētu tur atbalstu. Cara sabiedrotais Augusts II pat esot 1702.gada pavasarī protestējies pret Pētera I postīšanu.⁸¹ Faktiski Patuklam bija jāuzņemas atbildība par viņa tēvzemes izpostīšanu. Kas attiecas uz Pēteri I, tad jādomā, ka viņš jau no paša sākuma gribēja iegūt Vidzemi un Igauniju un nekādus lūgumus ar Augustu II negrasījās ievērot. Katrā ziņā viņam vajadzēja meklēt iespējas tos neievērot. Vidzemes postīšanā, pat ja Pēteris I vēlējās to paturēt, var saskatīt arī makjvellisku politiku. Makjevelli māca, ka nav cita droša veida kaut ko iegūt, kā izpostīt. Un ja kāds kļūst par tādas pilsētas kungu, kas paradusi būt brīvībā, un to neizposta, lai gaida, ka tā viņu pašu ieģrūdīs postā.⁸²

Karojot Polijā Kārlim XII 1702.gadā izdevās patriekt no troņa Augustu II, viņa vietā ielika Staņislavu Leščinski. Šī Augusta II atkāpšanās no troņa tika juridiski fiksēta ar Altranštates līgumu 1706.gada 24. septembrī. Pēc šī līguma Augustam II vajadzēja izdot Patkulu. Patkuls vēl mēģināja slēpties, taču tika notverts un 1707.gada 10. oktobrī viņam izpildīja nāvessodu.

Fakts, ka Augusts II tika gāzts no troņa, ļāva Pēterim I uzskatīt, ka Preobraženskas vienošanās zaudē spēku, jo šīs vienošanās otrs kontrahents vairs nav spējīgs turpināt saistību izpildi. Tas nozīmēja, ka Pēterim I nebūtu jāatdod tikko iegūtā Vidzeme Augustam II. Šie Zviedrijas panākumi pat apmierināja Pēteri I pie nosacījuma, ka viņš gribēja saglabāt sev iekarotās provinces bez tālākejošiem juridiskiem apgrūtinājumiem. Pēc panākumiem Polijā Kārlis XII bija iedomājies, ka viņš dosies atriebties Krievijai, taču 1709.gada 27.jūnijā tika apturēts Poltavas kaujā. Tas deva iespēju Augustam II atgriezties Polijas tronī. Jau 1709.gada jūlijā krievu kara padome pieņēma lēmumu sūtīt armiju un kavalēriju uz Vidzemi.⁸³ Augustam II acīmredzot bija bažas, ka šīs krievu iebrukums Vidzemē var beigties ar Pētera I

⁸⁰ Piirimāe P. The Pen is a Mighty Sword:.. p.327. citēts no: Relation du Sr. Lange, Général Major au Service du Saxe, sur les motifs qui ont engagé le Czar á declarer la Guerre á la Suede. Fait á Moscou le 18. Septembre

⁸¹ Wittram R. Peter I ...– S.250. – 251.

⁸² Makjaveli N. Valdnieks...– 32.-33.lpp.

⁸³ Wittram R. Peter I...– S.323.

solījumu nepildīšanu. 1709.gada septembrī Augusts II nosūtīja savu padomnieku Frīdrihu Vitztumu (Vitztum) uz sarunām ar caru. Satikšanās notika Lubļinā, bet Vitztums par jauniekaroto zemi nekādu apstiprinājumu no cara nesaņēma. 1709. gada 9.oktobrī Toruņā Pēteris I tikās karali Augustu II, kur tika apspriesta turpmākā abu monarhu sadarbība. Augusts piekrita, ka Polijā paliks ievērojams krievu karaspēka vienības un tās būs jāuztur, taču kas attiecas uz Vidzemi, R. Vitrams raksta, ka nav skaidrs kā slepenais punkts viņu līgumā par Vidzemes un Igaunijas nodošanu Polijai tur nonāca. Taču galvenais, ka Pēteris pirmais joprojām apgalvoja, ka province paliks Augustam un viņa pēctečiem. Ierakstīt slepenos punktus Toruņas līgumā par Vidzemes atdošanu esot parūpējies Gerhards Johans fon Lēvenvoldem (Löwenwolde)⁸⁴ Viņš bija pēc izcelsmes Igaunijas dižciltīgais un viena no redzamākajām politiskajām figūrām no Baltijas vāciešu vidus aiz Patkula. Lēvenvolde darbojās Augusta II dienestā, bet pēc Poltavas kaujas iestājās arī cara dienestā.⁸⁵

Nav skaidrs kādu apsvērumu dēļ Pēteris I atkārtoti iesaistījās šajā Trīs savienībā, kad priekš Krievijas viņš bija ieguvis kāroto un necerēto, un savus mērķus karā gandrīz sasniegjis, par ko viņš vēl cīnījās? Vienīgais, kas viņam vēl bija jāizdara bija jāpiespiež bruņniecība kapitulēt un nekas viņu vairs nevarēja saistīt ar Augustu.

Iebrūkot Vidzemē 1704., 1709. un 1710.gadā Pēteris I bija izplatījis tā saucamās universāles, sava veida propagandu, kas aicināja nostāties krievu pusē. Tajās bija solīts, tas ko bruņniecība varēs no cara žēlastības saņemt, ja padosies labprātīgi. No šī universālēm saglabājušās tikai 1710.gada universāles ar uzsaukumu Igaunijas iedzīvotājiem un tās iespiestas Pilnīgajā likumu krājumā. Pārējo teksti palikuši nezināmi, taču J. Zutis raksta, ka tie jābūt bijuši vienādiem.⁸⁶ Iespējams, bruņniecība būtu gatava padoties vēl pirms pašas aplenkšanas, taču viņi to nevarēja vai negribēja. Uz šiem krievu solījumiem 1709.gada 22. oktobrī Vidzemes ģenerālgubernators Nils Strombergs savā mandātā, kas bija adresēts Vidzemes muižniekiem rakstīja: „...*To taču katrs par nepieciešamu atzīs katru karaļa padoto par šādiem neuzticamiem ienaidnieka aicinājumiem ne vien brīdināt, bet arī nopietni tos noliegt, lai neviens nekādā mērā neuzdrošinātos ne pie kādiem ieganstiem pie ienaidnieka drošību meklēt un padoties, lai taptu glābts, vēl jo mazāk izpalīdzēt ar kādiem pievedumiem, pienesumiem, ziņām vai citu izpalīgu ko vien varētu nosaukt, bet gan daudzkārt zemē esošos Viņa karaliskās Majestātes bruņotos spēkus atbalstīt aizsardzībā, dodot tik cik katram ir, lai tos stiprinātu un ar palīdzīgu roku dūšīgi dotu ienaidniekam pretsparu, ja kāds to nevar vai negrib, tad lai glābjas tuvākajā cietoksnī ar savējiem un pietiekošu daudzumu pārtikas un turpat kopējai aizsardzībai pieslēdzas...*”⁸⁷ Šeit, protams,

⁸⁴ Wittram R. Peter I...: S.325.

⁸⁵ Turpat: S.325.

⁸⁶ Zutis J. Baltijas jautājums... – 44.lpp.

⁸⁷ Capitulationen - S29.

jāņem vērā, ka Vidzemes muižniecības nostāja pret Zviedrijas varu bija kļuvusi rezervēta un ir grūti pateikt vai viņi savu uzticību pauda tikai kā ārēju žestu vai patiesi jutās uzticīgi Zviedrijas valstij? Jāņem vērā, ka to varēja uzskatīt arī par negodu nodot karali ar kuru tie bija saistīti personālūnijā kā padevīgi pavalstnieki, taču nav izslēgts, ka viņi to labprāt darītu. To pierāda kaut vai 1699. gada janvārī vadošo bruņniecības pārstāvju slepeni noslēgtā vienošanās ar Patkulu, kas viņu deleģēja alianses pret Zviedriju organizēšanai.⁸⁸ Tomēr Pēterim I praktiski nekas cits neatlika kā piespiest Vidzemes muižniekus uz šo Kapitulāciju, jo viņi patiesi neuzdrīkstējās slēgt nekādas padošanās pirms to nav izdarījis ģenerālgubernators. Protams, Pēteri I arī vajadzēja, lai šī padošanās notiktu juridiski pareizi, viņam nevajadzēja viņus ne iekarot, ne slēgt ar viņiem formālas vai fiktīvas padošanās, jo no tiesiskā viedokļa tad viņš paliktu zaudētājs un stātos spēkā viņa solījumi Augustam. Savukārt ar Vidzemes vietējās dižciltības brīvprātīgu padošanos bija panākta garantija, ka Augusts II nevarēs pieprasīt Vidzemi, jo tās valdošā kārta ir pati vēlējusies padoties nevis Polijas karalim, bet Krievijas caram.

1.3 Rīgas aplenkums un tā sekas.

Pētera I Rīgas aplenkums bija izšķirošais brīdis, kad caram bija skaidrs, ja viņam izdosies piespiest padoties Rīgu, kurā bija patvērušies Vidzemes bruņniecības vadošie pārstāvji – landmaršals, landrāti u.c., kur notika landtāga sēdes un, kur atradās arī pats gubernators, tad arī Vidzeme un Igaunija paliks viņam.

Rīgas aplenkums ilga astoņu mēnešus no 1709. gada novembra līdz 1710.gada 29. jūnijam. Sākotnēji krieviem esot bijuši ap 40 000 vīru liels karaspēks, tam pretī stāvējis ap 12 00 vīru zviedru garnizons, kas bija izvietots Rīgā un tās Citadelē. Zviedru ģenerālgubernatora Nila Stomberga (Strömberg) plāns bija noturēties līdz pavasarim un sagaidīt papildspēkus. Šeremetjevam cars esot devis norādījumu necensties ieņemt pilsētu triecienā, bet pakļaut to stingrai blokādei.⁸⁹

1710. gadā Vidzemē izcēlās mēris un bads, kas nesaudzēja ne vien Vidzemes iedzīvotājus, ne karojošās puses. Krievi piedevām epizodiski 2 – 3 reizes nedēļā pilsētu bombardēja, lai vēl vairāk uz padošanos motivētu pilsētā ielenktos. Stāvokli vēl pasliktināja kāds nelaimes gadījums. Citadelē 12. decembrī uzsprāga munīcijas un pulvera glabātava un bojā aizgāja vairāk kā 800 cilvēku.⁹⁰ Janvārī pilsētā stāvoklis sāka kļūt vēl kritiskāks pārtikas un kurināmā trūka arvien vairāk. Marta sākumā krievi tiešā Rīgas tuvumā izvietoja lielgabalus un mēneša beigās sāka apšaudīt. Aprīlī pie Rīgas esot ieradies A. Menšikovs ar cara pavēli īpaši rūpīgi uzraudzīt, lai zviedru kuģiem neizdotos pilsētai palīdzēt. Krievi pat

⁸⁸ Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword:..- p.324.

⁸⁹ Zeids T. Feodālā Rīga. – Rīga: Zinātne, 1978. – 246.lpp.

⁹⁰ Turpat: - 247.lpp.

uzbūvēja aizsprostu ar Daugavā sadzītiem pāļiem, kas neļāva kuģiem piekļūt Rīgai. Zviedru kuģi, kas bija sabraukuši pie Daugavgrīvas cietokšņa arī neko nespēja palīdzēt. Turpretī pie pašiem krieviem 14. maijā bija konstatēta saslimšana ar mēri.⁹¹ Līdz ar to arī viņi jau bija ieinteresēti atrisināt šo aplenkuma stāvokli pēc iespējas ātrāk. Gubernators un armijas pavēlnieks Strombergs nepārtraukti pieprasīja bruņniecībai izsniegt garnizonam pārtiku, taču tās katastrofāli pietrūka. Bruņniecība un pilsēta apgalvoja, ka pārtikas drīz nepietiks vairs viņiem pašiem un viņu ģimenēm. Starp ģenerālgubernatoru un rāti izcēlās konflikts, jo Strombergs pieprasīja rātei dot kontribūcijas pārtikas un naudas izteiksmē. Tas beidzās ar to, ka 30. aprīlī Strombergs rātei piedraudēja, ja tā atteiksies dot uzturu garnizonam, viņš pēc kara tiesībām pielietosot spēku. Rāte ilgstoši izvairījās no palīdzības sniegšanas līdz beidzot 25. maijā Strombergs lika ielēgt rātsnamu, kur bija sapulcējušies rātskungi un tik ilgi turēt tos ieslodzītus līdz tie pieņems lēmumu dot uzturu garnizonam. Tā viņi nosēdēja rātsnamā 3 dienas un iedeva garnizona uzturam 4000 pūru maizes. Strombergs licis arī pārmeklēt rātskungu mājas un pagrabus pēc labības.⁹²

Vēl 19. Maijā Strombergs centās iedvest uzticību ielenktajā Rīgā esošajos bruņniecības pārstāvjos, paziņojot, ka Daugavgrīvā redzami kuģi, kas pārkrauj preces. No zemes jau dīgstot labība, pilsēta un nocietinājumi ir labā aizsardzības stāvoklī. Pār Dāniju arī uzvara esot izcīnīta un atbrīvošana stāvot priekšā. 20. maijā viņš turpināja pieprasīt pārtiku garnizonam. 23. maijā bruņniecība un pilsēta nolēma dot ko var. 26. maijā Rīgā ielēgtie Vidzemes bruņniecības pārstāvji un rīdzinieki jau zaudēja pacietību un neticēja, ka ieradīsies palīdzība. Landtāga sanāksmes protokolā no šī datuma lasāms izmisuma pilns situācijas apraksts, tomēr viņi izsaka uzticību Zviedrijai līdz pēdējam brīdim.⁹³ 12. jūnijā pēc viņa ekselences ģenerālgubernatora pavēles Rīgas pilī pulksten 11 no rīta notika beidzamais sprediķis, ko Strombergs pats vadīja. Šajā sprediķī abiem ģenerālmajoriem Klodam (Clodt) un Albedillam (Albedyll), citiem garnizona virsniekiem, kā arī bruņniecības landmaršalam fon Tīzenhauzenam (von Tiesenhausen) un dažiem bruņniecības locekļiem un citiem, abiem birģermeistariem, abu ģilžu vecākajiem tika paziņots, ka ģenerālgubernators dažas dienas atpakaļ no Šeremetjeva caur vienu bundzinieku ir saņēmis vēstuli, kura saturs ir ļoti svarīgs un attiecas uz visu šīs zemes labklājību un visiem tās iedzīvotājiem. Viņa ekselence ģenerālgubernators bija nolēmis šo rakstu paziņot un iepazīties ar iepriekšminēto personu viedokli. Tur bija teikts, ka Šeremetjevs ir no cara saņēmis pavēli, ka ja pilsēta labprātīgi nepadosies, tā tikšot ar varu piespiesta un tam viss vajadzīgais esot jau sagatavots. Šeremetjeva rīcībā esot informācija, ka pilsētas garnizonā ir ap 4000 vīru no kuriem tikai

⁹¹ Zeids T. Feodālā Rīga... - 247.lpp.

⁹² Seraphim E. Livländische Geschichte...S.546.

⁹² Turpat. S.545.

⁹³ Recesses S. 302. – 311.

kādi 2000 esot kaujas spējīgi. Līdz šim viņš esot tikai dažreiz uz pilsētu atļāvis dažas bumbas uzvest. Šeremetjevs gribot zināt atbildi pirmdien agri no rīta.⁹⁴ 1710.gadā 12. Jūnijs esot bijusi Svētdiena, tātad vienas dienas laikā vajadzēja izlemt, ko darīt. Nav viegli iedomāties, kāds morālais stāvoklis valdīja Rīgā šais dienās redzot badu un mēri, un jūtot nepārtrauktas nāves bailes.

13.jūnijā bruņniecība, rāte un ģenerālgubernators nolēma iet ar ienaidnieku uz sarunām, kuru laikā viņi vēl cerēja, ka saņems zviedru palīdzību. Tika panākts arī pamiers līdz 15. jūnija 9 rītā. 14.jūnijā bruņniecība nosūtīja vēstuli Strombergam, lai tas pieņem saprātīgu lēmumu un ļauj iet uz kapitulācijas sarunām.⁹⁵ Serafims raksta, ka 15. jūnijā pilsētā ielenktie nolēmuši, ka neko par padošanos negrib dzirdēt un Strombergs nosūtīja Šeremetjevam noraidījuma vēstuli.⁹⁶ Tas bija tāpēc, ka Strombergs nezināmu iemeslu dēļ vēl ticēja, ka izdosies sagaidīt kādus papildspēkus, vai palīdzību no kuģiem. Šeremetjevs tūlīt pat 15. jūnijā sācis bombardēšanu. No 14. līdz 25.jūnijam landtāga sapulču pieraksti pazūd. Iespējams, ka Strombergs piedāvājis pilsētniekiem vēl nogaidīt kādu brīdi un tad tikai sākt sarunas par akorda punktiem. Tātad viņš tiešām vēl cerēja uz palīdzību. 25.jūnijā beidzot Strombergs atļāvis bruņniecībai iet ar Šeremetjevu uz kapitulācijas sarunām, taču pirms tam ar ienaidnieku vajadzēja vienoties, ka tiks izbeigtas apšaudes un sarunas varēs notikt drošos apstākļos. Par šādu plānu bruņniecība ar Strombergu vienojās īpašā trīs punktu līgumā. 27. jūnijā Strombergs gribēja 6 nedēļu pamieru, bet Bruņniecība un pilsēta mēģināja vienoties ar Viņa Exelenci, lai pieņem Šeremetjeva piedāvātās 48 stundas.⁹⁷ Tas jau pierāda, ka tomēr bruņniecība nespēja sagaidīt, kad beidzot tā varēs tikt atpestīta no nožēlojamā ielenkuma. Beigās tai pašā 27.jūnijā Strombergs atļāva pieņemt 48.stundu pamiera piedāvājumu. Tas stājās spēkā no 28.jūn 7 rītā, tātad bija laiks līdz 30. jūnija rītam. 28. jūnija vakarā bruņniecība un rāte nolēma sastādīt Akorda Punktus. Beidzot Strombergs 1710. gada 29. jūnijā piekrita bruņniecības un rātes locekļu un izmisīgajam lūgumam iet uz padošanos ar Šeremetjevu.⁹⁸ Sākumā Strombergs bija pretī Rīgas rātes sagatavotajiem Akorda Punktiem, jo viņš tajos atrada atjaunotu pilsētas suverenitāti, kuru bija mainījis Kārlis XI un paredzēta Kārļa XI laikā piemēroto nodokļu atcelšana. Rāte tomēr palika pie sava.⁹⁹

Sarunas par Akorda Punktu saturu sākās 29. Jūnijā Rīgas citadelē. Visticamāk gan to projekts jau bijis gatavs agrāk un 29. Jūnijā bruņniecība tikai saskaņoja nianšes un akceptēja Akorda Punktu projektu. To beigās rakstīts: „*Rīgas citadelē pēc publiska konventa 29. jūnijā*

⁹⁴ Recesse: S. 312. – 313.

⁹⁵ Turpat: S.314. – 315.

⁹⁶ Seraphim E. Livländische Geschichte ...- S.546.

⁹⁷ Recesse: S. 317.

⁹⁸ Recesse: S.318. – 319.

⁹⁹ Seraphim E. Livländische Geschichte...S.547.

1710.g.”¹⁰⁰ 30. Jūnijā nometnē pie Rīgas (Dreiliņos), Šeremetjevam tika piedāvāta Rīgas pilsētas Kapitulācija. Tās sākumā rakstīts: „... *datētas ar 1710.gada 30. Jūniju nometnē pie Rīgas.*”¹⁰¹ Ikvienu pārstāvju grupa iesniedza feldmaršalam savu separātu Kapitulācijas teksta projektu. 3. jūlijā kapitulēja pats ģenerālgubernators Strombergs. Strombergam bija jāpadodas pirmajam, jo viņš bija Zviedrijas karaļa oficiālais pārstāvis, Vidzemes ģenerālgubernators, Rīgas cietokšņa un zviedru garnizona komandieris. Bez viņa atļaujas kapitulācija nevarēja notikt. Nākošajā dienā 4. Jūlijā Šeremetjeva nometnē tika galīgi parakstīta bruņniecības Kapitulācija un Rīgas Kapitulācija.

Kapitulācijas līgums bija pamatdokuments, kuram vajadzēja noteikt Vidzemes tiesisko statusu Krievijā. Dokuments bija uzrakstīts vācu valodā un, iespējams, tā priekšastādīšanas brīdī Krievijas ģenerālfeldmaršalam Šeremetjevam, iztulkots arī krievu valodā. Ar Šeremetjevu sarunas veda seši bruņniecības pārstāvji, ko bija pilnvarējuši 63 Rīgā esošie bruņniecības locekļi. Šie seši bija: Landmaršals Georgs Reinholds fon Tīzenhauzens (Tiesenhausen), Clods fon Jurgensburgs (Jurgensburg), landtāga viceprezidents fon Švānbergs (Schwanderg), kapteinis Gustavs Magnuss Patkuls (Pattkull), barons Johans Alberts fon Mengdens (Mengden), asesors Otto Kristofs Rihters (Richter). Krievu ģenerālfeldmaršalam to iesniedza divi delegāti, kas devās pie viņa uz sarunām: Gustavs Magnuss Patkuls un Otto Kristofs Rihters. Viņiem tika izdota speciāla instrukcija, kā jāved sarunas. Tika ieteikts pēc iespējas palikt pie esošā satura, būt pazemīgiem un lūgt apstiprināt to, kas tur rakstīts, un vienoties par papildpunktiem, kas atrodami Kapitulācijas dokumenta beigās.¹⁰² Jāatzīmē, ka Šeremetjevs neprata vāciski, un viņa padomnieks sarunās ar bruņniecības pārstāvjiem bija cara dienestā esošais Igaunijas dižciltīgais Gerhards Johans fon Lēvenvolde.¹⁰³

Kapitulācija sastāvēja no preambulas, pamatsatura – 30 akorda punktiem un trīs papildpunktiem.

Pēc Serafima vārdiem, caur šiem akorda punktiem runāja pats Patkula gars.¹⁰⁴ Ar to noslēdzās viena no svarīgākajām epizodēm Baltijas zemju vēsturē un iezīmēja vairāk kā 200 gadu miera periodu.

¹⁰⁰ Capitulationen S46.

¹⁰¹ Turpat: S.65.

¹⁰² Recesse: S. 302. – 323.

¹⁰³ Pistol Kors G. v. Baltische Länder... – S.267.

¹⁰⁴ Seraphim E. Livländische Geschichte... - S.547.

2. Kapitulācija

Kapitulācija¹⁰⁵ ir īpatnēja līgumu kategorija, kas klasiskajā izpratnē ir līgums starp divām karojošajām pusēm par ielenkta cietokšņa, pilsētas vai armijas padošanos uzvarētājam. Ieņemot cietoksni vai pilsētu ar cīņu, nevar būt runa par Kapitulācijas līgumu.¹⁰⁶ Arī uz lauka ir iespējamās kapitulācijas, bet tās notiek reti.¹⁰⁷ Pēc starptautiskajām tiesībām parakstīt Kapitulāciju ir tiesīgi militārie virspavēlnieki.¹⁰⁸ Šī līguma elementi ir: a) abu līgumslēdzēju pušu pilnvaru pārbaude; b) noteikumi par Kapitulācijas līguma apstiprināšanu un spēkā stāšanos; c) precīzi noteikumi par kapitulējošo karaspēku pienākumiem un tālāko likteni; d) noteikumi par karadarbības izbeigšanos, kā arī par iespējamajiem pārkāpumiem.¹⁰⁹ Šis paskaidrojums atbilst 19. un 20.gs. pirmās puses izpratnei par to, kas ir Kapitulācija. 1733.gadā izdotajā universālajā Cedlera leksikonā šķirkli *Vienošanās punkti* (Accords – Puncte) rakstīts, ka: „*Par vienošanās punktiem jeb Kapitulāciju sauc noteikumus, pie kuriem ieņemtie atsakās no cietokšņa/ nocietinājumiem vai arī no viņiem to pieprasa atdot.*”¹¹⁰ Neatkarīgi no tā vai Rīgā kāds kaut ko bija dzirdējis par Kapitulācijas tiesisko būtību un kādos gadījumos un kas drīkst kapitulēt. Viens no tiesību avotiem, pēc kura vadījās bruņniecība, Rīga un ģenerālgubernators, būdami Zviedrijas pavalstnieki, bija 1683.gadā izdotie Zviedrijas kara artikuli. Tie formulēja militārpersonu izturēšanos kara laikā. Šis likums bija domāts tikai Zviedrijas pavalstniekiem Zviedrijā un ārpus tās, ja armija atradās karagājienā ārpus Zviedrijas teritorijas. Attiecībā uz krieviem, tam, protams, nebija nekādas nozīmes. Tā XII nodaļā ir teikts, kādos gadījumos vispār drīkst padoties ienaidniekam: „*73p. Ja ienaidniekam bez galējas nepieciešamības tiktu atdots kāds cietoksnis, tad tā komandants un komandieri jāšoda ar nāvi, godu un mantu...*”, savukārt par attaisnojumu Kapitulācijai der šādi apstākļi: „*75.p....vislielākais bads, kad viss, no kā cilvēks varētu dzīvot un iztikt, vienalga, kam tas arī piederētu, ir izlietots... tāpat, ja izmantota un izlietota visa aizsardzība un munīcija, un nav bijusi cerība saņemt palīdzību.*”¹¹¹ Likums bija, bez šaubām, bargs gan Vidzemes bruņniecība, gan ģenerālgubernators un armijas virspavēlnieks Strombergs Rīgas aplenkuma laikā līdz pēdējam brīdim palika uzticīgi karalim un laikam arī šim likumam. Bet tas, ko pierāda šie

¹⁰⁵ Lat. Capitula concordata

¹⁰⁶ Kapitulācijas// Latviešu konversācijas vārdnīca. 8.sēj. – Rīga: A.Gulbis, 1933. – 15486.sl

¹⁰⁷ Kapitulation// Meyers Konversations Lexikon. Bd.9. – Leipzig, Wien: 1896. – S.879. Piemēram, sakšu kapitulācija pie Pirnas 1756.gadā.

¹⁰⁸ Kapitulation// Brockhaus Konversations Lexikon. Bd.10. – Berlin, Wien: 1898. – S.116. – 117.

¹⁰⁹ Kapitulācijas// Latviešu konversācijas vārdnīca... – 15486.sl

¹¹⁰ <http://www.zedlerlexikon.de/blaettern/einzelseite.html?id=1680&bandnummer=01&seitenzahl=0181&supplement=0&dateiformat=1> (skatīts 18. 02.2010.)

¹¹¹ Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums... - 330. – 331.lpp.

likuma panti, ir tas, kā likumdevējs 17.gs. beigās izprata Kapitulāciju - pirmkārt kā cietokšņa padošanos. Iespējams, to saprata arī plašāk un bija iespējami izņēmumi.

Apskatot 1710.gada notikumus, viss it kā atbilst šim skaidrojumam, Rīgu notur aplenkumā, tā nespēj pretoties un garnizona komandieris, un pilsētas rāte kapitulē. Seko visa militāras kapitulācijas procedūra, un pilsēta saņem visus žēlīgos veco tiesību, brīvību un privilēģiju apstiprinājumus, ko bija pieņemts atstāt kapitulējošajam subjektam.¹¹² Šī privileģēšanas forma arī krievu politikā nebija sveša. R. Vitrams min Ukrainas aneksijas un Smoļenskas iekarošanas piemēru 1654.gadā, viņš atsaucās arī uz Tērbatas iekarošanu 1657. gadā, kad tika solīts atstāt vecās brīvības, privilēģijas un imunitātes.¹¹³ Netipisks šķiet tikai viens aspekts – 1710.gadā nometnē pie Rīgas Kapitulācijas dokumentu Šeremetjevam iesniedz arī Vidzemes bruņniecība. No vienas puses tā bija kārtā, taču no otras puses noslēgta dižciltīgo grupa, kas vēsturisku apstākļu dēļ bija izveidojusi korporatīvu apvienību, kas pārstāv Vidzemes provinci. Nebija tā, ka padevās visi dižciltīgo kārtai piederšie Vidzemē, to izdarīja tikai tie, kas tika atzīti par piederīgiem šai apvienībai, ko dēvēja par Dižciltīgo un labdzimtīgo Vidzemes bruņniecību.¹¹⁴ Jautājums ir, kā tas bija iespējams un kā traktēt šo padošanās aktu? Vai dižciltīgo organizācija drīkstēja kapitulēt un tādejādi zvērēt uzticību citas valsts monarham? Vai tas atbilda tā laika starptautiskajām tiesībām un vai šī organizācija drīkstēta izvēlēties šādu padošanās formu?

No starptautisko tiesību viedokļa 20. un 21.gs. izpratnē, šī Kapitulācija nevētu tikt uzskatīta par starptautisku līgumu, jo tā nav noslēgta starp valstīm, bet valstij ar citas valsts organizāciju,¹¹⁵ taču vai šis līgums ir valsts tiesisks, vai starptautiski tiesisks, nemaina šī dokumenta spēkā esamību vai neesamību. Diez vai 18.gs. sākumā, kad valstis savstarpēju kongresu un līgumu ceļā sāka attīstīt starptautiskās tiesības, izšķīra šī līguma atbilstību starptautiskajām vai valsts iekšējām tiesībām. 17.gadsimtā un 18.gadsimta sākumā vēl vispār nepastāvēja noteiktas, kodificētas starptautiskās tiesības, bija tikai aizsākumi to attīstībā, taču pastāvēja ieražas un atsevišķi likumi (rakstīti un nerakstīti), kas varēja regulēt kādas puses uzvedību. Jau 17. gs. izšķīra ierunu un bezierunu padošanos kara laikā.¹¹⁶ Par bezierunu padošanos var runāt iekarojuma gadījumā, ja kāda teritorija bijusi ieņemta ar cīņu. Neviena no 1710.gada Kapitulācijām nebija bezierunu, tās bija brīvprātīgas. Var teikt, ka jebkura padošanās ir brīvprātīga, jo zaudētājam vienmēr ir iespēja arī nepadoties un tikt

¹¹² Jürgens fon Ungerns – Štēnbergs. Kā notiek kapitulācija?..– 12.lpp;

¹¹³ R. Wittram. Peter I..– S.344 – 345.

¹¹⁴ Edel Wohlgeborene Ritterschaft von Livland (E.W.R.V.L). Šādi Vidzemes dižciltīgo korporācijai piederīgos dēvē krievu ģenerālfeldmaršals, respektīvi viņš atzīst viņu titulus un pilnvaras.

¹¹⁵ Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. II. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006. – 3.lpp.

¹¹⁶ Grotius H. On the Law of War and Peace. - Book III Chapter XX. Of the public Faith by which Wars are terminated ; and herein, of Treaties of Peace; of Lot ; of Combat by Agreement; of Arbitration ; of Surrender ; of Hostages; and of Pledges. Sect L –LI – p. 428. – 429.

iznīcinātam. Vidzemes bruņniecības gadījumā uz brīvprātību norāda jau Kapitulācijas apakšvirsraksts „*Dižciltīgās bruņniecības un muižniecības padošanās un Vidzemes provinces atdošanas sen cerētie*¹¹⁷ *Akorda Punkti.*”¹¹⁸

Attiecībā uz to vai Vidzemes bruņniecība bija tiesīga kapitulēt vajadzētu meklēt analogijas citur Eiropā. Jirgens fon Ungerns – Šternbergs ir izdarījis salīdzinājumu Vidzemes bruņniecības Kapitulācijai ar Strasbūras Kapitulāciju. Kad Strasbūra kapitulēja Luijam XIV 1681.gadā, šīs Vācu Svētās Romas Impērijas pilsētas Kapitulācijas noteikumi bija analogi ar Baltijas kārtu un pilsētu noteikumiem ne vien pēc satura, bet arī pēc formas. Strasbūras Kapitulācija tāpat kā Vidzemes bruņniecības, Rīgas pilsētas un Stromberga Kapitulācijas ir sastādītas tādā formā, ka kapitulējošā puse vienā lapas malā raksta, ko tā vēlas, bet uzvarētāja pārstāvis raksta šai prasībai pretī, vai viņš to akceptē vai ne. Ungerns Šternbergs raksta, ka šī Kapitulācijas forma bijusi vispārizplatīta, tā attiekusies gan uz pilsētu un kārtu kapitulāciju, gan pirmkārt uz nocietinājumu atdošanu.¹¹⁹ Tas varbūt nebūtu nekas īpašs, jo gan Rīga, gan Strasbūra bija ne vien pilsētas, bet arī cietokšņi un ja tie padevās, tad šo padošanos sauca par Kapitulāciju. Savā rakstā viņš min piemēru, kad, viņaprāt, kapitulē kārta. 1685. gadā tika parakstīts Blāzendorfas līgums starp pār turkiem uzvarējušo Austrijas ķeizaru un Septiņkalnes firstu, un landtāgu par pievienošanos Habsburgu monarhijai. Pēc tam viņi veda sarunas, un panāca vienošanos, rezultātā Septiņkalnes firsts un landtāgs padevās ķeizaram Leopoldam 1688.gadā. Ungerns – Šternbergs uzskata, ka tas ir apliecinājums kapitulācijas sarunām,¹²⁰ tomēr jāaizrāda, ka par Kapitulāciju šīs sarunas netika sauktas. Varbūt no prakses viedokļa, kad zaudētājam atstāj viņa vecās tiesības, šī Septiņkalnes pievienošana Habsburgu monarhijai līdzinājās Kapitulācijai, taču pēc būtības tā nebija Kapitulācija.

Atgriežoties pie Vidzemes bruņniecības Kapitulācijas jāsecina, ka šāda dižciltīgo kārtas kapitulācija bija netipiska, bet ne neiespējama, jo nebija tādu tiesisko normu ne starptautisko, ne valsts, kas dižciltīgo kārtai aizliegtu kara apstākļos kapitulēt. Arī uz Eiropas vēstures fona Vidzemes bruņniecība kā dižciltīgo korporācija nav pirmā, kas padevusies šādā formā. Var minēt, piemēram, Franzburgas Kapitulāciju 1627.gadā Trīsdesmitgadu kara laikā, kas noteica Pomerānijas hercogistes padošanos Svētās Romas impērijai. To parakstīja no vienas puses Pomerānijas hercogs Bogislavs XIV un no otras puses Hanss Georgs fon

¹¹⁷ Beliebtē (Patiesībā šis vārds apzīmē kaut ko tādu, kas ir iecienīts, iemīļots, ierasts, pazīstams, labprāt redzēts, novērtēts, labi ejošs, taču šajā gadījumā vārds norāda uz to, ka šie Akorda Punkti ir bijuši sen gaidīti un beidzot sagaidīti, tātad vārds arī norāda uz šo punktu sastādītāja labprātību un lielo vēlēšanos uz šiem punktiem.)

¹¹⁸ Einer Edlen Ritter und Landschaft bei vorstehender Ubergabe und Ubergabung der Province Liefland beliebtē Accords Puncten.

¹¹⁹ Jirgens fon Ungerns – Štēnbergs. Kā notiek kapitulācija?.. – 12.lpp.

¹²⁰ Turpat – 12. – 14.lpp.

Arnims (Arnim) Svētās Romas imperatora Fredinanta II vārdā.¹²¹ Tātad šādi gadījumi ir bijuši Eiropas vēsturē, kad ar Kapitulāciju padodas kāda zeme un tās pārstāvis paraksta Kapitulāciju. Vidzemi šajā gadījumā pārstāvēja nevis viena persona, bet organizācija. Kā iekarotās provinces pārstāvji Vidzemes bruņniecība un muižniecība attiecīgi varēja pieņemt šādu lēmumu par padošanos ar Kapitulāciju un zvērēt uzticību iekarotājam. Tā sekas, protams, bija viņu pārstāvētās zemes nonākšana citas valsts varā, bet vēl ne piederībā, jo kādas zemes valsts piederību var noteikt tikai starptautiskos līgumos valstij ar valsti. Dokumenta nosaukumam, vai tas ir līgums, konstitūcija, pakts, harta, statūti, Kapitulācija, visumā nav būtiskas nozīmes tā spēka noteikšanā.¹²² Tātad nav pamata apšaubīt šī dokumenta nosaukumu un tā sastādītāja tiesības to šādi nosaukt. Drīzāk jāuzdod jautājums, vai viņi to varēja nosaukt savādāk, ņemot vērā, ka viņi padevās kara apstākļos. Šaubīgs gan ir kāds cits aspekts – vai Vidzemes bruņniecība vispār varēja būt tiesīga kapitulēt, pieņemot, ka 17. un 18. gs. sākumā Kapitulāciju saprata kā līgumu starp divām karojošajām pusēm? No tā izriet jautājums, vai Vidzemes bruņniecība bija karojošā puse? Šo jautājumu var interpretēt divējādi: 1) Krievu aplenkuma rezultātā, saprotot, ka padošanās ir neizbēgama, Vidzemes bruņniecībai radās iespēja atsaukties uz universālēs dotajiem solījumiem par muižu restitūciju un citiem labumiem, ko tie gūtu, ja zvērētu uzticību caram, respektīvi, bija izdevīgi sevi pozicionēt kā karojošo pusi. Krievi, atzīstot Vidzemes bruņniecību par pilntiesīgiem ienaidniekiem kara laikā, guva leģitīmu pamatu stāties ar viņiem tiesiskās attiecībās un pieņemt no viņiem uzticības zvērestu un Kapitulāciju. Tam attiecīgi bija tiesiskas sekas attiecībā uz Pētera I solījumiem Augustam II. H. Grocijs uzskatīja, ka saskaņā ar dabiskajām tiesībām katrs var būt savu tiesību aizstāvis. Ja valsts – Zviedrija ir kara stāvoklī ar citu valsti, tā aizstāv savas tiesības un sekojoši šīs valsts pavalstnieks *subject* var būt valdnieka instruments savas valsts tiesību aizstāvībai. Atbilstoši šīm pašām dabiskajām tiesībām jebkurš pavalstnieks var piedalīties karā, izņemot vergus vai garīdzniekus.¹²³ Arī ģenerālgubernators Strombergs savā 1709.gada 22. oktobra mandātā aicina katru ņemt daļību kopējā aizsardzībā, dodot tik, cik katram ir, lai stiprinātu karaspēku un ar palīdzīgu roku dūšīgi dotu ienaidniekam pretsparu.¹²⁴ Tātad Vidzemes bruņniecībai piederīgos varētu uzskatīt par karojošo pusi un no tāda viedokļa nav pamata apšaubīt viņu Kapitulācijas tiesiskumu un pamatotību. 2) var pieņemt arī, ka viņi bija Zviedrijas

¹²¹ Langer, Herbert: Heeresfinanzierung, Produktion und Märkte für die Kriegsführung// 1648: Krieg und Frieden in Europa. Bd. 1. Münster. 1998. S. 293.-299. http://www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/langDatensatz.php?urlID=436&url_tabelle=tab_texte (Skatīts 16.05.2010)

¹²² Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. II. – 2.lpp. Citēts pēc: Cassese Antonio. International Law, Oxford Univ. Pr. 2001. pp. 73. – 74.

¹²³ Grotius H. On the Law of War and Peace. - Book I/ Chapter V. Who may lawfully make War? Sect. I-IV. p.61.

¹²⁴ Capitulationen: S.29.

pavalstnieki, bet drīzāk kara upuri nevis karā iesaistītie. Daži bruņniecības pārstāvji ieņēma vadošas pakāpes arī armijā, tādejādi viņi kalpoja karalim kā privātpersonas nevis pārstāvēja bruņniecības korporāciju. Vidzemes bruņniecības korporācija, vismaz formāli, bija karaļa atbalstītāji, karalim lojāli un, iespējams, atsevišķas personas praktiski palīdzēja ar armijas materiālu atbalstu, taču viņi nebija militāra organizācija, kas būtu iesaistīta karā, bet dižciltīgo apvienība, kas sevi definēja kā zemes patiesos valdniekus. Savas Kapitulācijas preambulā viņi sevi pozicionē, kā zemes aizbildņus, bet nekas nav rakstīts par dižciltīgo korporāciju, kura būtu iesaistīta karā: „*Nu reiz atkal ir tas brīdis, kad šai zemei ar savām komūnām, pilsētām un iedzīvotājiem, pēc visaugstākā pavēlnieka labi zināmajām pārmaiņām, jāatsakās no Zviedru kroņa, pie kura tā ar visaugstāko uzticību nelokāmi Dieva un pasaules priekšā līdz pēdējam brīdim ir turējusies, jāpadodas Viņa cariskajai Majestātei un jākļūst par tās subjektu.*”¹²⁵ Tātad viņi paskaidro šo atteikšanos no Zviedru kroņa tā, ka pats Dievs tā ir gribējis un tā vienkārši ir sanācis un nav norādes uz to, ka viņi ir karojošā puse. Tas nozīmē, ka viņi varēja nebūt tiesīgi izvēlēties padošanās formu, ko sauc par kapitulāciju.

Jāsecina gan, ka versija par to, ka organizācija nav leģitīma padoties ar Kapitulācijas aktu, ir visai apšaubāma, jo atrašanās kādā sabiedriskā organizācijā neatbrīvo no pavalstniecības un pienākumiem pret valsti un karali pat tad, ja pavalstnieks nejūtas lojāls savai valstij. Tātad drīzāk jāpieņem, ka viņi arī kā organizācija varēja tikt uzskatīta par karojošo pusi un lūgt ienaidniekam pieņemt Kapitulāciju. Arī literatūrā ir sastopams viedoklis, ka Vidzeme nonāca Krievijas sastāvā līguma rezultātā nevis tika iekarota. Tātad kapitulēja un bija tiesīga to darīt juridiska persona – Vidzemes bruņniecība.¹²⁶ Tobiens gan nenorāda, vai viņi būtu, vai nebūtu jāidentificē kā karojošā puse. Cita lieta vai viņš bija ieinteresēts šo jautājumu tā apskatīt.

Teorētiski Vidzemes bruņniecībai bija arī citas alternatīvas bez Kapitulācijas līguma. Kad Livonijas ordeņa bruņinieki 1561.gadā padevās Polijas karalim Sigismundam II Augustam, tad tika noslēgts Pakļaušanās līgums *Pacta Subordiensis*, tāpat kad Igaunijas bruņniecība 1561.gadā padevās Zviedrijas karalim Ērikam XIV, arī tad viņi to izdarīja ar padošanās līgumu, kad zviedri iekaroja Vidzemi, ar bruņniecību neslēdza ne Kapitulāciju, ne padošanās līgumu, Vidzeme nonāca Zviedrijas sastāvā pēc 1629.gada Altmarkas pamiera¹²⁷, kad Kurzemes bruņniecība un muižniecība padevās Krievijas impērijai, viņi to izdarīja ar padošanās manifestu 1795.gadā. Visi minētie gadījumi, tāpat kā Kapitulācija, apliecināja padošanās brīvprātīgumu, bet Kapitulāciju, kā jau minēts, iespējams interpretēt tā, it kā

¹²⁵ Capitulationen: – S.36.

¹²⁶ Tobien A.v. Die Livländische Ritterschaft...– S.2.

¹²⁷ Izņēmums ir tikai Rīgas pilsēta, kas 1621. gadā zviedru aplenkuma rezultātā kapitulēja.

Vidzemes muižnieku apvienība būtu atradusies kara stāvoklī ar Krieviju. Izvēli par labu padošanās formai ar Kapitulāciju varētu vēl skaidrot ar nenobriedušām starptautiskajām tiesībām, kas ļāva diezgan brīvi definēt, kā saukt kādu dokumentu vai darbību. Tomēr patiesībā bruņniecībai savas pašcieņas vārdā bija svarīgi, lai viņu padošanos interpretētu tā, it kā viņi būtu bijuši kara stāvoklī ar Krieviju. Ja viņi lūgtu pakļaušanos Krievijai paši tā kā tas bija 1561.gadā ar Pakļaušanās līgumu Polijai, tad viņi kļūtu par valsts nodevējiem. To viņi nedarīja, bet patiešām uzticīgi nogaidīja līdz pēdējam brīdim, kad padevās pats ģenerālgubernators. Par labu tam, ka viņus varētu uzskatīt par karojošo pusi var noderēt arī fakts, ka atrazdamies ielenktajā Rīgā, viņi deva uzturu zviedru garnizonam. Par spīti tam, viņu lojalitāte muižu redukcijas rezultātā pret Zviedrijas karali bija nosacīta un garnizona uzturēšana negribīga, noslēgtā Kapitulācija bija tikai ārējs žests.

Viedoklim par labu, ka Vidzemes bruņniecība nebija tiesīga kapitulēt runā vēl tas, ka krievu tulkojumā dokumenta nosaukumā neparādās vārds *Kapitulācija*, bet tikai *Akorda Punkti*.¹²⁸ Jautājums, vai tā bija Pilnīgā likumu krājuma izdevēju paviršība¹²⁹, vai tam tiešām bija kāds sakars ar pieņēmumu, ka viņi nebija kā korporācija tiesīgi kapitulēt? Ja krievu puse jau 1710.gadā neatzītu Vidzemes bruņniecības tiesības kapitulēt, tad caram arī nevajadzētu to parakstīt, taču tā nenotika. Caram jebkurā gadījumā bija izdevīgi pieņemt, ka viņi bija tiesīgi kapitulēt neatkarīgi no tā vai bija uzskatāmi par karojošo pusi, vai ne. Iemesls, kāpēc Pilnīgajā likumu krājumā dokumenta virsrakstā nav vārda *Kapitulācija* visdrīzāk varētu būt skaidrojams ar to, ka krievu puse Kapitulāciju tiešām saprata tā šaurākajā nozīmē kā cietokšņa vai pilsētas padošanos, taču krievu puse vismaz 18. un 19.gs. pirmajā pusē nepašaubīja šīs vienošanās spēkā esamību, tāpēc atturīgi to sauca tikai par *Akorda Punktiem*. Šodien nebūtu pareizi apšaubīt Vidzemes bruņniecības tiesības interpretēt Kapitulāciju plašākā izpratnē, viņi zināja kādos tiesiskajos rāmjos drīkst darboties. Līdz ar to šī jēdziena lietojums attiecībā uz Vidzemes bruņniecības padošanās aktu nav nekorekts, galu galā dokuments vācu valodā šādi ir nosaukts un to nevar dēvēt par fikciju tāpēc, ka vismaz kādu laiku to tiešām atzina par Kapitulāciju, iespējams, neiedziļinoties vai to noslēdza, vai nenoslēdza karojošā puse.

Līdz Nīštates miera līgumam ar Zviedriju 1721.gadā Vidzemes bruņniecības Kapitulācijai bija tikai pagaidu statuss un tai bija nozīme tikai attiecībās ar caru. Neatkarīgi no tā, kā saucās šī vienošanās par privilēģiju apstiprināšanu, tai bija noteikts juridisks spēks ar tālāk ejošām sekām. Cars tajā pašā 1710.gadā īpaši nevilcinoties apstiprināja to, ko bija

¹²⁸ ПСЗРП No. 2279. http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php (Skatīts - 10.05.2010).

¹²⁹ Dokumenta vācu oriģināla virsrakstā ir vārds „Capitulation”.

solījis.¹³⁰ Līdz ar to, nevar šo vienošanos apstrīdēt un nevar teikt, ka tā bija tikai simboliska. Tai varbūt nebija nekāda sakara ar to, ko pēc starptautiskajā tiesībām saprata ar Kapitulāciju, taču tai bija nozīme Vidzemes bruņniecības attiecībās ar Krievijas cāriem turpmāk. Lai nerastos šaubas par šo cara apstiprināto privilēģiju spēkā esamību, Nīštates miera līgumā 9. 10. un 11. punktā tika ierakstītas, ka Vidzemes, Igaunijas un Sāmsalas muižniecībai cars ir piešķīris tādas un tādas privilēģijas. Tādejādi starptautiski tiesiski tika nokārtots Vidzemes valsts piederības jautājums.

¹³⁰ 1710.gada 30. Septembra ģenerālkonfirmācija.

3. Preambula

Preambula¹³¹ ir starptautiska līguma vai konstitūcijas ievada daļa, kur minēti līguma slēgšanas motīvi, līdzējas valstis, to pilnvarotie un pilnvaras.¹³² Būtībā tā var ievadīt jebkādu dokumentu. Preambulas uzdevums ir paskaidrot dokumenta mērķi un tā rašanās vēsturiskos apstākļus vai deklarēt līgumslēdzēju pušu vēlēšanos to darīt. Vidzemes bruņniecības Kapitulāciju īpašu padara fakts, ka tai ir preambula atšķirībā no Rīgas vai ģenerālgubernatora Stromberga Kapitulācijām, kas bija klasiskas militāras Kapitulācijas. Tātad tas norāda uz tai sekojošo Vidzemes bruņniecības Akorda Punktu īpašo statusu iepretim abiem pārējiem kapitulējošajiem subjektiem.

3.1 Preambulas saturs.

Preambula sākas ar konstatējumu, ka dažādas pārmaiņas zemēs un valdībās notiek saskaņā ar Dievu, vēl jo vairāk, tās ir vislabākajā veidā izkārtotas. Tātad viss, kas notiek, notiek uz labu. Tam, ka šīs pārmaiņas notiek saskaņā ar Dievu, tic Dieva tauta (ebreji), bet citas tautas (pagāni), tam ir noticējušas pateicoties relikvijām – svēto pīšļiem.¹³³ Viena versija, ka ar to varētu būt domāts Kristus upuris, bet otra varētu būt, ka ar relikvijām šeit ir domāta Bībele – Dieva vārds pats kā relikvija, jo luterāņi neatzīst svēto pīšļus. Jebkurā gadījumā ar to ir domāts, ka tā ir patiesība, ka Dievs pastāv un caur sava dēla upuri, kuram ir noticējušas daudzas neticīgas tautas, viņš to ir pierādījis un ir klātesošs visās pārmaiņās. Ar šādu loģisko pamatojumu tiek nodrošināta sekojošā dokumenta publiskā ticamība, tam, ka Dievs ir patiesi klātesošs Vidzemes vēstures epizodē. Teksta autors atsaucas uz pašu augstāko, ko neviens neuzdrīkstas apšaubīt, vajag tikai mācēt pasniegt aktuālo notikumu kā Dieva gribas izpausmi. Preambulas sacerētājs(i) ir bijis labi izglītos teologs ar literārām dotībām. Runājot par Dievu, viņš lieto jēdzienu *augstā būtība* (das höchste Wesen), kas izpaužas pirmcēlonī (Causa prima). Pirmcēlonis galu galā izpaužas visā, kas bijis un būs jeb *otrajā un vidējā* (secundas et medias).¹³⁴ Ideja par kādu vispārīgu pirmcēloni nāk no Aristoteļa darba „Metafizika” 12 grāmatas. Pirmcēlonis ir visa sākums, tas ir avots visam, kas ir un visam kas notiek, tas ir pašpietiekams. Tas ir augstākais saprāts. Tā darbība ir mērķtiecīga, tātad, lai ko tas darītu, šī darbība novedīs pie kaut kādām sekām. Preambulas kontekstā ar to varētu būt domāta pasaules radīšana - Dievs - augstā būtība, rada pirmcēloni. Preambulas teoloģiski tiesiskais ievads vedina lasītāju uz secinājumu, ka viss, kas ar mums notiek, ir tikai maza epizode visā laikā, kas ir un būs kopš pasaules radīšanas. Vai arī cilvēks

¹³¹ Lat. *Prae*, priekšā, un *ambulāre*, iet.

¹³² Preambula//Latviešu konversācijas vārdnīca. 17.sēj. – Rīga: A.Gulbis, 1938. – 33755 – 33756.sl.

¹³³ Capitulationen: – S.35.

¹³⁴ Turpat: – S.35. *Secundas et medias* varētu tulkot kā – *otrais un vidējais*, bet kontekstuāli tulkotājs izvēlējās to interpretēt kā – *viss, kas bijis un būs*.

ar savu laiku ir tikai niecība iepretim mūžībai, Dievam un bez Dieva nekas nebūtu un nenotiktu. No tā izriet, ka tās pārmaiņas, kuru priekšā stāv Vidzemes province, ir tikai nieks iepretim mūžībai un Dievam. Šis konstatējums pirmkārt apliecina kapitulējošā subjekta pazemību Dieva priekšā, taču ar to tiek pateikts arī, ka viņi paļaujas uz Dievu, ka viss notiks ne tikai viņiem, bet arī zemei par labu. No otras puses tas arī apliecina paļāvību uz likteni, ko viņi vairs nespēj ietekmēt.

Tālāk seko vēsturiskais pamatojums, ka vācieši šai zemē ienāca, lai *izglābtu* šo zemi no *nekrīstīga barbarisma* un iekārtoja kristīgu pārvaldi, ko ir paturējuši līdz preambulas sastādīšanas dienai. Viņi ir bijuši tie, kas uzturējuši šai zemē kristīgo ticību, kalpojuši Dievam un to lūguši, lai šīs zemes senie iemītnieki un to pēcnācēji no saknes līdz galotnei izvīrtībā neiegrimtu un nepazustu, bet kā vecās sēklas dzītu jaunus asnus.¹³⁵ Tātad tie vācieši, kas pārstāv Vidzemi un ir to pirmo ienācēju pēcteči, pilda svētu misiju, uzņemoties aizbildniecību pār šo zemi un tās *senajiem iedzīvotājiem*, un viņus interesē šo iedzīvotāju liktenis. Šis apgalvojums ir ievēribas cienīgs, jo līdz šim tika pārmests, ka pēc šīs pakļaušanās tikai viena kārtā ar šo Kapitulāciju parūpējās tikai par savu labumu. No materiālistiskā viedokļa, tas tā arī bija, taču preambulā viņi to pozicionē tā, ka tikai pateicoties viņiem, šī zeme ir kristīga un tāpēc viņiem ir visas tiesības būt par tēviem un aizbildņiem zemei, un tās senajiem iedzīvotājiem – latviešiem, līviem un igauņiem. Tālāk viņi norāda uz to, ka pateicoties viņu svētajam darbam, Dievs tieši viņiem ir bijis žēlīgs, bet tagad ir pienācis tas brīdis, kad viņiem jāatsakās no zviedru kroņa un jāpadodas Viņa cariskajai Majestātei un jāklūst par tās subjektu, vienlaikus norādot, ka viņi nav nekādi nodevēji, bet līdz pēdējam brīdim bijuši uzticīgi Zviedrijas pavalstnieki.¹³⁶ Tātad tā nav viņu vaina, ka tā ir sanācis, bet viss ir atkarīgs no Dieva gribas. To varētu attīstīt arī tālāk un secināt, ka vēršanās pret viņu kārtu būtu tas pats, kas vēršanās pret pašu Dievu, vai Dieva gribu - ir vienalga, kāda valdība ir, jo mūsu misija ir mūžīga, bet Tu, krievu valdniek, vai zviedru valdniek, esi tikai mirstīgs monarhs.

Visbeidzot seko pašas bruņniecības prasības – materiālās. Šī rindkopa sākas ar uzstādījumu, ko citiem vārdiem varētu izteikt šādi – kamēr šis līgums nodrošina mums labumus, mēs pie tā turēsimies un varēsim turēties (Un kamēr šīs provinces bruņniecība un muižniecība ar kopējām apstiprinātajām Kapitulācijām priekš sevis un saviem pēcnācējiem savu labklājību, un savu izdevīgo stāvokli spēs noteikt (bedingen mögen), šis pilnvaras tiks žēlīgi saglabātas.).¹³⁷ Viņi prasa atzīt Sigismunda Augusta privilēģiju, kas bija viņu tiesību stūrakmens un paskaidro, ka par tās esamību nav jāšaubās pat tad, ja bruņniecība kara

¹³⁵ Capitulationen: – S.36.

¹³⁶ Turpat: S.36.

¹³⁷ Turpat: S.36.

gadījumā un tā laikā savu oriģinālu pazaudē, jo to savā Saksijas hronikā 1593. gadā ir publicējis vēsturnieks Dāvids Hitrejs (David Chyträus) (1530 – 1600).¹³⁸ Ar to tiek pamatota Sigismunda Augusta privilēģiju ticamība.

Īpatnēji ir tas, ka šai preambulai pretī ir Šeremetjeva atbilde (apsolījums to visu ievērot).¹³⁹ Būtībā preambula ir vienusējīga, tā paskaidro un deklarē tikai vienas līgumslēdzējpusē motīvus un nodomus. Tāds stils ir vairāk atbilstošs konstitūcijai vai kādai vienusējīgai deklarācijai, taču Kapitulācija ir līgums. Šeremetjeva atbilde turklāt nav viņa pozīcijas, motīvu, vēsturiskās patiesības un nodomu paskaidrojums, tā ir vienkārši pozitīva atbilde, tāda pati kāda seko pie vairākiem Akorda Punktiem. Iespējams, Akorda Punktu sastādītāji vēlējās Šeremetjeva atbildi arī uz preambulā pausto prasību.

3.2 Preambulas politiskā nozīme.

Preambulai bija tikai viena politiskā nozīme - pamatot, kāpēc Vidzemes dižciltīgo korporāciju – Vidzemes bruņniecību ir jāuzskata par leģitīmiem Vidzemes pārstāvjiem (valdību), kāpēc viņi ir tiesīgi par tādiem būt. Varētu jautāt, vai tad bija citas alternatīvas? Tādas patiešām bija. No tiesiskā viedokļa, būtu pieticis ar Zviedrijas karaļa oficiālā pārstāvja, Vidzemes ģenerālgubernatora Stromberga militāru Kapitulāciju, kas nozīmētu zviedru varas izbeigšanos un šo izbeigšanos vēlāk nostiprinātu miera līgumā. Tas, kāpēc krievi bija ieinteresēti stāties politiskās attiecībās ar Vidzemes bruņniecību, aprakstīts 1. nod. Kaut arī bruņniecības kā Vidzemes pašpārvaldes tiesības bija krietni sašaurinātas, tās tomēr nebija zudušas tik lielā mērā, lai bruņniecība un muižniecība nebūtu tiesīga sevi uzskatīt par Vidzemes, kā ģeopolitiskas vienības, vienīgo valdību. Caram, protams, kā jau iepriekš konstatēts, bija izdevīgi viņus uzskatīt par pilntiesīgiem zemes pārstāvjiem, bet ja cars ar šo korporāciju panāca kādu vienošanos, tās juridiskās sekas abu pušu starpā bija abām pusēm saistošas. Kaut vai Vidzemes bruņniecība tika izmantota politiskās intrigās, tas neizslēdz preambulas nepieciešamību paskaidrot, kāpēc viņi sevi uzskata par iekarotās zemes pārstāvjiem.

Parakstot Kapitulāciju krievu valdībai turpmāk bija jāņem vērā Vidzemes bruņniecības politiskā loma, kuru Cars atzina. Tas nozīmē, ka visi lēmumi, kas attieksies uz Vidzemi, bija jāpieņem rēķinoties ar šo politisko apvienību un tās institūcijām – landtāgu un tiesām.

¹³⁸ Capitulationen S.36.

¹³⁹ Turpat: S.36.

Attiecībā uz prasību atzīt Sigismunda Augusta privilēģiju un tās akceptēšanas gadījumā no preambulas izriet krievu valdības pienākums uzskatīt Vidzemes muižnieku muižas, ko izlēņojis ordenis vai bīskapijas, par privātām muižām.

3.3 Preambulas sastādīšanas apstākļi.

Preambulai teorētiski vajadzēja būt tapuši vienlaicīgi ar Akorda Punktiem. Autors ir pazinis un jau iepriekš izstrādājis, kādu sev un varbūt saviem tuvākajiem zināmu kodu valodu ar kuras palīdzību viņš uzsver Dieva lomu notikumos, kurus autors un viņa laikabiedri piedzīvo. Varbūt viņš līdzīgi runāja no kanceles. Katrā ziņā šādu tekstu nav iespējams sastādīt steigā, ietverot slēptu jēgu un nozīmi. Tas prasa apdomu un uzmanību. Jāšaubās, vai tā autors to uzrakstīja divu dienu pamiera laikā, kad it kā tapa akorda punkti. Gan bruņniecības, gan Rīgas, gan Stromberga Kapitulācijas dokumentus varēja preventīvā kārtā sagatavot jau ātrāk un tikai pēc vajadzības izmainīt atsevišķas detaļas. Vidzemes bruņniecība savus Akorda Punktus sastādīja pamatojoties uz iepriekš izplatītajām universālēm, bet, iespējams, ātrākais jau 1699. gadā, kad Patkuls Augustam II iesniedza Vidzeems bruņniecības vārdā formālu „Kapitulāciju”. Kara laikā vēl nebija zināms vai nāksies padoties Polijai vai Krievijai, vai viss paliks pa vecam. Ir punkti, kas liecina, ka tie ir tapuši saskaņā ar nodomu padoties tieši krieviem, piemēram, 15.punktā ir pausta prasība par muižu restitūciju, kā universālēs apsolīts. 21. punktā prasīts, lai uz Maskaviju aizvestie zemnieki tiktu atgriezti, 29. punktā bruņniecība nevēlas kazaku un tatāru karavīru klātbūtni zemē. Tātad viss dokuments kopumā varēja būt tapis ilgākā laika periodā un epizodiski papildināts. Steigā sastādīt šos punktus nebija bruņniecības interesēs. Par punktiem vajadzēja arī vienoties ne tikai tos laikmeta izpratnē juridiski pareizi uzrakstīt, un tas prasa laiku. Diez vai šie punkti pilnībā atbilda visu Vidzemes bruņniecībai un muižniecībai piederošo personu interesēm un redzējumam par to, ko tur vēl vajag ierakstīt, vai tieši pretēji - nevajag rakstīt. Vidzemes landtāgu recesi neļauj iepazīties ar šādām diskusijām. Iespējams, pēdējās dienās pirms tā parakstīšanas no abām pusēm, dokuments tika papildināts tikai ar trim punktiem pielikumā, kuri attiecas tieši uz tā brīža aktuālākajiem jautājumiem – gūstekņiem Krievijā, bēgļiem, kā arī kādam ir ienācis prātā, ka jāuzsver teritorija, kur būs spēkā Akorda Punkti. Pat ja preambula, Akorda Punkti vai daļa no tiem tika jau agrāk sastādīta, tas nemaina to būtību, ne arī diskreditē bruņniecību. Jau sen bija skaidrs, ka nāksies padoties, jautājums tikai kam.

4. Akorda punkti.

Vidzemes muižniecība zviedru varas gados, Kārļa XI laikā, piedzīvoja muižu redukciju, un ievērojamu savu pašpārvaldes sašaurināšanu. Viņu priekšstatā muižas bija viņu no senčiem mantotie zemes īpašumi, bet 1694. gada landtāga reforma, atļaujot to sasaukt vienīgi karalim, liedza tiem uzdoties par pilnīgiem noteicējiem savas tēvzemes lietu lemšanā. Tas bija pazemojums, ar ko muižniecība nevēlējās samierināties. Pateicoties J.R.f. Patkulam karš pret Zviedriju atnāca arī uz Vidzemi. Dižciltīgajiem vīriem bija jāpieredz kā krievi izposa viņu zemi un pēc tam tiem jāpadodas. Tomēr viņiem paveicās. Tieši tā kā Patkuls un arī viņi paši to vēlējās, cars viņiem solīja atdot atņemtās muižas un saglabāt viņu pašpārvaldi. Jāņem vērā, ka padoties krieviem gan viņi īsti negribēja, jo Krievija viņu apziņā bija kaut kas biedējošs.¹⁴⁰ Atliek atcerēties kaut vai Livonijas karu vai relatīvi nesnenotīgu krievu – zviedru karu 1657.gadā, tāpat arī krievu iebrukums Vidzemē Ziemeļu kara laikā būs atstājis savu negatīvu iespaidu. Viņi zināja, ka pēc Krievijas un Polijas 1699.gada Preobraženskas līguma un citiem Pētera I apsolutismiem Augustam II, Vidzemei būtu bijis jānonāk pie Polijas, ar to viņi rēķinājās. Nav zināms vai vēl pēc Kapitulācijas viņi domāja, ka Vidzeme varētu tikt atdota Polijai vai ne, iespējams, ka jā, taču katrā ziņā arī sastādītie Akorda Punkti, padoties krieviem, pat ja šīs padotības stāvoklis saglabātos ilgāk, ļāva cerēt uz zināmiem labumiem un taisnīguma, viņu izpratnē, atjaunošanu. Šī taisnīguma atjaunošana nozīmēja Sigismunda Augusta privilēģijas atzīšanu, kas ar Pētera I ziņu ieguva likuma spēku, tad, kad ar 1710.gada 30. septembra carisko ģenerālkonfirmāciju cars to apstiprināja.¹⁴¹

Vidzemes bruņniecība un muižniecība ar Akorda Punktu palīdzību vēlējās novērst iespējamību, ka viņu muižas varētu tikt atņemtas, un panākt ne vien savai kārtai visizdevīgāko stāvokli, kāds bija iespējams, bet arī nodibināt stabilu mieru ilgstošā kara postītajā zemē. To varēja panākt šajā brīdī un to vajadzēja izmantot. Tāds bija viņu mērķis.

Kapitulācijas Akorda Punktus varētu tematiski sadalīt šādi:

- tie, kas attiecas uz provinces autonomiju (baznīca, skola, provinces statuss);
- kas attiecas uz tiesu sistēmu;

¹⁴⁰ Wittram R. Peter I ... – S.335 – 339.

¹⁴¹ Tālākad tad Mūsu minētā, uzticamā Vidzemes bruņniecība un muižniecība un tās pēcnācēji visas savas agrāk iegūtās un mums priekšā stādītās privilēģijas un jo īpaši *Privilegium Sigismundi Augusti*, kas datēta Viļņā 1561.gadā, statūtus, bruņinieku tiesības, Imunitātes, likumīgo taisnīgumu, brīvības, cik vien plaši tās var tikt piemērotas pie pašreizējās varas un laikiem, likumīgos valdījumus un īpašumus, kuri Jums ir patiesā īpašumā un kurus [Jūs] baudāt, un uz kuriem Jūs balstāties jau kopš saviem priekštečiem un viņu tiesībām un likumīgā taisnīguma, priekš Mums un Mūsu pēcnācējiem ar šo tiek žēlīgi apstiprināts un apsollīts kā spēkā esošs, ka Jūs un Jūsu pēcnācēji, kā tas vienkārši pienākas, pilnībā un vienmēr saņems un pārvaldīs no Mums un Mūsu pēcnācējiem.

- kas uz zemi un
- citi punkti, kas attiecas uz pastāvošajiem kara apstākļiem (gūstekņu atgriešana, bēgļu atgriešanās, pārvietošanās brīvība, kustāmās mantas drošība, garnizona atrašanās zemē u.c.) .

Varētu jautāt, kāpēc Kapitulācija ietvēra šādu tematiku? Punktus par autonomiju – baznīcas un kārtas tiesībām noteikti vajadzēja ierakstīt, jo nekas cits neizteica Vidzemes īpašo statusu tik lielā mērā kā tās reformētā baznīca un muižnieku kārtas tiesības uz savu zemi un pašpārvaldes institūcijām, kā arī administratīvā vācu valoda. Vajadzēja arī nostiprināt tiesības uz zemi, lai Krievijas valdībai neaizmirstos restituēt zviedru varas atņemtās muižas. Tomēr nekas nav rakstīts par provinces pārvaldi, kādas būs tās attiecības ar vietējo krievu ierēdniecību. Skaidrs, ka vietējā pašpārvalde¹⁴² saglabājās vai tika atjaunota tāda kā pirms Kārļa XI reformām, taču mainot pavalstniecību, šķiet, ka šos jautājumus būtu bijis svarīgi precizēt. Iespējams, šie jautājumi tika uztveri pašsaprotami, un iekārta balstījās uz senām paražām, taču kā jau iepriekš minēts, vēsturiskajai pieredzi vajadzēja likt būt piesardzīgiem. Kapitulācija kā dokuments būtībā nav piemērots šādu jautājumu definēšanai, tā ir padošanās aktu apliecināošs dokuments, nevis konstitucionāls dokuments, lai gan Vidzemes un tāpat Igaunijas bruņniecības gadījumā Kapitulācijas nebija tīri militāras vienošanās par padošanos. Tās ietver zināmus konstituējošus elementus, kas attiecās uz provinces pārvaldi – Vidzemes Kapitulācijā, piemēram, 2.,3.,6.,10.,11.,25.,26. punkti. Vidzemnieku sastādītās Kapitulācijas tematiku būtu muļķīgi apšaubīt, viņi ierakstīja to, kas bija jāieraksta, ko varēja ierakstīt un kas tajā brīdī bija svarīgi, tomēr jautājums paliek atklāts, kas bija svarīgi? Kā Kapitulācija varēja garantēt, ka viņu provinces autonomija, ar to saprotot likumdevēja varu un vispārējo spēju pārvaldīt savu zemi, netiks pārkāpta un kādu dienu viņiem likumus dos nevis viņi paši, bet tos atsūtīs no Pēterburgas? Dokumenti, kas noteiktu kā viņu province ir jāpārvalda, bija līdz 1710.gadam visu iepriekšējo varu izdotie dažādie likumi, piemēram, 1647. gada landtāga kārtība (Landtagsordnung) vai 1582.gada Livonijas konstitūcija un daudzi citi. Acīmredzot viņi lika savu labklājību pirmā vietā un ar akorda punktu 5. un 25. punktu nodrošināja, ka bruņniecības kompetences tiks saglabāts un paliks spēkā visas mantiskās un juridiskās saistības. Katrā ziņā, pakļaujoties Krievijas impērijai, nebija nekur atrunāts, kāda būs gubernatora loma, cik viņam būs plaša vara un kādas būs viņa attiecības ar vietējo pārvaldi – landtāgu. No tā ir jāizdara secinājums, ka viņi paļāvās, ka tiks ņemta vērā un saglabāta viņu līdzšinējā pārvaldes iekārta. Nav zināms, vai balstoties uz solījumiem vai bezizejas dēļ. Ja mēs pieņemam, ka autonomiju izteica ticības brīvība un kārtas tiesības, tad

¹⁴² Landtāgs un tiesas.

jautājums, kāda loma bija teritorijai, cik plaši darbojas kādas tiesības? Spriežot pēc 3. punkta pielikumā, kur bija skaidri pateikts, ka Akorda Punkti ir spēkā Vidzemes četros apgabalos – Rīgas, Cēsu, Pērnavas un Tērbatas, teritorija nebūt nebija mazsvarīga, taču tur tomēr šie četri apgabali nebija nosaukti. Jau pirmajos krievu varas gados tika uzsāktas administratīvi teritoriālas reformas, pievienojot un atdalot, piemēram, Tērbatas apgabalu Vidzemei. Jautājums, kā tas saskanēja ar Akorda Punktiem, iespējams, tas arī nebija ar tiem pretrunā.

Būtībā pat tādā gadījumā, ja katrs cars atzina šos Akorda Punktus, nonākot tronī, viņš neiemantoja nekādus īpašus savu varu ierobežojošus noteikumus Vidzemē, jo viss, kas bija jārespektē, bija ticības brīvība, vācu valoda un vācu tiesības. Tas nevienam Pēterburgā īpaši traucēt nevarēja, šeit runa bija par ko citu. Slavofils Jurijs Samarins uzskatīja, ka Kapitulācijām¹⁴³ pēc tam, kad tās apstiprināja Pēteris I bija likuma spēks, bet tikai tik ilgi, kamēr valda attiecīgais monarhs, kas tās apstiprināja.¹⁴⁴ Baltieši turpretī uzskatīja, ka to kārtu un pilsētu Kapitulācijām ir ne vien likuma spēks, bet arī līguma raksturs, tātad tās nav vienpusēji laužamas. Pēteris I lika visiem saviem pēcnācējiem par pienākumu atzīt baltiešu tiesības un tāpēc Krievijas monarhi nav tiesīgi vienpusēji no šīm saistībām atkāpties.¹⁴⁵ Šis jautājums par Kapitulāciju būtību aktivizējās 19.gs otrajā pusē līdz ar rusifikāciju, līdz tam tas īpaši netika cilāts. 19.gs. 60. gados daži krievu publicisti I. S. Aksakovs, M.P. Pogodins, M.N. Katkovs un citi nostājās tieši J. Samarina pusē, tātad pastāvēja uz to, ka privilēģiju spēkā esamība ir atkarīga no cara žēlsirdības un Kapitulācijas nav nekādi līgumi, tas ir likums, ko var mainīt.¹⁴⁶ Baltiešu juristi un vēsturnieki, protams, tam nevarēja piekrist, priekš viņiem Kapitulācijas bija līgumi ar likuma spēku. To saprata arī cari līdz Aleksandram II, kurš bija pirmais, kas neatzina šo baltiešu autonomiju. Jebkurā gadījumā vai šīs Kapitulācijas uzskata par līgumu vai likumu, pastāvēja nosacījums tās apstiprināt. Tātad atkāpšanās no tām tādā vai citādā veidā būtu bijis pārkāpums. J. Zutis atsauca uz kādu barona B. E. Noldes krievu valodā sarakstītu darbu, kas citēts Hasso fon Vedela (Hasso von Wedel) darbā „Die Estländische Ritterschaft, vornehmlich zwischen 1710 und 1783. Das erste Jahrhundert russischer Herrschaft.”, kur šis Nolde Akorda Punktus, nepieskaita pie starptautisko tiesību normām, bet pie „vecu valsts tiesību parādībām”, tie esot „publiski tiesiska rakstura līgumi agrāko viduslaiku kārtu valsts tiesību nozīmē”.¹⁴⁷ Te jāiebilst, ka, lai kādi tie arī bija, atgādināja vai neatgādināja „viduslaiku kārtu valsts tiesības”, tie bija spēkā. Turklāt 18.gs. nekas cits vairāk neizteica valsti, kā tās valdošā kārta vai monarhs, kurš

¹⁴³ Tās bija vairākas: Vidzemes un Igaunijas bruņniecību, Rīgas un Rēveles pilsētu.

¹⁴⁴ Zutis J. Baltijas jautājums...- 47.lpp.

¹⁴⁵ Zarische General – Confirmation der Privilegien der Livländ. Ritterschaft.// Capitulationen – S.47.

¹⁴⁶ Zutis J. Baltijas jautājums...- 48.lpp.

¹⁴⁷ Turpat: 48.lpp.

pārvaldīja noteiktu teritoriju. Te jāpiekrīt visiem konservatīvajiem baltvācu vēsturniekiem, kas to arī apgalvoja.¹⁴⁸ J.Zutis izvirza jautājumu par to, cik šādas kārtu tiesības ir obligātas vēlākajai „buržuāziskajai sabiedrībai” un secina, ka Baltijas vāciešu privilēģiju aizstāvjiem bija pilnīgs pamats noklusēt 1710.gada Akorda Punktu feodālo kārtu raksturu.¹⁴⁹ Taču šāds jautājums, un vēl vairāk, secinājums nav korekts, jo, pat ja šāds līgums bija arhaisks, no tā vajadzēja, vismaz no juridiskā viedokļa, atkāpties abām līgumslēdzēja pusēm, turklāt kā šo privilēģiju aizstāvjiem varētu būt pamats noklusēt feodālo kārtu raksturu. Arī 19. gs. sabiedrība vēl bija kārtu sabiedrība un Akorda Punkti pamatā, nav šaubu, bija kārtas tiesības. Pat ja viņi kaunētos par to, ka tiem ir kārtas tiesību raksturs, tas nemainītu šī dokumenta spēkā esamības vai neesamības faktu. J. Zutis domā, ka Samarīnam bija taisnība, kad viņš apgalvoja, ka privilēģijas neattiecas ne uz zemi vai provinci, bet vienīgi uz atsevišķām kārtām – bruņniecībām, Rīgas un Rēveles rātēm. Tālāk J.Zutis īsti marksistiskā garā raksta, ka Samarīns esot instinktīvi izpratis šo līgumu šķirisko dabu, jo Kapitulācijas liecina tikai par valdošās šķiras katras kārtas cenšanos vadīties pēc principa „glābjas, kas var!”¹⁵⁰. Uz to jāatbild, ka ne 18. ne 19. gs., no tiesiskā taisnīguma viedokļa, problēma nebija Kapitulācijas līgumu šķiriskajā raksturā, problēma bija tajā, kā augstākajai valsts varai izturēties pret šīm privilēģijām. Nav arī gluži taisnība, ka Akorda Punkti neattiecās ne uz zemes vai pilsētu vispārējām interesēm. Par to liecina kaut vai 21., vai 24. punkts Vidzemes bruņniecības Kapitulācijā, kur prasīts, lai arī pie bruņniecības nepiederošajiem tiku saglabāti agrākie labumi un atvesti atpakaļ uz Krieviju aizvestie zemnieki. No 20. un 21. gs. uztveres un viedokļa mēs varam kritizēt dzimtbūtniecisko iekārtu, un tā arī ir pelnījusi kritiku, taču 18. gs. sākumā to uztvēra vairāk vai mazāk par normālu parādību. Nav pamatots J. Zuša apgalvojums, ka Akorda Punktos velti meklēt zemnieku tiesības.¹⁵¹ Pati prasība par Sigismunda Augusta privilēģijas atzīšanu netieši norāda, kādas būs zemnieku tiesības. Cits jautājums, kādas tās bija.

Varētu teikt, ka veicot valsts centralizāciju vai dažādus uzlabošanas pasākumus, uz ko ir tiesības katrai valstij, tai par šķērslī kļūst dažādu grupu priekšrocības un labumi, kādi bijuši agrāk, tāpēc tiek meklēti ceļi, kā tos atcelt. Jautājums tikai, cik tas notiek tiesiski un cik lielu ļaunumu nodara kādai privilēģētai grupai, kā arī kādas ir šīs grupas iespējas pretoties.

¹⁴⁸ Schirren C. Tobien A. von u.c.

¹⁴⁹ Zutis J. Baltijas jautājums - 48.lpp.

¹⁵⁰ Turpat: - 49.lpp.

¹⁵¹ Turpat: - 49.lpp.

4.1. Autonomija – ticības brīvība un kārtas tiesības

Pats pirmais no Akorda Punktiem ir punkts par luteriskās baznīcas neaizskaramību, tam, ka tas ir pirmais, ir arī simboliska nozīme. Vidzemes autonomija, identitāte, nebija iedomājama bez Augsбургas konfesijas saglabāšanas.¹⁵² Tā bija kas vairāk par Baznīcu vien, tā bija arī muižniecības ideoloģijas paudēja. Zviedru laikos luteriskā baznīca bija pašsaprotama institūcija, taču autonomija tika ierobežota ar citiem paņēmieniem. Tagad pakļaujoties pareizticīgam monarham, nedrīkstēja neņemt vērā varbūtību, ka evaņģēliskā ticība varētu tikt ierobežota vai pat ļaunākajā gadījumā aizliegta. Šajā 1. punktā divas reizes uzsvērts, ka luteriskās konfesijas saglabāšana un vēl jo vairāk piekopšana attiecas uz visiem zemes iedzīvotājiem kā laukos tā pilsētās. Muižniecība to neattiecina tikai uz sevi. Tas pierāda, ka sastādot Kapitulāciju, tie uzskatīja par savu pienākumu, kā zemes vienīgie īstie valdnieki, uzņemties atbildību par visu zemi nevis tikai par savas kārtas labklājību. Lai gan tas, protams, ir visai nosacīti. Pamatā muižniecība interesēja tikai pati sev. Bez tā, ka ir jā saglabā Augsбургas konfesija, vēl šajā punktā ir pateikts, ka tiks saglabāta arī baznīcas administratīvā struktūra. Bez jebkādam ierunām Šeremetjevs atbild: „*Šis tiks saskaņots*”.(1.p.) Tas bija apsolīts jau universālēs un būtībā šāda prasība bija pašsaprotama un no krievu puses netika apšaubīta. Krievu varas gados Vidzemē saglabājās zviedru laika baznīcas iekārta.

Skolas un baznīcu ēkas bija baznīcas kompetencē. To uzturēšanā un apsaimniekošanā 17. gs. bija attīstījusies noteikta prakse. 2. punktā teikts, ka tiks atjaunotas tikai tās skolas un baznīcas, kā labajos miera laikos bijis, kas turēsies pie luteriskās baznīcas. Šī punkta saturs vispirms norāda uz vēlēšanos veicināt luteriskās baznīcas nostiprināšanos un infrastruktūras atjaunošanu. Iespējams, tas nav jāsaista ar citu konfesiju klātbūtni Vidzemē, taču tajā nav teikts, ka citām konfesijām būtu aizliegts dibināt jaunas skolas un baznīcas. Tāpēc būtībā 19.gs. 40. gados notikusī zemnieku pāriešana pareizticībā nebija pretrunā ar akorda punktiem. Cita lieta, ka tas izsauca muižniecības dusmas. Attiecībā uz laicīgajām skolām, Šeremetjevs piekrīt, ka laicīgās skolas un skolu kolēģijas pilsētās uzturēs par kroņa līdzekļiem – „*Tiks apmierināts (placidiert) un pēc vecajām tiesībām un paražām (Gebräuchen) saglabāts*” (2.p.). Feldmaršala atbilde apliecina vēlīgumu, ka no valsts puses netiks likti nekādi šķēršļi luteriskās baznīcas pastāvēšanai un izglītībai šādā garā.

¹⁵² Kahle W. Die Bedeutung der Confessio Augustana für die Kirchen im Osten.// Kirche im Osten. Vandenhoeck und Ruprecht: Göttingen, 1984. – S.17. – 18.

3. punktā bruņniecība ieraksta, ka: „*Aizpildīt vakantos kroņa mācītāju amatus (Regal – Pfarren) tiek atstāts Viņa cariskās Majestātes žēlīgā izlemšanā, lai no dižciltīgo vidus (aus dem Adel und Landschaft) ieceltie mācītāji (Eingepfarrte) būtu brīvi katru reizi 2 krietnus subjektus piedāvāt un prezentēt.*” (3.p.). Baznīcas satversme būtībā palika tā pati, kas zviedru laikos. Tur bija paredzēts, ka luterisko baznīcu vada virskonsistorija, tās priekšā atradās direktors un garīgās lietās viņam blakus stāvēja garīdznieks superintendents. Virskonsistorijas locekļi bija trīs garīgi un trīs laicīgi asesori. Direktoru un superintendantu vocēja karalis caur ģenerālgubernatoru, savukārt rodoties jaunai asesora vakancei, pati Virskonsistorija stādīja triju mēnešu laikā ģenerālgubernatoram priekšā divus kandidātus.¹⁵³ Šajā punktā varētu būt runa par šiem diviem kandidātiem, ko izvēlēs caur patronāta tiesībām muižniecības ieceltie mācītāji. Otra iespēja, ka ar šo punktu muižniecība vēlas panākt, apzinoties, ka tiks ieviesta arī pareizticīgo baznīca, lai luteriskās baznīcas augstāko amatu (direktors un superintendents) aizpildīšana, paliek pilnīgā tās pārziņā.

4. punktā ir prasīts saglabāt Vidzemes universitāti, kas tobrīd atradās Pērnavā, jo bija kara dēļ uz turieni pārcelta no Tērbatas. Prasītāji vēlējās, lai mācībspēki būtu luteriskai baznīcai piederīgi un šī mācīšanās kalpotu par ērtību dižciltīgajai jaunatnei, vingrinoties valodās. Feldmaršals uz to atbild, ka tiklīdz Pērnavā tiks iekarota un neizrādīs nekādu pretestību un padosies caram, tā: „...*Viņa Majestātes sniegtie labumi un privilēģijas universitātei drīzāk palielināsies nekā samazināsies.*” (4.p.). Viņa Majestāte arī sūtīšot jaunatni no savas zemes uz universitāti mācīties. 1710.gada 12. oktobrī cars savā rezolūcijā par Akorda Punktiem attiecībā uz 4. rakstīja, ka: „*Viņa cariskā Majestāte visžēlīgi pieļauj savai uzticamajai bruņniecībai, ka tā varēs ieteikt un piedāvāt virskonsistorijas mācītos profesorus. Viņa cariskā Majestāte par to nodarbošanos tādā mērā gādās, lai universitāte tiktu labi apmeklēta un pārraudzīta. Viņa Majestāte nevēlas pieļaut, lai kaut kā trūktu un lai iekārtojums tad būtu uz to labāko uzturēts. Tāpēc atļaujiet pie universitātes pieaicināt vienu īpašu profesoru, kurš lieto slāvu valodu, lai to tur pasniegtu.*”¹⁵⁴ Katrā ziņā labā griba no cara puses tiek izrādīta, taču realitātē universitāte, tika atjaunota tikai 1801.gadā, turklāt dibinot to no jauna.

Autonomija nozīmēja ne vien neatkarīgu baznīcu, bet arī kārtas tiesības. Kā raksta Reinhard Vitrams (Wittram), autonomijas tiesības bija kārtas tiesības un kārtas tiesības bija autonomijas tiesības. Vidzemē, kur zviedru karaļa absolūtā vara tika jo īpaši dziļi ieviesta, šis politiskais jautājums tika izteikts vienā teikumā:¹⁵⁵ „*Provincies statuss (Status Provincialis) tiks pilnīgi atjaunots un bruņniecības kompetences tāpat kā agrāk saglabātas.*”

¹⁵³ Adamovičs L. Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710 – 1740. Rīga, 1933. – 4. – 6.lpp.

¹⁵⁴ Capitulationen – S.51.

¹⁵⁵ Wittram R. Peter I ... – S.346.

(5.p.). Uz šo punktu tāpat kā uz pirmo punktu Šeremetjevs nešauboties atbild, ka tas bija jau universālēs apsolīts un tiks nodrošināts. Padomju vēsturnieks J. Zutis raksta, ka ar „Provinces Statusu” bija jāsaprot tikai muižniecības vēlētie amati: landmaršals, landrāts un asesori. Visi šie orgāni piesavinājās valdības varas un valsts orgānu funkcijas. Landtāga kā muižniecības kārtas orgāna lēmumi bija saistoši visiem zemes iedzīvotājiem. Muižniecības vēlētie tiesneši ieguva tiesības visās zemnieku lietās taisīt spriedumus, kas nebija pārsūdzami. Luterāņu baznīca un skola pārvērtās par vienkāršu piedēkli pie muižniecības kārtas organizācijas, bet atsevišķos gadījumos mācītājs tika nostādīts muižas policijas aģenta un spiega lomā, lai noskaidrotu izbēguša dzimtcilvēka personību.¹⁵⁶

4.2. Tiesu sistēma

No 6. Līdz 10. punktam kapitulācijā atrunāta tiesu sistēma. 6. punktā ir paredzēts, ka pēc padotības Dieva priekšā, zeme ir pakārtota tieslietu administrācijai. Runa ir par tiesu sistēmas administratīvo novietojumu valsts pārvaldē. Pašas Vidzemes pārvalde ar landtāgu bija neatkarīga. Tā bija pakļauta vienīgi caram caur ģenerālgubernatoru, bet nekādā veidā nebija saistīta ar Krievijas valsts iestādēm un senātu. Augstākā tiesa Vidzemē, tā sauktā galma tiesa (Hofgericht) atradās Tērbatā. Šī kārtība pastāvēja kopš zviedru laikiem un tā kā Pēteris I pēc Baltijas provinču iekarošanas vēlējās ieviest jauninājumus valsts pārvaldē un uzskatīja Zviedriju par paraugu, tad visa vecā pārvaldes iekārta un tiesu sistēma tika saglabāta. 1717.gadā Pēterburgā izveidoja apelācijas instanci visiem no Zviedrijas iekarotajiem apgabaliem. To sauca par Impērijas tieslietu kolēģiju (Reichsjustizkolegium). Spriežot pēc teksta 6. punkta, bruņniecība pati vēlējās, lai tiktu izveidota šāda iestāde. Vidzemes muižnieki šādu pakļautību tieslietu ziņā neuzskatīja par savu privilēģiju pārkāpumu un paši vēlējās, lai augstākā tiesa būtu Pēterburgā. Pēteris I arī noteica, ka tieslietu kolēģijas viceprezidentam jābūt Baltijas vācietim.¹⁵⁷ 1724.gadā notārs no Narvas Heinrihs Adams Vofs (Wolf) izveidoja vācu departamentu zem Impērijas tieslietu kolēģijas, kas 1727.gadā kļuva par „Tieslietu kolēģiju Vidzemes un Igaunijas lietās” (Justizkolegium der liv – und estländischen Angelegenheiten) un darbojās kā patstāvīga iestāde. 1728.gadā Impērijas tieslietu kolēģija pārvācās uz Maskavu, bet tieslietu kolēģija Vidzemes un Igaunijas lietās palika Pēterburgā un darbojās tur līdz 1832.gadam, kad pieņēma Krievijas Luteriskās baznīcas likumu ar ko Tieslietu kolēģija tika likvidēta. 1735. gadā Tieslietu kolēģijai Vidzemes un Igaunijas lietās pievienoja arī Somijas lietas, bet 1737. gadā Tieslietu kolēģiju Vidzemes un Igaunijas un Somijas lietās pakārtoja tieši Senātam un Senāts kļuva par augstāko šķīrējinstanci. Apvienojot šīs provinču iestādes vienā pārvaldes institūcijā tika

¹⁵⁶ Zutis J. Baltijas jautājums... - 46.- 47.lpp.

¹⁵⁷ Dunsdorf E. Latvijas vēsture 1710 - 1800... - 40.lpp.

panākta labāka pārvalde pār šīm provincēm, citiem vārdiem sakot, šo provinču lietas kļuva tuvākas Pēterbugai. Būtībā Tieslietu kolēģija bija augstākā tiesa Vidzemei un Igaunijai civilajās un krimināllietās, bez tās joprojām saglabājās arī vietējās apgabalu tiesas Tērbatā un Rēvelē. Baltiešu veidotā iestāde Pēterburgā bija zviedru galma tiesas Stokholmā kopija. Zviedru laikos Tieslietu kolēģija bija pārraudzības iestāde arī provinču baznīcu lietās. 1734.gadā valdība paplašināja Tieslietu kolēģijas jurisdikcionālās kompetences pārraudzīt visas Krievijas luteriskās draudzes, tādejādi šīs lietas tika pārņemtas no Svētās sinodes. Sākumā šīs kompetences gan neattiecās uz Vidzemi un Igauniju, kur katrā provincē bija sava neatkarīga konsistorija, bet 1751.gadā Tieslietu kolēģija kļuva arī par garīgo lietu augstāko apelācijas instanci Vidzemei un Igaunijai. Viens no Tieslietu kolēģijas pienākumiem bija mācītāju un skolmeistaru iecelšana amatā.¹⁵⁸ Attiecībā uz šo iestādi pats galvenais ir ne tik daudz tās administratīvās pārmaiņas un uzdevumi, bet, gan tas, ka tā sastāvēja gandrīz tikai no Baltijas muižniekiem, kā arī dažiem Vācijas vāciešiem.¹⁵⁹ Tātad tā bija it kā baltiešu „vēstniecība” Pēterburgā.

Viens no svarīgākajiem elementiem Vidzemes autonomijā bija vācu valoda kā administratīvā valoda. 6. punktā likts uzsvars, ka visās tiesu virs un apakšinstancēs priekšroka tiks dota vietējiem, taču uz amatiem var pretendēt arī citi vācu nācijai piederīgie, gluži dabiski pārējie vietējie iedzīvotāji, piemēram, latvieši un igauņi, to nedrīkstēja, jo nebija vācu nācijai piederīgie. Visticamāk piederība vācu nācijai tika izprasta gan caur valodu, gan izcelsmi. Kā raksta Astafs fon Trazē Rozeneks (Transehe-Roseneck), muižniecība vienmēr, pat par spīti iekšējiem konfliktiem, uzskatīja darbu savas zemes labā par goda darbu un uzticēto godu vajadzēja ar darbu apliecināt.¹⁶⁰ Tāpēc viņi centās nepieļaut svešus pie atbildīgiem amatiem, lai gan 6. punkta tekstā ne arī citos punktos nav tieši rakstīts, ka administratīvā valoda būs vācu valoda.¹⁶¹

Vērā ņemams ir pēdējais teikums 6. punktā: „*Tiesas ar šeit vēl pastāvošajām Acta un Actita, kas vēl nodarbojas ar ķīlām un obligācijām, paliek savā līdz šim neierobežotajā drošībā.*” Tas norāda uz tiesiskas kontinuitātes nodrošināšanu, lai tie, kam bijuši kādi parādi vai kaut kas apķīlāts nemēģinātu izmantot kara laika stāvokli savu saistību neievērošanai. Attiecībā uz šo punktu vienīgā pretenzija no Šeremetjeva puses ir, lai tie, kas pakļauti Zviedrijai savas funkcijas nesaglabātu, bet aizietu ar garnizonu. (6.p.)

¹⁵⁸ Tuchtenhagen R. Zentralstaat und Provinz im frühneuzeitlichen Nordosteuropa. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden 2008, S.117.-125.

¹⁵⁹ Turpat. S.124.

¹⁶⁰ Transehe-Roseneck A. v., Geschichtlicher Rückblick. – Baltische Bürgerkunde. Teil 1. Riga 1908, S. 181. - 189.

¹⁶¹ Wittram R. Peter I ... – S.347.

9.punktā bruņniecība lūdz ieviest tribunālu pēc Prūsijas parauga gadījumam, ja tuvosies revīzija. Cars uz to savā 1710.gada 12. oktobra rezolūcijā atbildēja, ka viņš to nenoraida, jo tas ir kaut kas jauns, bet pašreizējos laikos nepieļaujams, tas prasot lielākas izmaksas nekā agrāk, un tas tiks uz ērtākiem laikiem atstāts izsvēršanai.¹⁶²

10. punktā ir pateikts, ka: ”*Visās tiesās saskaņā ar Vidzemes privilēģijām tiks ieviestas vecās paražas arī senās jau pazīstamās bruņinieku tiesības un kur ar tām būs par maz, pēc vispārējām vācu tiesībām, tiks piemērota ierastā procesforma.*” Ar to bruņniecība pateica pēc kādām tiesībām viņi vadās un, ka kopš 14. gs. nekas būtiski jauns nav klāt nācis. Bruņinieku tiesībās bija atrunāts gan civilprocess, gan kriminālprocess, ko ar nelielām izmaiņām turpināja lietot līdz 19.gs. otrajai pusei.¹⁶³ Būtībā tiesu sistēma strādāja ar visiem likumiem, kas jebkad Vidzemē bija pieņemti un bija spēkā. Tā tas turpinājās visu Krievijas impērijas laiku. 1826.gadā Nikolaja I laikā gan uzsāka likumu kodifikāciju, lai noskaidrotu kādi likumi vispār ir spēkā.¹⁶⁴ Vācu tiesības, kā arī romiešu tiesības darbojās subsidiārās tiesības, tas ir papildu tiesības, kad ar esošajām ir par maz.

Vēl pie tieslietām var pieskaitīt arī 25. punktu. „*Paliek spēkā un ir neapspriežamas visas privātās un valsts obligācijas, ķīlu zīmes, tiesiskie pakti, transakcijas, līgumi un visas juridiskās lietas (res judicatae), tas pats attiecas arī uz visām tiesiskajām pretenzijām.*” Ar to bruņniecība vēlreiz pasvītro, ka pastāv tiesiskā kontinuitāte un, lai neviens, kas gribētu izvairīties no kaut kādu saistību kārtošā, nedomā, ka viņam tas izdosies.

4.3. Zeme

Zemes īpašumtiesības bija Vidzemes bruņniecības un muižniecības būt vai nebūt jautājums. Tikai baidot neierobežotas īpašuma tiesības un varu savās muižās muižniecība varēja sevi uzskatīt par Vidzemes patiesajiem valdniekiem. Kā jau iepriekš minēts, savas muižas viņi uzskatīja par nopelnītām kā algu par to, ka viņu senči šajā zemē ir atnesuši kristīgo ticību un sargājuši šo zemi no ienaidnieka.¹⁶⁵ Tas bija pirmkārt jautājums par principiem un otrkārt par tiesībām gūt materiālo labumu no muižām. Pat ja viņi tika atstāti par savu muižu nomniekiem, tas nesamazināja viņu varas realizācijas iespējas savā pārvaldītajā muižā, taču viņi šādu statusu uzskatīja par netaisnīgu.

Pirmais dokuments, kas ļāva Vidzemes bruņniecībai un muižniecībai uzskatīt savas muižas par īpašumu nevis par lēni, bija Polijas karaļa Sigismunda II Augusta 1561. gadā

¹⁶² Capitulationen... – S.51.

¹⁶³ Blūzma V., S. Osipova, R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 1. Sējums... - 46.lpp.

¹⁶⁴ Švābe A. Latvijas vēsture 1800 – 1914. Avots: Rīga – 1991. – 16. – 17.lpp.

¹⁶⁵ Capitulationen...S.35 – 36.

Viļņā izdotā privilēģija – *Privilegium Sigismundi Augusti*. Tur VII punktā – „*Muižu un muižu tiesību apstiprināšana*”, bija lūgts, lai karalis katram saglabā un apstiprina diplomus un apzieģelētās grāmatas, kas attiecas uz muižām, kas dotas algas vietā un lai bruņniecībai būtu pilna un viskārtīga vaļa rīkoties ar savām muižām, kā viņiem tīkas: atdot, dāvināt, pārdot, izdot svešam un rīkoties ar tām, ievērojot tik savu labumu, negriežoties pēc atļaujas nedz pie karaļa, nedz kāda cita priekšnieka.¹⁶⁶ Tātad būtībā ar šo dokumentu bija pateikts, ka ordeņa lēņu muižas tiek alodificētas, tas ir padarītas par privātām muižām. Pirmo reizi šis dokuments ieguva spēku pēc 149 gadiem 1710.gada 30. septembrī, kad cars Pēteris I ar savu ģenerālkonfirmāciju apstiprināja, ka viņš šo privilēģiju atzīst, turklāt ar atrunu - „*cik vien plaši tās var tikt piemērotas pie pašreizējās varas un laikiem*”¹⁶⁷ Tātad bruņniecība, ierakstot savā Kapitulācijā, ka tā vēlas, lai Sigismunda Augusta privilēģija tiktu atzīta, vadījās pēc vēsturiskās pieredzes, un šis privilēģijas saturs atbilda viņu gaidām uz neierobežotu varu viņu muižās.

Kopš Vidzemes iekarošanas zviedri atzina īpašuma tiesības tiem muižniekiem, kuri kara laikā bija lojāli zviedriem, taču to zemi, ko ieguva kronis, atdeva Zviedrijas valstsvīriem. Valsts varas un vietējās muižniecības attiecības pasliktinājās Kārļa XI laikā 17.gs. 70.gados līdzko riksdāks pieņēma lēmumu par muižu redukciju. Tika pārbaudīti visi zemes piešķirumi kopš Gustava Ādolfā nāves. Ja izrādījās, ka kādas muižas iegūtas nelegāli, tās konfiscēja. Nolēma arī pārbaudīt, vai nopelni, par kuriem it kā muižas piešķirtas, ir piešķiruma vērti. Bruņniecība un muižniecība ļoti pretojās šai Kārļa XI politikai, bet rezultātā nācās ar to samierināties. Lieki piebilst, ka bruņniecība un muižniecība vēlējās atgūt muižas savā neierobežotā valdījumā, tie labi atcerējās Sigismunda Augusta privilēģiju un zināja kādas tiesības ir kārtas brāļiem Kurzemē.

1710.gada 28.jūnijā, sākot sastādīt vai papildinot jau sagatavoto Kapitulācijas redakciju, Vidzemes bruņniecība nevarēja aizmirst, pēc viņu uzskatiem, zviedru varas gados notikušo tiesību pārkāpumu reducējot muižas. Tāpēc pirmais un galvenais, kas tika prasīts attiecībā uz zemi, bija Sigismunda Augusta privilēģiju atzīšana. Astoņos punktos (12. – 20.) ir paustas prasības par muižu īpašuma tiesībām.

Pirmais no punktiem, pēc kārtas divpadsmitais latviski pārtulkojot, varētu skanēt šādi: „*Par muižu un īpašumu lietām (Ratione bonorum et possessionum), kas ikvienam netraucēti pieder, ko iegūst un ko patur, ko viņš vai viņa priekšteči ir agrāk atbilstoši titulam (justo titulo) un likumīgi ieguvuši, gādā tiesa (Justice). Tādejādi tāpēc nevienam leģitīms un nomācošs trešo personu tiesību (juri tertii) ieguvums, iepriekš tiesiski nolemjot, nedrīkst tikt*

¹⁶⁶Sigismunda Augusta privilēģija - 74. – 75.lpp.

¹⁶⁷Capitulationen...S47. – 50.

piešķirts (praejudiciert)”. Vispirms šis punkts vēlreiz deklarē, ka muižas un īpašumus dižciltīgo kārtas pārstāvji Vidzemē ir ieguvuši mantošanas ceļā un likumīgi un par tiem gādās tiesa. Tiesa savukārt sastāv no pašas bruņniecības pārstāvjiem, kas iecelti tiesas amatos, tāpēc nevienam ieinteresētajam, piemēram, dižciltīgam svešzemniekam, gubernatoram, vai kādam citam nav tiesību uzlikt kaut kādus nodokļus vai pat apšaubīt šīs īpašuma tiesības, kas ikvienam „netraucēti pieder”. Šāda atruna arī bija vajadzīga, jo pēc Kapitulācijas 6. punkta bija paredzēts, ka tiesu sistēma Vidzemē tiks pakļauta Tieslietu kolēģijai Pēterburgā. Tieslietu kolēģija savukārt ir pakļauta senātam, kas bija likumdošanas un tiesu pārraudzības iestāde un senāts savukārt bija padots caram. Tātad ar 12. Punktā ierakstīto atrunu, bruņniecība nodrošinājās, lai neviens svešs neiejauktos pašas bruņniecības īpašumu un muižu lietās, kā tikai viņu pašu tiesa.

Otrajā teikumā lasāms, ka nevienam nevar tikt piešķirtas leģitīmas un nomācošas trešo personu tiesības, lietojot latīnisko apzīmējumu *jus tertii*. Kapitulācijas sastādītāji ir pazinuši konceptu par trešo personu tiesībām, taču mēs varam tikai minēt, ko viņi ar to ir sapratuši, jo viņi neatsaucās uz konkrētiem likumiem, kuros ir atrunātas trešo personu tiesības. 10. Punktā viņi ierakstījuši, ka: „*Visās tiesās saskaņā ar Vidzemes privilēģijām tiks ieviestas vecās paražas arī senās jau pazīstamās bruņinieku tiesības un kur ar tām būs par maz, pēc vispārējām vācu tiesībām, tiks piemērota ierastā procesforma*”, tātad tiesību sistēma, kas attīstījies kopš 13gs. un bija spēkā faktiski līdz 19.gs. vidum.¹⁶⁸ Ne Senākajās bruņinieku tiesībās, ne Livonijas spogulī nekas par trešo personu tiesībām nav teikts. Bet Vidzemē, Igaunijā un Sāmsalā tika lietotas romiešu tiesības kā subsidiāras (papildu) tiesības.¹⁶⁹ Un šādā izpratnē trešo personu tiesības attiecas uz īpašumu piederības jautājumiem. Proti, kad kāda fiziska persona iesniedz sūdzību tiesā pret kādu citu personu par īpašuma piederību, apgalvojot, ka īpašums pienākas nevis tai personai, kurai tas pieder vai kura to valda, bet kādai trešajai personai.¹⁷⁰ 12. punkts tātad aizliedz šādu prasību iesniegt, to var uzskatīt par mēģinājumu nodrošināties pret tādiem gadījumiem, kad, piemēram, kāds apšaubā kāda muižnieka īpašuma tiesības uz muižu, to pamatodams, tā, ka tā pieder valstij kā augstākajam zemes kungam, nevis muižniekam. Citiem vārdiem sakot, ka muižnieks nevar būt lēņu muižas īpašnieks, jo to ir izlēņojis kronis, vai ka muižnieks nevar būt muižas īpašnieks vai valdītājs, jo muiža ir bijusi reducēta. Attiecībā uz šo prasību Šeremetjevs nešaubīgi atbild, ka tas ir jau universālēs nodrošināts. (12.p.)

14. punktā, pirmajā teikumā Kapitulācijas sastādītāji deklarē, ka: „*Īstās valsts muižas (Die rechten publique güter) un valsts īpašumi (bona domania) paliek kronim pēc*

¹⁶⁸ Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 1. Sējums... – 104.lpp.

¹⁶⁹ Tuchtenhagen R. Zentralstaat und Provinz im frühneuzeitlichen Nordosteuropa...S.117.-109.

¹⁷⁰ Hepburn S. Principles of Property Law. Second Ed. Cavendish Publishing. 2001. – p.38. – 39.

nodokļu aprēķināšanas (ad sustinenda status onera) arvien patiesi rezervēti un uz mūžiem nevar tikt atsavināti.”¹⁷¹ Attiecībā uz šo deklarāciju uzreiz jāatzīmē trīs vārdi – *īstās valsts muižas*, kas šajā gadījumā ir noteicošie. Kā jau iepriekš minēts bruņniecība uzskatīja savas lēņu muižas par savu īpašumu. Valsts muižas bija tās, kas piederēja valstij jeb kronim. Te, protams, rodas jautājums, kā kādas muižas varēja kļūt par valsts muižām? Kad zviedri iekaroja Vidzemi, Zviedrijas kroņa īpašumā tika paņemtas visas valsts muižas, kas tādas bija poļu laikos, kā arī zviedriem nelojālo muižnieku muižas. Lai noskaidrotu, kas šīs muižas valda, tika rīkotas arklu revīzijas. Vēlāk šis valsts pārņemtās muižas izdāļāja zviedru valstsvīriem, bet vēlāk 17. gs. 70. līdz 90. gados reducēja. Pēc redukcijas muižas varēja iedalīt divās grupās - reducētajās un privātajās. Reducētās muižas savukārt Dunsdorfs iedala četrās kategorijās: 1) reducētās muižas, ko pārņēma valsts un iznomāja; 2) muižas, kuras uz desmit gadiem atstāja to valdītājiem, bet ko pēc tam bija paredzēts pārņemt kronim; 3) ieķīlātās muižas, kuras kronis paredzēja izpirkt (14. punktā ir ietverta prasība par to, ka šīs muižas kronim jāizmaksā); 4) muižas, kas bija atstātas to valdītājiem līdz viņu mūža beigām.¹⁷² Varētu jautāt vai par „īstajām valsts muižām” tajā brīdī bruņniecība un muižniecība uzskatīja tās muižas, kas poļu laikos bija kroņa muižas vai varbūt tās, kas vēl Livonijas ordeņa laikā bija ordeņa vai bīskapiju muižas, vai tās, kas pirms zviedru redukcijas bija valsts īpašums? Krievi zināja par zviedru valdības veikto redukciju un bija apsolījuši restitūciju. Vienīgais pamats, lai veiktu šo restitūciju, bija zviedru laika redukcijas rezultātā valsts īpašumā pārņemtās muižas, tieši šīs muižas sākotnēji arī pārgāja Krievijas valsts īpašumā un tās arī sākotnēji bija *īstās valsts muižas*. Domājams, ka krievi sākotnēji tās uzskatīja par *īstajām valsts muižām*, tāpēc šeit slēpjas apgalvojuma absurds, jo pēc bruņniecības uzskatiem, tādu *īsto valsts muižu* nemaz nebija vai arī viņi nevēlējās, lai tādas būtu. Vēl jo dīvaināk šķiet tas, ka viņi raksta ne vien *īstās valsts muižas*, bet arī, ka tās uz mūžiem nevar tikt atsavinātas. Jāšaubās vai krievu valdību interesēja padziļināti pētīt šo muižu piederības jautājumus līdz pat Livonijas laikiem, lai noskaidrotu to piederības īstumu. Līdz ar to pirmais teikums izskatās vairāk pēc reveransa nekā nopietni domāta apgalvojuma. To pierāda arī tas, ka jau nākamajā teikumā bruņniecība prasa, lai tās muižas, kas ar valdības piekrišanu tikušas pārdotas vai ieķīlātas, paliktu pircēja vai ieķīlātāja īpašumā līdz tās tiks pilnībā nomaksātas. Tātad viens teikums izslēdz otru. Šeremetjevs attiecībā uz pirmo teikumu atbild, ka tas tiks apmierināts. Taču par to, ka ieķīlātajām muižām jāpaliek ķīlas turētāja īpašumā, tas esot pretrunā ar sākumā doto rezolūciju un „*Neviens valsts īpašums (bona domania) nevar tikt ieķīlāts*”. Tomēr bruņniecībai esot atļauts vērsties pie Viņa

¹⁷¹ Capitulationen...S40.

¹⁷² Dunsdorfs E. Latvijas vēsture 1710 - 1800... - 316.lpp.

cariskās Majestātes. (14.p.). Šķiet, ka Šeremetjevs neuztvēra reveransu vai arī viņam to kāds nepareizi izskaidroja.

Zviedru valdība bija apsolījusi izpirkt apķīlātās muižas un bruņniecība baidījās, ka krievi viņiem šīs muižas varētu atņemt, nerespektējot Zviedrijas karaļa ķīlas saistības. Tas, ko šie punkti atklāj, ir tas, ka bruņniecība vēlas, lai tiktu ievērota tiesiskā kontinuitāte un pildīti solījumi, iespējams, tāpēc pirmajā teikumā šāds pēc būtības absurds, bet pieglaimīgs apgalvojums tika ierakstīts.

Jau nākamajā 15. punktā bruņniecība visdziļākajā pazemībā lūdz: „...*lai Viņa Majestātes vārdā universālēs viszēlīgi apsolītā restitūcija kā iepriekš bijis (in integrum) no augstā Klemenca piepildītos.*”(15.p.). Pēc Nīštates miera līguma noslēgšanas 1721. gadā sākās muižu restitūcija un restitūētas tika visas iepriekšminētajās četrās kategorijās nosauktās muižas. Līdzīgi kā zviedri, iekarojot Vidzemi, dāvināja muižas saviem dižciltīgajiem valstsvīriem, to darīja arī krievi. Tās muižas, ko uzdāvināja krievi saviem valstsvīriem parasti visai drīz pārdeva vietējās muižniecības pārstāvjiem. Muižu restitūcija un savstarpējā pirkšana un pārdošana bija ilgstošs process visa 18.gs. garumā, kura laikā lielākā daļa muižu nonāca privātā īpašumā. Zviedru laikos kroņa muižu bija 79,8% no kopējā arklū skaita, bet 19.gs. sākumā kroņa muižu vairs bija tikai 6.5%, bet par kādu septīto vai astoto daļu vispār nav iespējams noskaidrot vai tās nonāca privātās rokās likumīgi, vai nelikumīgi.¹⁷³

16.punktā prasīts, lai paliktu spēkā un tiktu ievēroti ķīlas līgumi tiem muižniekiem, kas kara laikā izsnieguši valstij aizdevumus kara vešanai. 1700.gada 13. aprīlī Kārlis XII apsolīja muižniekiem valsts zemes īpašumu nodošanu pret ķīlu, ja tie aizdos valstij naudu. Kamēr parāda summa netika atmaksāta aizdevēji varēja brīvi rīkoties ar muižu.¹⁷⁴ Tātad šajā punktā muižniecība prasa, lai tagad Krievija uzņemtos šī aizdevuma atmaksu, protams, paši turpinot saimniekot muižās, kuras viņiem iedotas pret aizdevumu. Šeremetjevs attiecībā uz šo prasību atbildēja, ka neviens valsts īpašums nevar tikt ieķīlāts, taču, par šo jautājumu, lai vēršas pie cariskās Majestātes. Cariskā majestāte savukārt 1710.gada 12. oktobra rezolūcijā atbildēja, ka tā „...*labprāt zēlīgi ļauj savai uzticamajai bruņniecībai dēļ tās pazemīgās prasības par valsts muižām, tās abējādi saglabāt. Turpmāk par tiem noslēgtajiem ķīlas kontraktiem un tajos īpaši minētajiem kapitālījiem par Bruņniecības un muižniecības īpašumiem pie kuriem viņiem izrakstītās hipotēkas tiesības, Viņa cariskā Majestāte vēlas izrādīt īpašu cieņu un zēlastību un tos zēlīgi saglabāt. Tos kontraktus, kurus vēl īpašajai komisijai jāpārbauda, būs jāuzrāda. Arī par tiem, kas tai skaitā pretendēja uz izmaksām pirms pārmaiņām un ir precīzi pārbaudīti, cariskā Majestāte sniegs savu atbildi. Visbeidzot*

¹⁷³ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture... – 324.lpp.

¹⁷⁴ Zutis J. Baltijas jautājums... – 38.lpp.

par to jāgaida tiesiska atbilde.”¹⁷⁵ Pēc Nīštates miera līguma cara valdība samaksāja šajā punktā minētajiem ķīlas turētājiem 250 tūkst. Alberta dālderu un pārņēma valsts īpašumā 978 arklus, ko Zviedrijas valdība bija ieķīlājusi.¹⁷⁶

17.punktā muižniecība vēlreiz prasa, lai atļauj valsts muižu renti līdz tiks atmaksāts aizdevums kronim. Tāpēc Šeremetjevs atbildēja vienkārši: „*Attiecībā uz avansa atmaksu ir gana atbildēts un dižciltībai būs garantētas tiesības uz valsts muižu renti.*” (17.p)

18. punktā pirmajā teikumā bruņniecība prasa, lai dižciltīgo muižas netiktu ne ar vienām citām nastām (nodokļiem) apliktas, kā kopš seniem laikiem Lietuvā un Kurzemē ierasts. Tā ir atsauce uz 1570.gada Gotharda privilēģiju Kurzemes hercogistes muižniecībai, kur VIII un XII punktā bija teikts, ka bruņniecība visos laikos bijusi atbrīvota no muitas un, ka hercogs negrib muižniecību apgrūtināt ar jaunām nastām, nodokļu piedziņām, nodokļiem un akcīzēm.¹⁷⁷ Dižciltīgie bija no nodokļiem atbrīvota kārtā, tā bija norma jau kopš viduslaikiem kā visā Eiropā tā arī Vidzemē. Viņiem bija jāmaksā kronim tad, ja viņi rentēja kroņa muižu, kas viņiem tad tieši uz rentes noteikumiem tika piešķirta vai arī dažādās izņēmuma situācijās, kad kronis varēja pieprasīt dot kaut kādas kontribūcijas, piemēram, kara laikā. Tā paša punkta 18. punkta otrajā teikumā bruņniecība prasa: „*Īpaši tiks aizkavēti visi apgrūtinājumi uz dažiem gadiem, un tik ilgi līdz varēs atgūt visus kara laika zaudējumus.*” Acīmredzot Šeremetjevs šo prasību par nodokļu un nodevu nepiemērošanu uztvēra un tas tā arī bija domāts kā atbrīvošana no kara laika kontribūcijām, kara vešanas un karaspēka vajadzībām. Kapitulācijas sastādītāji bija cerējuši, ka viņiem nevajadzēs nekādas nodevas dot. Šeremetjevs atbildēja: „*Dižciltīgo muižas būs cik vien iespējams pasargātas, kas attiecas uz atbrīvošanu no kontribūcijām, to izlems Viņa cariskā Majestāte.*” Un Majestāte savā 12. oktobra cariskajā rezolūcijā atbildēja, ka „*...petīcija dižciltīgo muižas neaplikt ar pārmērīgiem nodokļiem tiks pasludināta un ka dižciltīgo muižas netiks apliktas ne ar kādiem citiem nodokļiem kā zviedru laikā ierasts. Taču tik ilgi, kamēr notiek karš un zemē atrodas karaspēka vienības bruņniecība netiks atbrīvota no militārpersonu izmitināšanas un uzturēšanas ar visu ko var.*”¹⁷⁸ Fakts, ka cars šeit apsolās neuzlikt pārmērīgus nodokļus norāda, ka kaut kādi nodokļi tomēr varēja būt, bet tas, ka viņš sola atgriezties pie tādiem nodokļiem kā zviedru laikā ierasts, šķiet, neticami, jo tieši zviedru laikā uzsāktā muižu redukcija bija tas no kā muižniecība visvairāk baidījās. Caur šo redukciju bija paredzēts iekasēt liekākus nodokļus no kroņa muižām un arī iegūt naudu, ko

¹⁷⁵ Capitulationen...S.52.

¹⁷⁶ Zutis J. Baltijas jautājums...– 39.lpp.

¹⁷⁷ Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums...201. – 206.lpp.

¹⁷⁸ Capitulationen...52.lpp.

muižu valdītāji maksātu kā renti. Šeit gan drīzāk varētu būt domāta atgriešanās pie tā stāvokļa kā pirms Kārļa XI reformām, lai gan prasība ir visai nenoteikti uzrakstīta.

19.punktā ir izteikta prasība, lai Vidzemes muižas turpmāk nevarētu pirkt neviens cits, kā vien Vidzemes dižciltīgie (*Nobilēs Livonis*), uz to Šeremjevs atbild, ka tiks sasaukta padome. Acīmredzot viņš pats nejutās kompetents šo jautājumu izlemt. 17. gs. un 18.gs. sākumā vēl nebija nodibināta korporatīva bruņinieku apvienība ar savu matrikulu, līdz ar to pie vietējās dižciltības piederīgiem skaitīja tos, kas kopš seniem laikiem tādi bija un ko citi līdzīgie par tādiem atzina. To zināja tikai viņi paši, kas ir un, kas nav piederīgs pie viņu apvienības. No malas neviens kāda piederību nevarēja apstrīdēt, jo viņš nevarētu pierādīt, ka kāds nav piederīgs. 1690. gadā bruņniecības sekretārs publicēja grāmatu „Livonijas teātris jeb mazā Livonijas skatuve” (*Theatridium Livonicum oder kleine Liefflendische Schau=Bühne*), kurā bija publicēts Vidzemes dižciltīgo saraksts sadalīts divās daļās – dižciltīgie un dzimtas, kas agrākos laikos bijušas vai pazudušas un dižciltīgie un dzimtas, kas pašreizējos laikos ir.¹⁷⁹ Šis saraksts gan nebija domāts, lai kādam pierādītu piederību pie dižciltības, to neviens nebija apstiprinājis un tam nebija juridiska spēka.¹⁸⁰ Dunsdorfs, atsaucoties uz Aleksandru fon Tobienu (Tobien), raksta, ka pirmajos krievu varas gados ikvienu muižnieku, kas iemaksāja bruņniecības kasē 100 vecdālderus, uzskatīja par bruņniecības locekli.¹⁸¹ Bet ja, piemēram, šis krievu dižciltīgais neiemaksātu šo naudu un vēlētos nopirkt muižu Vidzemē, viņam to neļautu, jo paši *Nobilēs Livonis* zina, ka viņš nav *Nobilis Livonis* un viņš to nevar darīt, jo Kapitulācijas dokumentā ir ierakstīts, ka viņš to nevar. Vietējā dižciltība nevēlējās pieļaut, ka landtāgā piedalītos un par Vidzemes lietām spriestu svešinieki, taču viņiem to izdevās panākt tikai daļēji. Lai piedalītos landtāgā pietika būt 21 gadu vecam bruņiniekmuižas īpašniekam vai valdītājam ar rentes tiesībām, nedrīkstēja būt neviena aizbildniecībā. Ja personai piederēja vairākas muižas, tad viņam bija viena balss, bet ja muižai bija vairāki īpašnieki, piemēram, tēvs un dēls, tad viņiem landtāgā bija balss katram par sevi.¹⁸² Šie noteikumi tādi bija jau kopš seniem laikiem un tika apstiprināti Vidzemes Landtāga nolikumā 1647.gadā un tāpat arī provinces tiesībās (*Provinzillrecht*).¹⁸³ Tāpēc krievu dižciltīgie, kam cari uzdāvināja muižas Vidzemē drīkstēja piedalīties landtāgos, bet vietējās dižciltības pārstāvjiem dalība landtāgā bija pienākums. Tas

¹⁷⁹ Ceumern C.v. *Theatridium Livonicum oder kleine Liefflendische Schaubühne*. Georg Mathias Nöller. Riga - 1690.

¹⁸⁰ Ceimerns savā izdevumā publicēja Livonijas vēstures īsu kopsavilkumu, pilsētu, piļu un baznīcu sarakstu un arī dižciltīgo dzimtu sarakstu Vidzemē. To varētu saukt par vispārīgu pārskatu par Vidzemes provinci. Katrā ziņā publicētais saraksts nederēja par pamatu, lai pierādītu savu piederību vai nepiederību pie provinces dižciltības.

¹⁸¹ Dunsdorfs E. *Latvijas vēsture 1710 - 1800...– 47.lpp.*

¹⁸² Tobien A.v. *Die Livländische Ritterschaft...– S.10.*

¹⁸³ Turpat: S.10.; *Provinzialrecht der Ostseegouvernements II Theil*. St. Petersburg. - 1845. Art. 61. – 63.

bija tāpēc, lai ar balsu vairākumu izslēgtu svešiniekus no Vidzemes pārvaldes. Tobiens, gan raksta, ka svešinieki (Landsfremde) esot piedalījušies tikai apspriedēs par nodokļu jautājumiem.¹⁸⁴ 1727.gadā landtāgs lūdza atļauju iekārtot matrikulu līdz beidzot tikai 1747.gadā to apstiprināja. No visas Vidzemes matrikulā bija iekļautas 172 dzimtas 52 bija tādas ko varētu saukt par bruņinieku dzimtām, pārējās bija uzradušās pēdējos 200 gados un 59 no tām bija uzradušās krievu laikos. Vēlāk matrikula tika papildināta ar vēl citām krievu dzimtām.¹⁸⁵ Līdz ar to 19.punktā ierakstītais termins *Nibilis Livonis* tika nonivelēts un noslēgšanās starp savējiem nenotika. Citiem vārdiem sakot noteikums nedarbojās.

20.punktā ir prasīta iespēja nemaksāt kronim īres maksu par muižām, kuras ir nepieciešams atjaunot. Šī prasība ir ļoti pamatota, jo, ja muižnieks veiks par saviem līdzekļiem atjaunošanas un infrastruktūras uzlabojumus kroņa muižā, viņš ir tiesīgs saņemt kādas atlaides. Cars 12. oktobra rezolūcijā uz to atbildēja, ka vajag veikt pētījumu par muižu patieso stāvokli un tad varēs pieņemt žēlīgu lēmumu.¹⁸⁶ Tas liecina par ļoti atbildīgu attieksmi, lai nenotiku valsts līdzekļu izšķērdēšana un krāpniecība.

4.4. Citas prasības, kas attiecas uz kara apstākļiem

Pie šī veida pieder punkti no 21. līdz 30. ieskaitot trīs papildpunktus, bet izņemot 25. punktu. Tajos paredzēja: dažādu ērtību un labumu saglabāšanu arī pie bruņniecības un muižniecības nepiederošajiem, iespēju atgriezties tiem, kas ir kaut kādu iemeslu dēļ no zemes aizbraukuši vai nonākuši gūstā, dižciltīgo privilēģijas īpašos gadījumos (22., 23.p.), īpašuma, ko viņi paglābuši pilsētā, neaizskaramību un zemē esošās armijas statusu, kā arī atkāpšanās iespējamību no padotības caram.

21. punktā jāatzīmē pirmais teikums: „*Visas tās ērtības (Commoda) un labumi (beneficia) tiks saglabāti arī pie bruņniecības un muižniecības nepiederošajiem (Abwesenden), tāpat arī visiem gūstekņiem no vidzemnieku nācijās vai tiem, kas šeit ieprecējušies.*” It kā šī Kapitulācija attiecas uz dižciltīgo ērtībām un labumiem, taču atsevišķās vietās viņi pauž rūpes par citām kārtām, tātad šeit var runāt par viņu kā tēvzemes aizbildņu atbildību un rūpēm ne tikai par savas kārtas privilēģijām, bet par visu zemi. Protams, vārdi: „*Visas tās ērtības (Commoda) un labumi (beneficia)*” nebūt neattiecās uz zemniecību, tomēr nevar teikt, ka tā aizmirsta. Muižniecība vēlējās, lai agrāk gūstā aizvestie zemnieki tiktu atgriezti: „*Tāpat arī kara laikā uz Maskaviju aizvestie un tur atstātie zemnieki tiks uz savu vietu tieši atvesti, lai tā zeme nepaliktu bez zemniekiem un tādejādi daļēji (zum*

¹⁸⁴Tobien A.v. Die Livländische Ritterschaft... S.11.

¹⁸⁵ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture 1710 - 1800...– 47.lpp.

¹⁸⁶ Capitulationen...52.lpp.

theil) neapstrādāta.” Muižniecību pirmkārt interesēja muižu saimniecības atjaunošana, kas bija tieši atkarīga no zemnieku darba, kaut gan tikpat labi viņi varēja iepirkt zemniekus Krievijā vai citur, taču tas būtu neizdevīgi. Zemnieks skaitījās pie muižnieka piesaistīta persona, būtībā muižnieka īpašums, tāpēc vispirms muižnieks vēlējās atgūt tieši savus zemniekus nevis iegūt citus. Iespējams, mēs varam runāt arī par to, ka vietējā dižciltība nevēlējās, lai zemē ienāktu svešs elements, taču kā lasāms 22., 23., un 24. punktā, diezgan brīvi ir pieļauta iedzīvotāju pārvietošanās, dodot laiku 1 gadu un 6 nedēļas izlemt palikt vai iet prom. Tiek atļauts arī pārdot vai vest prom kustāmo mantu (22.p.).

Par to, ka viņi negrib sveša elementa ienākšanu, liecina 29. punkts: *„Zeme un pilsētas netiks apgrūtinātas ar cauri ejošu armiju, īpaši kazaki un tatāri, ievērojot kārtību, tiks izvesti.*” Nevienos laikos cauri ejoša armija nevar būt nekas patīkams, jo īpaši ne 18.gs. No armijas bija jācieš visiem tās tuvumā atrodošajiem cilvēkiem, jo tā nesa draudus dzīvībai, godam un īpašumam. 29. punktā īpaši ir uzsvērti kazaki un tatāri, šīs Āzijas tautas. 18.gs. krievu armija bija savākta no dažādām tautībām, kas dzīvoja Krievijā, bet 29. punkta uzstādījums liek saprast, ka tieši minētās tautības ir īpaši nevēlamas. Neizvērsīsim tālākas spekulācijas par tā iemesliem. Šeremetjevs uz to atbild, ka armiju nevar kara laikā izvest, bet apsola ievērot kārtību un *„nekādus kazakus vai vēl kalmikus zemē neielaiest, citādi var gadīties, ka rastos liels posts.*” Feldmaršals apliecina, ka viņš saprot bruņniecības raizes par Āzijas tautu izturēšanos.

Kaut arī tiesiski pēc būtības šī Kapitulācija bija neatgriezeniska, tomēr tās 30. punktā tika ierakstīts, ka Vidzeme varētu atgriezties pie Zviedrijas un cars to vēlāk pieņēma. Tas neliecina tik daudz par uzticību Zviedrijai, kā par bailēm kļūt par valsts nodevējiem pret Zviedriju, kaut arī par tādiem daļa no viņiem jau bija kļuvuši vienojoties ar Patkulu par bruņniecības uzticības paušanu Polijas karalim 1699.gadā. 1710.gadā karš tomēr vēl nebija galā un eventuāli bija sagaidāms vēl kāds kara pavērsiens Zviedrijas labā. Tas, ka zviedri zaudēja šo kauju, nenozīmēja, ka tagad Krievija ir pilnīgs uzvarētājs. Kā raksta fon Ungerns Šternbergs, spriežot pēc tā, ka cars tam piekrita, viņš vismaz 1710.gadā ir pieļāvis arī šādu iespēju.¹⁸⁷ Šeremetjevs gan droši zina uz šo prasību atbildēt: *„To Dievs novērsīs, taču ja tādas pārmaiņas tomēr notiktu par to pārējo arī parūpēsies.*” (30.p.) 30. punktu var interpretēt arī tā, ka kaut arī caur Kapitulāciju bruņniecība kļūst padevīga caram, t.i., zvēr tam uzticību, tā tomēr vēl nav atteikusi savu uzticību un padevību Zviedrijas karalim, respektīvi, Kapitulācija vēl nenozīmē galīgu pavalstniecības maiņu. To noteica tikai Ništates miera līgums, kur 9., 10., un 11., punkts attiecās uz Vidzemi, Igauniju un Sāmsalu.

¹⁸⁷ Jirgens fon Ungerns – Štēnbergs. Kā notiek kapitulācija?.. 15.lpp.

Nobeigums

Kopumā atskatoties uz Latvijas un Igaunijas vēsturi, ir bijuši tikai atsevišķi gadījumi, kad šīs zemes būtu tikušas nosargātas no ienaidnieka pašu to iedzīvotāju spēkiem. Gandrīz vienmēr ir bijusi nepieciešamība meklēt militāru atbalstu pie kāda cita. Arī diplomātija nav varējusi novērst kara postu, tikai atrašanās kādas citas spēcīgākas varas aizsardzībā, taču tas nozīmē patstāvības zaudēšanu. Tas ir tā dēļ, šo zemju ģeogrāfiskā novietojuma un pārāk mazā iedzīvotāju skaita.

Skaidrs, ka Vidzemes bruņniecībai un muižniecībai paveicās, ka iekarotājs viņus respektēja kā zemes pārstāvjus un deva viņiem viņu prasītās privilēģijas, taču tā tomēr bija viņu pašu politiķu panākta uzvara, nevis tikai veiksmē, ko noteica politiskā konjunktūra. Vidzemes muižniecība uzsākot cīņu pret Zviedrijas valdību un Kārļa XI muižu redukciju, formāli palika zaudētāji un tiem nācās samierināties ar Kārļa XI reformām, taču tas nenozīmēja, ka ar to samierinājās visi. Pateicoties Vidzemes bruņniecības pārstāvim Johanam Reinholdam fon Patkulam tika saformēta starptautiska koalīcija pret Zviedriju. Diez vai viņš būtu gribējis, lai kara dēļ viņa tēvzeme un kārtas brāļi ciestu postu, ja viņš to būtu gribējis, tad būtu nodevējis, kas viņam ir pārņemts, taču viss, par ko viņš cīnījās, bija taisnība, viņa kārtas un viņa izpratnē. Krievu iebrukumu ar visām no tā izrietošajām sekām viņš neplānoja, viņš pat centās ietekmēt caru, lai saudzē viņa tēvzemi. Poltavas kauju un tai sekojošo Rīgas aplenkumu pats Patkuls nepiedzīvoja. Taču neilgi pirms Poltavas kaujas Cara dienestā iestājās kāds cits baltietis - Gerhards Johans fon Lēveovolde (Löwenwolde). Viņš līdzīgi kā Patkuls mainīja savus priekšniekus un cara dienestā pārnāca no Augusta II. Cars viņu, iespējams, pieņēma, lai viņš palīdzētu pārliecināt Vidzemes un Igaunijas bruņniecības padoties caram.¹⁸⁸ Tātad Kapitulācija krieviem ar tur garantētajām priekšrocībām Vidzemes muižniecībai, iespējams, bija Lēvenvoldes, Patkula sekotāja, izkārtota. Varētu teikt, ka tas bija atsevišķu cilvēku ideālu, spīta un atreibības motivētas cīņas rezultāts, taču viņi necīnījās tikai par savu labumu vien, viņu cīņa bija par tēvzemi un no tāda viedokļa viņu darbība ir cienājama. Kapitulācijā garantētie labumi, pat, ja aiz cara žēlastības, tomēr bija Vidzemes bruņniecības uzvara un šādu uzvaru Baltijas provinču vēsturē nav daudz. Tomēr šis notikums pierāda, ka pat apdomīga diplomātija un neatlaidība, kuras mērķis ir tēvzemes labklājība un miers, vien nevar pasargāt šo zemi no posta.

Lai kā tiktu dēvēta vienošanās, ko Vidzemes muižniecība noslēdza ar caru, tā deva labumu galvenokārt tikai dižciltīgo kārtai un muižu īpašniekiem. Šis pētījums ļauj turpināt un paplašināt pētniecību par muižniecības attiecībām ar valsts varu 18. un 19.gs., jo līdz šim

¹⁸⁸ Wittram R. Peter I ... – S.250 – 251.

Akorda Punkti nebija tulkoti latviešu valodā. Šī pētījuma autors cer, ka veiktā analīze un iztulkotais dokuments būs noderīgs vēlākiem pētījumiem.

Nobeidzot šo darbu vēlos izmantot iespēju pateikties daudzajiem cilvēkiem, kas ar savu padomu palīdzēja šī darba tapšanā: manai ģimenei un draugiem.

Pielikums

Vidzemes bruņniecības Kapitulācija 1710. gada 4. jūlijā.

Dižciltīgās bruņniecības un muižniecības padošanās un Vidzemes provinces atdošanas sen cerētie¹⁸⁹ Akorda Punkti.

Ne tikai no atklātās (geoffenbahrtten) dievišķās valdības pārvaldes (Oekonomie) Dieva tautai¹⁹⁰ laiku pa laikam ir bijis zināms, ka pārmaiņas zemēs un valdībās no visaugstākajiem spēkiem ir atkarīgas un vislabākajā, un veselīgākajā veidā izkārtotas, bet atzīstot (agnosciret) relikvijas, pie gaiša sprieduma ir nonākuši arī viedie pagāni (vernünftige heyden), ka visaugstā būtība (das höchste Wesen) šajā momentā ir īpaši noteicoša un tā izpaužas pirmcēlonī (Causa prima) tāpat kā visā, kas bijis un būs (secundas et medias), tādējādi kā tās nebeidzamajai pravietībai (providence) labpatīkas noteikt.

Šādas pārmaiņas (Vicissitudines)¹⁹¹ Vidzemes province ir vairākas reizes piedzīvojuši, kad vācu dižciltība un iedzīvotāji atstājot agrākās ērtības, un ziedojot savu miesu un mantu (Gutes und Blutes), izglāba (entrissen) šo zemi no nekrīstīga barbarisma, lai pievērstu tos svētlaimīgai (Seelig) ticībai un Kristus evaņģēlijam. Tie ierīkoja kristīgu pārvaldi un pilsētas un līdz šai stundai par spīti dažādām varām to ir saglabājuši. Lai gan ciešanās un postā dažkārt nonākot (einjedrungen), joprojām labajam un gādīgajam Dievam ir cēli (huldreiche) kalpots, un līdz pat šai dienai no sirds tas pazīts un lūgts, lai tas savas dusmas, lai kur tas grieztos, kaut arī būdams uz tām [dusmām] mudināts, pār šo zemi aiztaupītu, lai šīs zemes senie iemītnieki un to pēcnācēji no saknes līdz galotnei izvirtībā neiegrimtu un nepazustu, bet kā vecās sēklas dzītu jaunus asnus, kad apkārt iznīcība un posts, kas tagad bieži novērojams laukos un pilsētās. Līdz šim nav atskārsts, ka lielie postījumi kalpo pasaulei par atgādinājumu un simbolu, ka visu zinošais un mūžīgi žēlīgais Dievs ar kristīgu nodomu pirmajiem šajā zemē ienākušajiem vāciešiem bijis žēlīgs un patiesi pilnībā grib šo nāciju pašu un tās pēcnācējus līdz pasaules galam žēlīgi saglabāt. Nu reiz atkal ir tas brīdis, kad šai zemei ar savām komūnām, pilsētām un iedzīvotājiem, pēc visaugstākā pavēlnieka labi zināmajām pārmaiņām, jāatsakās no Zviedru kroņa, pie

¹⁸⁹ Beliebte (Patiesībā šis vārds apzīmē kaut ko tādu, kas ir iecienīts, iemīļots, ierasts, pazīstams, labprāt redzēts, novērtēts, labi ejošs, taču šajā gadījumā vārds norāda uz to, ka šie akorda punkti ir bijuši sen gaidīti un beidzot sagaidīti, tātad vārds arī norāda uz šo punktu sastādītāja labprātību un lielo vēlēšanos uz šiem punktiem.)

¹⁹⁰ Крїеву текстā Израилскому роду

¹⁹¹ Tādas pārmaiņas, kas atkarīgas no visaugstākajiem spēkiem

kura tā ar visaugstāko uzticību nelokāmi Dieva un pasaules priekša līdz pēdējam brīdim ir turējusies, jāpadodas Viņa cariskajai Majestātei un jākļūst par tās subjektu.

Un kamēr šīs provinces bruņniecība un muižniecība ar kopējām apstiprinātajām kapitulācijām priekš sevis un saviem pēcnācējiem savu labklājību, un savu izdevīgo stāvokli spēs noteikt (bedingen mögen), šīs pilnvaras tiks žēlīgi saglabātas. Tas jau tā ir vispārīgi (in genere) noteikts (So bestehet) mūsu vispazemīgajā prasībā, ka: visas mūsu vecās (wohlhergebrachte) privilēģijas, tiesības, ieražas, un imunitātes, īpašumi un tieslietas garīgās un pasaulīgās lietās, lai no kuras valdības tās arī būtu no laikiem uz laikiem iegūtas un lietotas, vai varētu būt bijušas iespējamās lietot, neierobežotas tiks atstātas, saglabātas un uz mūžīgiem laikiem bez ierobežojumiem kā derīgas apstiprinātas. Tā [mūsu vispazemīgā prasība]ietver to, ka bruņniecība pazemīgi lūdz tieši Sigismunda Augusta privilēģijas, precīzi tās nosaucot, kas sešas dienas pēc Katrīnas svētkiem (Feria sexta post Catharinam) datētas Viļņā 1561. gadā, pilnā apmētā, ņemot vērā to garīgās un laicīgās, tā arī īpašumu kā mantojumu pārvaldības (ratione dispositionis bonorum als Successionis), tai skaitā visas citas turpat aprakstītās priekšrocības, tādā mērā saglabāt kā[šo privilēģiju] skaidrais saturs ļauj un savos paragrāfos ir aprakstījis vēsturnieks D.Hitrejs¹⁹², nekad nekāds disputs un pārmaiņas par to nav pieļaujamas. Pat tad, ja bruņniecība kara gadījumā un tā laikā (per injurias belli et temporum) savu oriģinālu pazaudē (von dem Original abkommen) un ja tajā brīdī nekas cits kā pietiekami ticama kopija nav pierādāms un ja oriģinālu nav bijis iespējams atjaunot.

Tas, ko D.L.V.B.¹⁹³ ģenerālpunktos ir lūgusi, to apsola Viņa lielcariskās Majestātes augstība, grāfs, ekselence, pirmais ģenerālfeldmaršals Šeremetjevs visiem pazemībā nolasot. Un D.L.V.B. pie Viņa cariskās Majestātes visžēlīgi sasauktās padomes (Rate Habition) priekšā nav savas prasības dēļ par ko šaubīties, bet [bruņniecība] var būt vienmēr droša, ka ja Viņa cariskā Majestāte un tās augstā valdība tiks respektēta un godāta un [bruņniecība] ar visu, kas tai pieder, padosies, tad varēs baudīt pilnīgu žēlastību. Kā jau Viņa cariskā Majestāte universālēs ir apsolījusi, tiks reāli ierobežota tur iekļauto labumu un žēlīgo apbalvojumu apstrīdēšana.

¹⁹² David Chytrāus (1530 – 1600) Rostokas universitātes rektors, reformācijas pārstāvis. 1593. gadā sarakstījis Saksijas hroniku (Chronicon Saxoniae), kur no 598 - 610. Lpp citējis Sigismunda Augusta privilēģijas. Kapitulāciju ievadā viņš tiek pieminēts, jo Saksijas hronikā atrodams senākā norāde par privilēģiju pastāvēšanu.

¹⁹³ Didziltīgā, labdzimtīgā Vidzemes bruņniecība. Oriģinālā *E.W.R.V.L.* (Edle Wohlgeborne Ritterscheft von Livland.)

Šo nosaka bruņniecība. (In specie aber pacisciret die Ritterschaft).

1.Kā zemē tā visās pilsētās līdz šim piekoptā evaņģēliskā reliģija sekojoši dēvēta (secundum tesseram) neizmainīta Augsburgas konfesija ar tās baznīcās pieņemtajām simboliskajām grāmatām, bez nevienas izmaiņas (Eindrang), kaut tas arī būtu varējis notikt, tiks saglabāta tīra. Visi iedzīvotāji laukos un pilsētās stingri un nemainīgi turēsies un mūžīgi saglabās no senčiem (von Altersher) ierasto administrāciju un tāpat kā iekšēji tā ārēji baznīcas konsistorijas un reformācijas (sonder Veränderung) piemērotos tieslietu patronātus.

2.Tik ilgi, kamēr baznīcas un skolas laukos un pilsētās pie evaņģēliskās ticības turēsies un paliks, tās tiks arī atjaunotas tādā stāvoklī kādā tās miera laikos bijušas ierīkotas un uzceltas. Īpaši laicīgās skolas (Trivial – schulen) pilsētās pārraudzīs (versehen) 3 galvenās, krietnās (tüchtigen) skolu kolēģijas un tās tiks par valsts un kroņa līdzekļiem bagātīgi uzturētas.

3.Aizpildīt vakantos kroņa mācītāju amatus (Regal – Pfarren) tiek atstāts Viņa cariskās Majestātes žēlīgā izlemšanā, lai no dižciltīgo vidus (aus dem Adel und Landschaft) ieceltie mācītāji (Eingepfarrte) būtu brīvi katru reizi 2 krietnus subjektus piedāvāt un prezentēt.

3.Tiks saskaņots.

4. Vidzemes universitāte, kamēr tā būs pietiekami no ienākumiem un labumiem uzturēta (Gütern fundiert), tiks saglabāta. Un visos laikos tiks piesaistīti krietni (tüchtigen) evaņģēliski - luteriski profesori arī lai dižciltīgajai jaunatnei par ērtību kapotu (zur commodité) vingrinoties valodās.
4. Tiklīdz ar Dieva palīdzību Pērnavā tiks pakļauta viņa majestātei, tad arī Viņa Majestātes sniegtie labumi un privilēģijas universitātei drīzāk palielināsies nekā samazināsies, ja tā tauvojošā uzbrukuma laikā izturēsies pasīvi un nekur nejauksies. Arī par to ir padomāts, lai universitāte kā vienmēr ar prasmīgiem profesoriem un valodu meistariem būtu apgādāta. Viņa Majestāte tāpat jaunatni no savas valsts un zemēm sūtīs, lai vēl jo lielākā mērā universitāti popularizētu. Tādā gadījumā Viņa Majestāte saglabās brīvību piekopt jūsu ticību. Ja pilsēta nepadosies pēc Akorda, bet tiks iekarota un, ja universitātes personāls pretosies, tad ar viņiem izrīkosies tāpat kā ar citiem pilsētas iedzīvotājiem pēc kara paradumiem.
5. Provinces statuss (Status Provincialis) tiks pilnīgi (plenarie) atjaunots un bruņniecības kompetences tāpat kā agrāk saglabātas.
5. Tas jau ir universālēs (in denen universalen) apsolīts un nodrošināts.
6. Pēc padotības Dieva priekšā zeme ir pakārtota tieslietu administrācijai, pie kuras saglabājas visas Vidzemē un tās visos apgabalos ierastās virs un apakš instances un tām kalpojošie pašreizējie (itzigen) locekļi. Tās kops un uzlabos zemes dižciltība un daļēji citi labi skoloti vietējie un arī citādi godājamie no vācu nācijas. Valsts un vēl jo tiešāk tiesu sistēmas (Justice) gribai kalpojošajiem jābaida gods un pienācīga alga. Tiesas ar šeit vēl pastāvošajām *Acta* un *Actita*, kas vēl nodarbojas ar ķīlām un obligācijām, paliek savā līdz šim neierobežotajā drošībā.
6. Tiks saskaņots, taču ar piebildi, ka Zviedrijai pakļautie savas funkcijas un pienākumus dēļ vietējās konjunktūras (Conjuncturen) nesaglabās, bet ar garnizonu varēs aiziet un viņu aiziešanai visās lietās tiks sniegta palīdzīga roka.
7. Krimināllietās dižciltība nestājas nevienas citas kā vien kroņa tiesas priekšā.
7. Tiks pilnībā atbalstīts.
8. Jā kāds noziegsies pret augsto valdību un tās likumiem (no kā Dievs katru grib atturēt), tas tiks vienkārši vests tiesas priekšā
8. Ir jau ģenerālkapitulācijā saskaņots.

un sodīts. Šāds spriedums nevienam citam nav tik patīkams kā visai sabiedrībai.

9. Lai šīs zeme un tās iedzīvotāji paši sevi dēļ dārgiem ceļojumiem un ar tiem saistītajiem izdevumiem neizpostītu, kad tuvosies revīzija, bruņniecība pazemīgi lūdz Viņa carisko Majestāti ieviest tribunālu pēc Prūsijas parauga, apliecinot žēlastību šai provincei.

10. Visās tiesās saskaņā ar Vidzemes privilēģijām tiks ieviestas vecās paražas arī senās jau pazīstamās bruņinieku tiesības un kur ar tām būs par maz, pēc vispārējām vācu tiesībām, tiks piemērota ierastā procesforma un tā tik ilgi tiks apspriesta līdz baidot labvēlību un žēlastību Vidzemē tiks sasaukta un saformēta *Jus provinciāle*.

11. Gan dižciltība, gan zemes iedzimtjie bauda priekšrocības tiesības tikt nodarbinātiem kā civilajos, tā militārajos amatos.

12. Par muižu un īpašumu lietām (*Ratione bonorum et possessionum*), kas ikvienam netraucēti pieder, ko iegūst un ko patur, ko viņš vai viņa priekšteči ir agrāk atbilstoši titulam (*justo titulo*) un likumīgi ieguvuši, gādā tiesa (*Justice*). Tādejādi tāpēc nevienam leģitīms un nomācošs trešo personu tiesību (*juri tertii*) ieguvums, iepriekš tiesiski nolemjot, nedrīkst tikt piešķirts (*praejudiciert*).

13. Tādas muižas, kas uz kādu laiku tikušas sekularizētas, paliek *statu quo* bez jebkādam izmaiņām.

14. Īstās valsts muižas (*Die rechten publique güter*) un valsts īpašumi (*bona domania*) paliek kronim pēc nodokļu aprēķināšanas (*ad sustinenda status onera*) arvien patiesi rezervēti un uz mūžiem nevar tikt atsavināti. Tur, kur šādi [īpašumi] tikuši jebkad ar augstās valdības piekrišanu pārdoti vai ieķīlāti, tiem jāpaliek tāpat pircēja vai ķīlas turētāja īpašumā (*Händen und Genuss*) līdz tie būs pilnībā nomaksāti.

9. Šis lūgums ar žēlīgu garantiju netiks apšaubīts, tomēr nekāds pozitīvs atrisinājums nebūs. Tas tiks atstāts Viņa cariskās Majestātes apdomāšanai.

10. Paliek tāpat kā līdz šim pieņemts. Kas attiecas uz *Jus provinciālis*, to var pazemīgi prasīt tikai Viņa cariskās Majestātes augstajā instancē.

11. Ir vērā ņemams. (Ir sava taisnība).

12. Tas jau ir universālēs (*Universalibus*) nodrošināts.

13. Tiks atstāts Viņa cariskajai Majestātei visžēlīgai izlemšanai.

14. Tas tiks apmierināts (*placidirt*). Kas attiecas uz pēdējo lūgumu [tās muižas, kas apķīlātas, lai paliek aizdevējam], tas ir pretrunā ar sākumā doto rezolūciju. Nevienam valsts īpašums (*bona domania*) nevar tikt ieķīlāts. Tomēr Jums ir atļauts vērsties pie Viņa cariskās

Majestātes.

15. Bruņniecība visdziļākajā pazemībā lūdz, lai Viņa Majestātes vārdā universālēs visžēlīgi apsolītā restitūcija kā iepriekš bijis (in integrum) no augstā Klemenca piepildītos.

15. Tiks saskaņots un pilnībā nodrošināts.

16. To dižciltīgo un nedižciltīgo ķīlas tiesības un līgumi noteiktos īpašumos tiks pilnībā (bey den völligen Geniess...) aizsargāti un dzīvē izvesti visiem tiem, kas karam sākoties un karam turpinoties pēc valdības un valsts prasības no kroņa muižām maksājuši naudu vai veikuši naudā izteiktus pievedumu spēs ar līgumiem, likviditātēm, pārvedumiem, reversiem un kvītīm pierādīt to, ka, bijuši uz izdevumiem spiesti, savādāk šajās muižās paliek patiesi esošais inventārs un pieprasījums.

16. Par to tiks atbildēts pēc 14. 'tā.¹⁹⁴

17. Bez šī gadījuma¹⁹⁵ dižciltībai būs priekšrocība uz kroņa muižu renti un labumiem (beneficien) un līdz beidzot tas avanss¹⁹⁶ ar ikgadējām saistībām tiks atmaksāts vai dēļ ikgadējas samazināšanās nosepts. Tas neattiecas uz tiem Rīgas pilsoņiem, kam tiesības ir rezervētas un atstātas.¹⁹⁷

17. Attiecībā uz avansa atmaksu ir gana atbildēts un dižciltībai būs garantētas tiesības uz valsts muižu renti.

18. Dižciltīgo muižas netiks ne ar vienām citām nastām (nodokļiem) apliktas, kā kopš seniem laikiem Lietuvā un Kurzemē ierasts un no visa tā, kas var nepiemēroti nospriest, patiesi atbrīvotas. Īpaši tiks aizkavēti visi aprūtinājumi uz dažiem gadiem un tik ilgi līdz varēs atgūt visus kara laika zaudējumus.

18. Dižciltīgo muižas būs cik vien iespējams pasargātas, kas attiecas uz atbrīvošanu no kontribūcijām, to izlems Viņa cariskā Majestāte.

19. Dižciltīgo muižas turpmāk nevarēs pirkt neviens cits kā vien Nobilibus Livonis, tās, kas jau agrāk pārdotas jāizgaismo (zu reluiren befügt seyn).

19. Tiks sasaukta padome.

¹⁹⁴ Tātad kroņa muižu valdītāji neatkarīgi no piederības vai ne piederības dižciltībai vēlas saņemt kaut kādu tiesisku garantiju to saistību izpildei no kroņa puses, kuras viņi no savas puses pildījuši pret kroni kara laikā. Uz šo prasību viņiem atbild, ka tiks atbildēts pēc 14. punkta, t.i., ka tie, kas kreditējuši valsts muižas nevarēs tās paturēt īpašumā, jo valsts īpašumus nevarot apķīlāt.

¹⁹⁵ Tā gadījuma, kad bruņniecība vēlas iegūt savā īpašumā kroņa muižas, kuras tā kreditējuši

¹⁹⁶ Tā nauda ko kronis ir parādā.

¹⁹⁷ Rīgas pilsoņi tāpat drīkst rentēt kroņa muižas neatkarīgi no tā vai tās ir ķīlas muižas vai nav.

20. Pie ķīlas un rentes muižu atkaliekārtošanas un tāpat arī iegūšanas nepieciešamības kronis atļaus noteiktus brīvos gadus un nomu noteiks atkal pēc patiesas mērenības.

21. Visas tās ērtības (Commoda) un labumi (beneficia) tiks saglabāti arī pie bruņniecības un muižniecības nepiederošajiem (Abwesenden), tāpat arī visiem gūstekņiem no vidzemnieku nācijas vai tiem, kas šeit ieprecējušies. Neatkarīgi no piederības pie dižciltības, pilsonības, garīdzniecības vai laicīgas kārtas, visiem ar visu, kas tiem no žēlastības pieder un ir restituēts, būs pieejami agrākie labumi (beneficien). Tāpat arī kara laikā uz Maskaviju aizvestie un tur atstātie zemnieki tiks uz savu vietu tieši atvesti, lai tā zeme nepaliktu bez zemniekiem un tādejādi daļēji (zum theil) neapstrādāta.

22. Kas vēl no zemes (Vidzemes) svešumā ir, tas tiks saukts atpakaļ (avociret) un dots laiks 1 gads un 6 nedēļas un katram gan tiem, kas zemē nepaliek, gan tiem, kas negrib atpakaļ nākt, šajā laikā ir ļauts savu mantu pilnībā pārdot vai transportēt, lai kur (Disposition) un kādā administrācijā pie saviem tuvākajiem radiem un pilnvarotajiem tā arī paliktu. Kas 1 gada un 6 nedēļu laikā netiks atsavināts vai citādi tiesiski pārvests, paliek tiem tuvākajiem radiem (blutfreunden) zemē.

23. Taču tās ģimenes, kas iepriekšējās varas maiņas laikā¹⁹⁸ toreizējo žēlastības mandātu (mandatum gratiae), neņēma vērā, bet aizgāja un citur pārcēlās, savu īpašumu atstājot, vairs nekādas pretenzijas nevar izvirzīt, bet to tuvākie radi, tās tiesības, kuras viņi toreiz pareizā laikā varēja lietot pēc radniecības un īpašuma tiesībām (jure sanguinis et devolutionis) var saglabāt.

24. Visi iedzimtie un naturalizētie vidzemnieki, neatkarīgi no kārtas, pie kuras tie pieder, var baudīt izvēlēš brīvību palikt šai zemē vai aiziet. Un lai to izlemtu, tiem ir viens gads un sešas

20. Tas tiks atstāts Viņa cariskās Majestātes izlemšanai un nevajag šaubīties par Viņa Maj. žēlastību un devību (cēlsirdību).

21. Tie, kas atrodas Zviedrijā, tiem tiks dots laiks 6 mēneši, lai atgrieztos, taču tie, kas atrodas ceļojumā vai studijās, vai citu tālu varu dienestā, tiem tiks dots 1 gads un 6 mēmeši, lai atgrieztos. Pārējais tiks mājup Viņa Maj. likts priekšā.

22. Šis punkts ir atrunāts jau iepriekš.

23. Tiks saskaņots un nevajag šaubīties par Viņa Majestātes visžēlīgo padomi.

24. Šis jau iepriekš ir izskaidrots.

¹⁹⁸ Domāta Vidzemes nonākšana Zviedrijas varā.

nedēļas.

25. Paliek spēkā un ir neapspriežamas visas privātās un valsts obligācijas, ķīlu zīmes, tiesiskie pakti, transakcijas, līgumi un visas juridiskās lietas (res judicatae), tas pats attiecas arī uz visām tiesiskajām pretenzijām.

26. Kam no dižciltīgajiem pieder nams pilsētā *justo titulo*, tie bauda dižciltīgo privilēģijas arī izņemot visus pilsētas pilsoņa apgrūtinājumus (auch in exemptione von allen oneribus Civitatis personalibus).¹⁹⁹

27. Kas no bruņniecības vai muižniecības (Ritter und Landschaft) šeit pilsētā vai tāpat pilī, citadelē, kazarmās, noliktavās (Contraminen Häuser), spīķeros, pagrabos uz zem velvēm, vai lai kur tas arī nebūtu, savu īpašumu saveduši un paslēpuši, tiem katram pašam tam jāseko un ir atļauts [to] ņemt prom. Nevienam nekas netiks atņemts vai nodarīti postījumi.

28. Dižciltībai un tiem, kas uz laukiem augstu stāvokli ieņem (die, so sich anitzo aus dem Lande befinden), ir brīva vaļa; palikt pilsētā cik ilgi to par ērtu atrod un vēlas, vai doties uz laukiem uz savām muižām un rentēm pie vislielākās drošības un neviena neapdraudētiem un visbeidzot pēc savas patikas ar savējiem (mit denen Ihrigen) šurp un turp braukāt un visur būt Viņa Majestātes īpašā un žēlīgā aizsardzībā.

29. Zeme un pilsētas netiks apgrūtinātas ar cauri ejošu armiju, īpaši kazaki un tatāri, ievērojot kārtību, tiks izvesti.

30. Ja no miera vienošanās (eines frieden tractats) dēļ Dieva

25. Šis punkts atbilst taisnīguma principam (equité gemäss) un tiks pilnīgi ieviests.

26. Ir saprātīgs un tiek pieņemts.

27. Tam ir piekristis jau ģenerālkapitulācijā.

28. Tika sasaukta padome.

29. Kamēr notiek karš, armiju nevar izvest. Pēc veiksmīgas miera noslēgšanas, tiks meklētas iespējas atbrīvot zemi no armijas apmetnēm. Tomēr apsolām ievērot kārtību un nekādus kazakus vai vēl kalmikus zemē neielast, citādi var gadīties, ka rastos liels posts.

30. To Dievs novērsīs, taču ja tādas

¹⁹⁹ Aristokrātija nodokļus nemaksā un ja kāds no aristokrātijas nopērk īpašumu pilsētā, viņš turpina baudīt dižciltīgo privilēģijas, netiekot apgrūtināts ar pilsētas pilsoņa saistībām.

gribas šī province gribētu pie zviēdru kroņa atgriezties, bruņniecība un muižniecība jau iepriekš pazemīgi lūdz; lai visiem un katram ar visu līdz pēdējam brīdim piederošo, tiktu nodrošināta pilnīga aizsardzība arī šādas atkāpšanās no Viņa cariskās Majestātes gadījumā, lai tas nevienam ne vispār, ne katram atsevišķi, jau iepriekš paredzot, nenodarītu postījumus, lai nekāda aizstāvēšanās no iepriekšējās varas nesaglabātos un pēc pašas piekrišanas pilsētas un lauki tiktu atdoti.

Kas grib darīt labu bruņniecībai un zemei un būt pieminēts un nodērgs, tas turpmāk katram ir atļauts.

Par šo visu Viņa Majestātei jāizveido žēlīga padome pārrunu formā, kuru ieinteresētā bruņniecība un muižniecība oriģinālā parakstīs.

Rīgas citadelē pēc publiska konventa 29. Jūnijā 1710.g.

Pielikums

1. Tā kā ārpus šo akorda punktu uzmanības ir palikusi kāda amnestija, mēs pazemīgi lūdzam atpestīt tos, kas Maskavijā ir nonākuši gūstā vai paši no tās izgājuši, vai žēlīgu apstākļu dēļ tikuši izdoti, vai paši tādā vai citādā veidā tikuši nelietīgi izmantoti. Šis punkts tiks attiecināts uz visiem un katru tieši (für alle in genere und specie). Jūs varat par dižciltību vai citiem zemes iemītniekiem aizbilst un pilnībā piedot un par šiem visiem apvainojumiem aizlūgt.

2. Tā kā arī daži no bruņniecības un muižniecības ar saviem kalpotājiem, zirgiem, lopiem vai citām lietām, ko tie spējuši paņemt līdzī, aizbēguši tālāk zemē Pērnavas un Rēveles apgabalos, kā arī uz Sāmsalu un citurieni un aiz kaimiņu

pārmaiņas tomēr notiktu par to pārējo arī parūpēsies (wird man).

Tāpat kā nevienam tiesvedība netiks kavēta tā arī atbilstoši pretenzijai aizliegta ne. D.L.V.B var būt droša, ka cariskā Majestāte jums šo neliegs, bet gan visžēlīgu uzmanību veltīs.

Padomi tāpat sasauks un nodrošinās Viņa Majestātes grāfs, ekselence, ģenerālfeldmaršala kungs.

1. Tas tiks likts Viņa Majestātei priekšā.

2. Tiks saskaņots un ļoti augstais grāfs, ekselence ģenerālfeldmaršals pie ļoti augstā grāfa, ekselences, karaļa padomnieka un

robežām, īpaši arī uz Pērnavas un Rēveles cietokšņiem, lai tur glābtos, par to tāpat tiks pazemīgi lūgts, lai Jūsu augstlabdzimtība ģenerālfeldmaršals, grāfa kungs, ekselence vērstos pie Viņa ekselences grāfa, karaļa padomnieka un ģenerālgubernatora Stromberga kunga, lai katras [no tiem, kas aizbēguši] ar savu mantību bez kādiem šķēršļiem un bailēm atgriežas savā pilsētā vai muižā un būtu tiesīgs to pieprasīt un saglabāt brīvību. Būtu vēl jo ērtāk un vieglāk šeit piemērotās pavēlas īstenot, ja ģenerālgubernatora kungs pavēli attiecinātu uz šajās provincēs pakļautajiem zviedru pāvēniekiem.

3.Šejienes bruņniecība pazemīgi paļaujas, ka šī kapitulācija tiks ne vien vispārīgi attiecināta uz visu provinci, bet arī uz katru no 4 apgabaliem, kas pieder pie šīs hercogistes, nosaucot un izsakot to, kas līdz šim šajā zemē, kā dižciltībai, tā citiem zemes iedzīvotājiem tiesiski bijis un augstāk sakopotajos akorda punktus pilnībā iekļauts.

Rīgas citadelē pēc publiska konventa 29. Jūnijā 1710.g.

(L.S.)²⁰¹

Šeremetjeva ģerbonis ar parakstu:

INSIGNE: POTENTISSORUM: CRVTIIERVM:

DM: SCHEREMETEW

ģenerālgubernatora painteresēsies.

3.Tiks saskaņots.

Faktiski noietnē pie Rīgas 4/15²⁰⁰ jūlijā 1710.g.

Ģenerālfeldmaršals Maltas ordeņa kavalieris Boriss grāfs Šeremetjevs (Шереметевъ).

²⁰⁰ Pēc vecā un jaunā stila.

²⁰¹ Lat. Locus Sigilli (uz vietas apzīmogots).

Vidzemes bruņniecības privilēģiju cariskā ģenerālkonfirmācija 1710.gada 30. Sept.

Mēs, Pēteris, Cars no Dieva žēlastības un Viskrievijas utt. imperators,

Darām zināmu, ka pēc Mūsu iepriekš saskaņotās kapitulācijas dižciltīgā Vidzemes hercogistes (Fürstenthumbs) bruņniecība un muižniecība ar visu provinci caur Dieva žēlastību padevās un kļuva pakļāvīga mūsu taisnīgajiem un uzvarošajiem ieročiem, kā arī Mums un Mūsu tiesiskajiem ķeizariskajiem pēcnācējiem svinīgi zvērēja cēlu uzticību.²⁰² To Mums ir pazemīgi lūdzis Mūsu uzticīgi laipnais slepenpadomnieks fon Lēvenvolde (von Löwenwolde), lai Mēs žēlīgi saglabājam un piešķiram viņiem un viņu pēcnācējiem visas viņu vecās līdz šim iegūtas un saglabātās privilēģijas, īpaši *Privilegium Sigismundi Augusti*, kas datēta Viļņā 1561. gadā, bruņinieku tiesības, statūtus, brīvības, likumisko taisnīgumu (Gerechtigkeiten), likumīgos valdījumus (Possessiones), kā arī piederošos un viņiem netaisni atņemtus īpašumus (Eigenthümer). Un tā Mēs esam žēlīgi nosprieduši, ka [tā kā] Vidzemes bruņniecība un muižniecība iepriekšējām varām un to lielajam labumam, un to vienmēr esošajai slavai katrā laikā nenogurstoši pierādīja uzticamu kalpošanu, šādu apliecinās pie katras izdevības arī Mums un Mūsu tiesiskajiem mantiniekiem un uzticamu padoto pienākumu vienmēr godam, pamatojoties uz augstāk minētajiem uzticīgi solītajiem zvērestiem, ievēros, spriedīs taisnu un vienkāršu (billig) tiesu un jūsu [bruņniecības] pazemīgajiem lūgumiem tam tiks lēnīgi sekots Ķeizariskā laipnībā un žēlastībā, lai šādā veidā bruņniecību un muižniecību vēl jo vairāk mudinātu atjaunot priekš sevis un saviem pēcnācējiem savu pazemīgo uzticības zvērestu un ar krietnu un nenogurstošu kalpošanu, un arī uz laikiem pēc nepieciešamības to pastiprinātu, ziedojot dzīvību un asinis. Tālabad tad Mūsu minētā, uzticamā Vidzemes bruņniecība un muižniecība un tās pēcnācēji visas savas agrāk iegūtās un mums priekšā stādītās privilēģijas un jo īpaši *Privilegium Sigismundi Augusti*, kas datēta Viļņā 1561.gadā, statūtus, bruņinieku tiesības, Imunitātes, likumīgo taisnīgumu, brīvības, cik vien plaši tās var tikt piemērotas pie pašreizējās varas un laikiem, likumīgos valdījumus un īpašumus, kuri Jums ir patiesā īpašumā un kurus [Jūs] baudāt, un uz kuriem Jūs balstāties jau kopš saviem priekštečiem un viņu tiesībām un likumīgā taisnīguma, priekš Mums un Mūsu pēcnācējiem ar šo tiek žēlīgi apstiprināts un apsolīts kā

²⁰² Tiek zvērēta uzticība gan pašreizējam monarham, gan viņa tiesiskajiem pēcnācējiem, lai pēc viņa nāves šis uzticības zvērests būtu spēkā.

spēkā esošs, ka Jūs un Jūsu pēcnācēji, kā tas vienkārši pienākas, pilnībā un vienmēr saņems un pārvaldīs no Mums un Mūsu pēcnācējiem. Taču paturam Mūsu un Mūsu valsts augstākās tiesības (Reihe Hoheit), kas visiem garantētas bez trūkumiem un aizspriedumiem, ikvienam un katram jāzina un jāievēro. Tad Mēs visiem Mūsu augstiem un zemiem pavēlniekiem uz vietām, kas ar Mums ir saistīti, pavēlam un liekam, lai viņi pret Mūsu uzticamās Vidzemes bruņniecības un muižniecības viņu privilēģijām, bruņinieku tiesībām, statūtiem, brīvībām un tiesisko taisnīgumu nekādus šķēršļus un traucējumus nenodara vai nepļauj nodarīt, turpretī, lai tie daudzkārt, kur vien iespēja to atļaus, tās aizsargā un nodrošina. Lielākai drošībai un nostiprināšanai Mēs esam to dokumentāli ar savu paša roku parakstījuši un ar Mūsu ķeizarisko zīmogu apstiprinājuši. Tā notika St.Pēterbutgā 1710.gada 30. septembrī.

Avotu un literatūras saraksts

Avoti

1. Die Capitulationen der livländische Ritter – und Landschaft und der Stadt Riga vom 4.Juli 1710./ hrsg. von Carl Schirren. Dorpat: E.J.Karow, 1865.
2. Die Rezesse der livlaendischen Landtage aus den Jahren 1681 bis 1711/ hrsg. von Carl Schirren . Dorpat: Karow, 1865. - 447 S.
3. Blūzma V., Apsītis R., Lazdiņš J. Latvijas tiesību avoti 2. Sējums. - Rīga: Juridiskā koledža, 2006. – 408lpp.
4. Lazdiņš J., Blūzma V., Osipova S. Latvijas tiesību avoti 1. Sējums. – Rīga, 1998. – 347lpp.

Literatūra

1. Adamovičs L. Vidzemes baznīca un latviešu zemnieks 1710 – 1740. Rīga, 1933. – 659.lpp.
2. Agejevs V. Semiotika. Jumava: Rīga, 2005. – 208.lpp.
3. Angerman N. Carl Schirrens Vorlesungen über die Geschichte Livlands // Angerman N. Garleff M. Lenz W. u.c. Ostseeprovinzen Baltische Staaten und das Nationale. – Münster: LIT Verlag, 2005. – S.213 – 224
4. Blūzma V. Konstitucionālisma evolūcija Latvijas vēsturē. // Latvijas vēsture. – 2002. – Nr. 4(48). 42. – 53.lpp.
5. Bojārs J. Starptautiskās publiskās tiesības. II. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006. – 1 – 76.lpp.
6. Brockhaus Konversations Lexikon. Berlin, Wien: 1898- X. Bd. – 116.- 117.lpp.
7. Ceumern C.v. Theatridium Livonicum oder kleine Liefflendische Schaubühne. Georg Mathias Nöller. Riga - 1690. – S.146.
8. Dunsdorfs E. Latvijas vēsture, 1600-1700. [Stokholma]: Daugava, 1962. - 588 lpp.
9. Dunsdorfs E. Latvijas vēsture, 1710 - 1800. [Stokholma]: Daugava, 1962. – 678,lpp.
10. Eckardt J. Livland im achtzehnten Jahrhundert. Bd. I Bis zum Jahre 1766. Leipzig: J.A.Brockhaus, 1876.
11. Grotius H. On the Law of War and Peace. Cambridge: 1853. – 485p.

12. Hepburn S. Principles of Property Law. Second Ed. Cavendish Publishing. 2001. – p.38.
13. Hughes L. Russia in the age of Peter the Great. New Haven, Conn. Yale University Press, 1998. – p.602.
14. Jirgens fon Ungerns – Štēnbergs. Kā notiek kapitulācija? Baltiešu kapitulācijas Pēterim I Eiropas kontekstā. // Latvijas vēsture. – 2002. – Nr. 4(48). 11. – 20.lpp.
15. Kahle W. Die Bedeutung der Confessio Augustana für die Kirchen im Osten.// Kirche im Osten. Vandenhoech und Ruprecht: Gottingen, 1984. – S.9. – 36.
16. Latviešu Konversācijas vārdnīca. Rīga: „A. Gulbja apgāds”, 1927 - 1940. – IXX, VIII sēj.
17. Makjavelli N. Valdnieks. – Rīga: Tapals, 2007 – 139.lpp.
18. Meyers Konversations Lexikon. Leipzig, Wien: 1896 - IX. Bd. –S.879.
19. Odāls A. Zviedrija un Latvija pirms 300 gadiem: Kopēja sabiedrības koncepta eksperiments // Three Stars - Three Crowns Latvia – Sweden. / National Swedish Museum of Military History [etc.] - 2001. - p.21.-30.
20. Pētersone P. Johans Andreass Ēzens Rīga 18.gadsimtā zīmējumi. / Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.; zin. Red. P.Pētersone. – Rīga: LVVA, 2003. – 216.
21. Piirimäe P. The Pen is a Mighty Sword: Johann Reinhold Patkul's polemical writings// Die baltischen Länder und der Norden/ hrsg. von M. Laur und E. Küng. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2005. - p. 314 . 341
22. Pistol Kors Gert von.// Deutsche Geschichte im Osten Europas. Baltische Länder/ hrsg. von G. von Pistohlkors . Berlin: Siedler Verlag, 1994. – S.607.
23. Schirren C. Livländische Antwort an Herren Juri Samarin. Leipzig, 1869. – S.195.
24. Seraphim E. Livländische Geschichte Bd. II. Verlag von Franz Kluge, Reval, 1904.
25. Švābe A. Latvijas vēsture 1800 – 1914. Avots: Rīga – 1991 – 384.lpp.
26. Tobien A.v. Die Livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus. I Bd. hrsg. von G.Löffler: Riga, 1925. – S.523.

27. Transehe-Roseneck A. v., Geschichtlicher Rückblick. – Baltische Bürgerkunde. Teil 1. Riga, 1908.
28. Tuchtenhagen R. Zentralstaat und Provinz im frühneuzeitlichen Nordosteuropa. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden 2008. – S.583.
29. Wittram R. Peter I Czar und Kaiser. Erster u. Zweiter Band. Vandenhoech und Ruprecht: Gottingen, 1964.
30. Zeids T. Feodālā Rīga. Rīga: Zinātne, 1978. – 535.lpp.
31. Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti: līdz 1800. gadam: mācību līdzeklis vēstures spec. studentiem. Rīga: Zvaigzne, 1992. - 215 lpp.
32. Zur Geschichte der livländischen privilegien. // Baltische Monatschrift./ hrsg. von Arnold von Tibebohl – Riga: Jonck & Poliewsky, 1900. XLIX Bd. – S.236 – 391.
33. Zutis J. Baltijas jautājums. Latvijas Valsts izdevniecība: Rīga, 1951. - 481lpp.

Anotācija

Jūsu rokās esošais darbs *Vidzemes bruņniecības Kapitulācija 1710.gadā un tās nozīme* ir pētījums par Kapitulācijas dokumentu, sauktu arī par Akorda Punktiem, ar kuru Vidzemes bruņniecība 1710.gada 4. jūlijā padevās Krievijas caram Pēterim I Rīgas aplenkuma rezultātā. Tas sastāv no četrām nodaļām: 1. Vidzemes bruņniecības kapitulācijas vēsturiskais konteksts, 2. Kapitulācija, 3. Preambula un 4. Akorda Punkti.

Pirmajā nodaļā autors apskata iekšpolitisko situāciju Vidzemē un starptautisko situāciju, kas izveidojās pirms Lielā ziemeļu kara un tā laikā un kas noveda pie Rīgas aplenkuma. Šajā nodaļā aprakstīts arī kā notika izšķiršanās par iešanu uz kapitulācijas sarunām.

Otrajā nodaļā veikta analīze par to kā interpretēt Kapitulācijas dokumentu, ko parakstīja Vidzemes bruņniecība un Krievijas ģenerālfeldmaršals Šeremetjevs, kā arī kādi apsvērumi ļāva šo kārtas padošanos nosaukt par *Kapitulāciju*.

Trešajā nodaļā apskatīta preambula, kurā teoloģiski bija paskaidroti padošanās apstākļi un kāpēc Vidzemes bruņniecība sevi uzskata par Vidzemes oficiālajiem pārstāvjiem.

Ceturtajā nodaļā analizēti Akorda Punkti un to nozīme. Autors tos ir sadalījis tematiskās grupās un mēģinājis izprast šo punktu mērķi.

Šī darba mērķis ir izanalizēt dokumenta saturu, kurš noteica Vidzemes guberņas autonomiju Krievijas impērijā. Līdz šim Kapitulācijas dokuments nebija tulkots latviešu valodā un literatūrā komentēts tikai virspusēji. Autors cer, ka veiktā analīze un iztulkotais dokuments būs noderīgs vēlākiem pētījumiem par Vidzemes muižniecības privilēģijām un politiskajām attiecībām ar Krievijas valdību.

Annotation

The work that you hold in your hands *The Capitulation of Livonian Nobility in 1710 and it's Meaning* is a research about the document of Capitulation named also Points of Accord (Accords Punkten). With this document on the 4th of July 1710 the Livonian Nobility surrendered to Russian Tsar Peter the Great as a result of siege of Riga. This work consists of four chapters: 1. Historical Context of Livonian Capitulation; 2. Capitulation; 3. Preamble and, 4. Points of Accord.

In the first chapter author observes the domestic political situation in the province of Livonia and the international policy before and during the Great Northern War and the circumstances that led to the siege of Riga. In this chapter it is also described how the decision was made to go to the negotiations of Capitulation.

In the second chapter it is examined how to interpret the document of Capitulation signed by the Livonian Nobility and the Russian general field – marshal Scheremetew and which considerations let this document of surrender of estate to be named as *Capitulation*.

The third chapter deals with the analysis of a preamble which theologially explained the conditions of Capitulation and why the Livonian Nobility considers itself as the official representatives of Livonia.

In the fourth chapter the Points of Accord and their meaning is analysed. The author has subdivided these points according to their matter and has tried to find out their goal.

The goal of this work is to analyse the content of the document that determined the autonomy of the province of Livonia in the Russian Empire. Hitherto this document of Capitulation has not been translated into Latvian and in the historiography has been commented on only superficially. The author hopes that his interpretations and the translation will be useful for the future researches about the Livonian nobility, their privileges and relations with Russian government.